

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Η νομοθεσία για τα εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα και η εφαρμογή της:
Νομοθετικές τάσεις σε Ε.Ε. & Ελλάδα και προβληματισμοί

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δήμητρα Καλαμπαλίκη

Αθήνα, 2023

Τριμελής Επιτροπή

Δημήτρης Καλτσώνης, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπων)

Μαρία Στρατηγάκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Νικόλαος Κουλούρης, Αναπρωτής Καθηγητής Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου
Θράκης

Copyright ©Δήμητρα Καλαμπαλίκη, 2023

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματός αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμών της συγγραφέως.

*Στον Θωμά,
για την ακούραστη στήριξη και αγάπη του*

«Λέγεται πως καμία κοινωνία δεν ήταν πιο σεμνότυφη, ότι ποτέ οι βαθμίδες της εξουσίας δεν φρόντισαν πιο επιμελώς να προσποιηθούν ότι αγνοούσαν αυτό που απαγορευόταν, σαν να μην ήθελαν να έχουν κανένα σημείο επαφής μαζί του. Φαίνεται όμως ότι συμβαίνει το αντίθετο, με βάση μια γενική επισκόπηση: ποτέ δεν υπήρχαν περισσότερα κέντρα εξουσίας· ποτέ δεν υπήρξε περισσότερο έκδηλη και φλύαρη προσοχή· ποτέ δεν υπήρξαν περισσότερες επαφές και κυκλικοί δεσμοί· ποτέ δεν υπήρξαν περισσότερες εστίες όπου αναφλέγονται, για να διασκορπιστούν ακόμα μακρύτερα, η ένταση των ηδονών και η επιμονή των εξουσιών»

Michel Foucault, 1976.

Η ιστορία της σεξουαλικότητας. I. Η βούληση για γνώση.

Ευχαριστίες

Για τη συγγραφή της παρούσας μελέτης και την ολοκλήρωση των μεταπτυχιακών μου σπουδών συνέβαλαν καθοριστικά πολλά άτομα στη ζωή μου. Ξεκινώντας από το ακαδημαϊκό πεδίο, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον επιβλέποντα της διπλωματικής, κ. Δημήτρη Καλτσώνη, για την κατανόηση και τα δύσκολα ερωτήματα που πάντα μου έθετε, ακονίζοντας την κριτική μου σκέψη. Ευχαριστώ επίσης την κα. Μαρία Στρατηγάκη, για τους νέους ορίζοντες που μου άνοιξε στις σπουδές φύλου, η οποία υπήρξε πάντα πρόθυμη στην απάντηση ερωτημάτων και προβληματισμών που της έθετα. Τέλος, ιδιαίτερη θέση στις ευχαριστίες και στην καρδιά μου διαχρονικά κατέχει ο κ. Νικόλαος Κουλούρης, για όλες τις γνώσεις, τις συζητήσεις, τους προβληματισμούς, τους νέους ορίζοντες και την ελπίδα που απλόχερα μου χαρίζει. Τα προαναφερθέντα αποτελούν εφαλτήριο και φάρο για την εξέλιξη μου σαν κοινωνική επιστήμονας, αλλά ιδίως σαν άτομο.

Σε προσωπικό επίπεδο, νιώθω ευγνώμων και ευχαριστώ την οικογένεια και τους/τις φίλους/ες μου, που με βοήθησαν να ολοκληρώσω τις μεταπτυχιακές μου σπουδές, με την έμπρακτη στήριξη και αγάπη τους. Χωρίς την Ινώ, τον Θωμά, τη Νικολέτα, τους γονείς μου, τη νονά μου την κα Μαριάννα και τον κ. Σπύρο, δεν θα είχα φτάσει έως εδώ. Τέλος, ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ οφείλω στο φίλο μου, Νίκο Αλεξιάδη, για τους σπόρους που έχει φυτέψει μέσα μου, οι οποίοι, μεταξύ άλλων, συνέβαλαν στο να προβληματιστώ και να καταπιαστώ με το υπό μελέτη θέμα.

Περιεχόμενα

Μέρος Α': Εννοιολογικό πλαίσιο & θεωρητικές όψεις	10
1. Εννοιολογικοί προβληματισμοί	10
2. Κοινωνιολογικοί ορισμοί και θεωρητικές κατευθύνσεις.....	11
2.1 Θεωρητικό πρίσμα & θεσμικές προτάσεις κατά της εργασίας στο σεξ/πορνείας .11	
2.1.1 Ασκηθείσα κριτική.....	15
2.2 Θεωρητικό πρίσμα & θεσμικές προτάσεις υπέρ της εργασίας στο σεξ/πορνείας .17	
2.2.1 Ασκηθείσα κριτική.....	23
Μέρος Β': Νομοθεσία για την εργασία στο σεξ/πορνεία στην Ευρωπαϊκή Ένωση	25
1. Ιστορική ανασκόπηση των νομοθετικών τάσεων	27
2. Κατηγοριοποίηση νομοθετικών τάσεων	29
3. Νομοθετικές τάσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση	31
4. Κριτική ανασκόπηση των Ευρωπαϊκών νομοθεσιών: Η περίπτωση του αμφίδρομου ιδεολογικού καθρέφτη	41
4.2 Νομικά τέλματα	49
Μέρος Γ': Η περίπτωση της Ελληνικής νομοθεσίας για την εργασία στο σεξ/πορνεία	50
1. Ιστορική ανασκόπηση των ελληνικών νομοθεσιών	50
2. Ο νόμος 2734/1999 για τα εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα.....	52
3. Κριτική ανασκόπηση της Ελληνικής νομοθεσίας: Ένα έωλο εγχείρημα	55
4. Αναζήτηση νέων απαντήσεων σε θεσμικό επίπεδο	58
Μέρος Δ': Προβληματισμοί και προτάσεις	65
1. Ο ρόλος του νόμου.....	65
2. Κοινωνική δικαιοσύνη και εργασία στο σεξ/πορνεία.....	72
3. Αντί επιλόγου.....	73
Βιβλιογραφία	75

Πίνακες & Εικόνες

Πίνακας 1: Νομοθετικές τάσεις για την εργασία στο σεξ/πορνεία.....	31
Εικόνα 1: Νομοθετικές τάσεις για την εργασία στο σεξ/πορνεία στην Ε.Ε.....	40

Περίληψη

Αντικείμενο της διπλωματικής μελέτης αποτέλεσε το νομικό πλαίσιο της εργασίας στο σεξ/πορνείας, με αναφορές στη νομοθεσία των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και εστίαση στον ισχύοντα νόμο στην Ελλάδα. Στα πλαίσια αυτά επιχειρήθηκε να εξεταστεί το πώς ο νόμος επιδρά σε μια στιγματισμένη ομάδα, εάν ανταποκρίνεται στις υπάρχουσες και μεταβαλλόμενες ανάγκες της, αλλά και ποιο ρόλο διαδραματίζει η ιδεολογία στην εξίσωση αυτή. Τα μεθοδολογικά εργαλεία που αξιοποιήθηκαν για τη μελέτη του θέματος συνοψίζονται στη βιβλιογραφική επισκόπηση των θεωρητικών και θεσμικών όψεων του ζητήματος, με εξέταση αντίστοιχων ερευνητικών μελετών και αξιολογήσεων πολιτικών, αλλά και στην ανάλυση της νομοθεσίας. Το θεωρητικό νήμα για την κριτική ανασκόπηση της παρούσας προβληματικής επιλέχθηκε από το πεδίο της Κοινωνιολογίας του Δικαίου.

Περιεχόμενο του πρώτου μέρους της μελέτης αποτέλεσε το θεωρητικό πλαίσιο του φαινομένου, οι αντικρουόμενες προσεγγίσεις του, αλλά και οι αντίστοιχοι προτεινόμενοι θεσμικοί δρόμοι. Στο δεύτερο μέρος μελετήθηκε πώς το φαινόμενο αντιμετωπίζεται στις νομοθεσίες των κρατών μελών της Ε.Ε., αναδεικνύοντας μοτίβο και τάσεις. Στο τρίτο μέρος αναλύθηκε ο ισχύοντας ελληνικός Νόμος 2734/1999 για τα εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα, αποτυπώνοντας τα κενά και τους λόγους που καθίσταται ανενεργός.

Η μελέτη ολοκληρώθηκε με την παράθεση κριτικών προβληματισμών ως προς το ρόλο του νόμου. Στα συμπεράσματα διατυπώθηκε ότι οι νομοθεσίες στην Ε.Ε. διαρθρώνουν μια παρωχημένη και ελλιπή έννομη απάντηση για την εργασία στο σεξ/πορνεία. Ως απότοκο εντοπίζεται η όξυνση του κοινωνικού αποκλεισμού μιας σημαντικής μερίδας ατόμων που παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες, ενώ αξιοποιείται ως μέσο ελέγχου για την ηθική και πολιτική διαχείριση των εργαζόμενων στο σεξ/εκδιδόμενων ατόμων, στα πλαίσια του νεοφιλελευθερισμού. Καταληκτικά, διατυπώθηκαν προτάσεις από το πεδίο της Κοινωνικής Πολιτικής.

Λέξεις κλειδιά: Εργασία στο σεξ, Πορνεία, Νομοθεσία, Κοινωνικός αποκλεισμός, Εγκληματοποίηση, Κοινωνιολογία του Δικαίου

Abstract

The thesis' scope is the legal framework of sex work/prostitution in European Union legislation, focusing on Greek legislation. In this context, an attempt was made to examine how the law affects a stigmatized group, if it responds to its existing and changing needs, but also what role does ideology plays in this equation. Literature review of the theoretical and institutional aspects of the issue, reviewing of corresponding research studies and policy documents, and law analysis were the thesis' methodological tools. The theoretical prism of the Sociology of Law was utilized for the critical analysis of the phenomenon.

The content of the study's first part was the theoretical framework of the phenomenon, its conflicting approaches, but also the corresponding proposed institutional paths. The second part analyzed how the phenomenon is treated in the legislation of the European Union member states, bringing out patterns and trends. In the third part, the current Greek Law 2734/1999 was analyzed, highlighting the gaps and the reasons for its inactivity.

The study concluded by raising critical questions regarding the role of the law. In the conclusions, it was underscored that the legislation in the E.U. constructs an outdated and deficient legal response towards sex work/prostitution. As a result, the social exclusion of many sex workers is aggravated, while is used as a mean of control for the moral and political "management" of sex workers, in the context of neoliberalism. Finally, proposals from the field of Social Policy were propounded.

Key words: Sex Work, Prostitution, Legislation, Social Exclusion, Criminalization, Sociology of Law

Εισαγωγή

Παρανομία-νομιμότητα, καταστολή-προάσπιση, ηθικό-ανήθικο, βία-ελευθερία, άδηλο – έκδηλο, περιθώριο – πυρήνας. Το ζήτημα της εργασίας στο σεξ/πορνείας εντοπίζεται γύρω από ιδεολογικές, ηθικές, θρησκευτικές, οικονομικές, πολιτικές και νομικές διχοτομήσεις, οι οποίες με τη σειρά τους πυροδοτούν αντίστοιχες κρατικές απαντήσεις και κοινωνικές αντιδράσεις. Κάθε ένα από τα προαναφερθέντα δίπολα εγείρει αντίστοιχα ερωτήματα: Η εργασία στο σεξ/πορνεία συνιστά προϊόν βίας και εκμετάλλευσης, ή ελεύθερη επιλογή του ατόμου; Γιατί η εργασία στο σεξ/πορνεία θεωρείται σε κάποια κράτη παράνομη, ενώ σε άλλα νόμιμη; Η κρατική απάντηση συνίσταται στην καταστολή του φαινομένου ή στην προάσπιση των ατόμων; Ποιος ο ρόλος της ηθικής;

Μελετητές από πεδία της Νομικής, Εγκληματολογίας, Κοινωνιολογίας, Ανθρωπολογίας, Ιστορίας, Πολιτικής Επιστήμης, Σπουδών Φύλου, Πολιτισμικών Σπουδών, Θεολογίας, Ψυχολογίας, Οικονομικών, Χωροταξίας και Σπουδών Υγείας συμβάλλουν στη διάρθρωση ενός διεπιστημονικού μωσαϊκού, με πλείστα και ετερόκλητα κομμάτια. Δύναται να ειπωθεί ότι στις παραπάνω επιστημονικές και θεωρητικές αφηγήσεις, τα σημεία ομοφωνίας είναι μειοψηφικά. Παρόλα αυτά, επαναλαμβανόμενα εντοπίζεται η ευαλωτότητα των ατόμων που εργάζονται στο σεξ/εκδίδονται, η καταστρατήγηση δικαιωμάτων τους και η πληθώρα κινδύνων από τους οποίους περιβάλλονται. Ερευνητικές μελέτες σημειώνουν ότι τα άτομα που εργάζονται στο σεξ/εκδίδονται είναι στην πλειοψηφία γυναίκες ή αυτοπροσδιορίζονται στο φάσμα της θηλυκότητας, γεγονός που δεν αποκλείει τη συμμετοχή ανδρών και ΛΟΑΤΚΙΑ+ ατόμων. Το περιεχόμενο και οι αιτίες της ευαλωτότητας και των κινδύνων, αλλά και οι απαντήσεις προς την κατάσταση αυτή συνοδεύονται από διαφορετικές ερμηνείες και προσεγγίσεις.

Στη συζήτηση αυτή θα προσπαθήσει να συμβάλει και η παρούσα μελέτη, το αντικείμενο της οποίας αποτελεί το νομικό πλαίσιο της εργασίας στο σεξ/πορνείας, με αναφορές στη νομοθεσία των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και εστίαση στον ισχύοντα ελληνικό νόμο. Ως υπόθεση εργασίας διατυπώνεται ότι ένας σημαντικός αριθμός των υπό μελέτη ατόμων στην Ελλάδα αποτελεί μια στιγματισμένη ομάδα, εντός ενός θεσμικού πλαισίου που κατασκευάζει και διαιώνίζει το παράνομο περιθώριο

που τις/τους περιβάλλει, συντελώντας στον αποκλεισμό και στην αποστέρηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους.

Στα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας μελέτης εντάσσεται το πώς ο νόμος επιδρά σε μια στιγματισμένη ομάδα, εάν ανταποκρίνεται στην υπάρχουσες και μεταβαλλόμενες ανάγκες της υπό μελέτη ομάδας, αλλά και ποιο ρόλο διαδραματίζει η ιδεολογία στην εξίσωση αυτή. Τα μεθοδολογικά εργαλεία που αξιοποιήθηκαν για τη μελέτη του θέματος συνοψίζονται στη βιβλιογραφική επισκόπηση των θεωρητικών και θεσμικών όψεων του ζητήματος, με εξέταση αντίστοιχων ερευνητικών μελετών και αξιολογήσεων πολιτικών, αλλά και την ανάλυση της νομοθεσίας. Το θεωρητικό νήμα για την κριτική ανασκόπηση της παρούσας προβληματικής επιλέχθηκε από το πεδίο της Κοινωνιολογίας του Δικαίου.

Στις δυσκολίες της μελέτης εντάσσεται το περιορισμένο αντίστοιχο ερευνητικό έργο στη Ελλάδα, αλλά και το κατακερματισμένο διεθνές υλικό που σπανίως εξετάζει το θέμα ολιστικά, εμμένοντας στην ηθική του ανάγνωση. Στους περιορισμούς της μελέτης εντάσσεται το γεγονός ότι η εργασία πραγματεύεται τη νομοθεσία και το ρόλο του νόμου στο φαινόμενο της εργασίας στο σεξ/πορνείας. Για την πληρέστερη κατανόηση του, δόκιμο θα ήταν να αναλυθεί επίσης, η επίδραση της οικονομίας, της κουλτούρας, του διαδικτύου και των κοινωνικών κινημάτων στη διαμόρφωση του.

Μέρος Α': Εννοιολογικό πλαίσιο & θεωρητικές όψεις

1. Εννοιολογικοί προβληματισμοί

Συνήθη συνθήκη σε πολλά κοινωνικά φαινόμενα, ιδίως νέα, αποτελεί η έλλειψη ενός καθολικού ή κοινώς αποδεκτού ορισμού. Στο υπό μελέτη ζήτημα εντοπίζεται μια ακόμη ιδιαιτερότητα· δεν υπάρχει ομοφωνία γύρω από τον όρο, και αυτό διότι -ως επί το πλείστον- η εκάστοτε λέξη συνοδεύεται από το αντίστοιχο θεωρητικό πλαίσιο. Για το σκοπό της μελέτης θα υιοθετηθεί η διττή χρήση των όρων «εργασία στο σεξ-πορνεία», λαμβάνοντας υπόψη την έλλειψη ομοφωνίας στο ζήτημα, αλλά και συμβολίζοντας το θεωρητικό δίπολο που το συνοδεύει.

2. Κοινωνιολογικοί ορισμοί και θεωρητικές κατευθύνσεις

Οι θεωρητικές τοποθετήσεις γύρω από την εργασία στο σεξ είναι υπεράριθμες. Θα καθίσταντο μεθοδολογικά αδύνατο να διαχωριστούν ευκρινώς σε αντίστοιχες υποθεματικές, ενώ η συνοπτική αποτύπωσή τους εγκυμονεί τον κίνδυνο της υπεραπλούστευσης. Έχοντας αποσαφηνίσει την προπαραδοχή αυτή, σκοπό του κεφαλαίου αποτελεί η σκιαγράφηση των κυρίαρχων θεωρητικών κατευθύνσεων που πλαισιώνουν το φαινόμενο και διαποτίζουν τις επί μέρους στάσεις για το ζήτημα.

Στις άκρες της διελκυστίνδας της υπό μελέτη προβληματικής βρίσκονται 2 κεντρικές θεωρητικές κατευθύνσεις, μια που στέκεται κατά της εργασίας στο σεξ/πορνείας, και μια που στέκεται υπέρ της. Και σε αυτό το θέμα, δεν εντοπίζεται σύμπνοια απόψεων. Ερευνητές/τριες έχουν χρησιμοποιήσει, μεταξύ άλλων, και τους όρους «φιλελεύθερη – εξουσιαστική προσέγγιση» (liberal-domination approach), «φιλελεύθερη – πατερναλιστική προσέγγιση» (Καραβοκύρης, 2019), «συμβατική – υποτακτική προσέγγιση» (contractarian – subjection approach) (Peterson-Iyer, 1998), ή και «το παράδειγμα της καταπίεσης- το παράδειγμα της ενδυνάμωσης» (oppression paradigm – empowerment paradigm) (Weitzer, 2009).

2.1 Θεωρητικό πρίσμα & θεσμικές προτάσεις κατά της εργασίας στο σεξ/πορνείας

Οι θεωρητικές κατευθύνσεις και το εννοιολογικό πλαίσιο που αναπτύσσεται γύρω από τον όρο «πορνεία» την αναγνωρίζει ως μια μορφή βίας κατά των γυναικών και παραβίαση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, στα πλαίσια ενός πατριαρχικού καπιταλιστικού συστήματος, λειτουργώντας αρνητικά στον αγώνα της κατοχύρωσης της έμφυλης ισότητας. Ένας εκ των θεσμικών ορισμών για το υπό μελέτη φαινόμενο εντοπίζεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στο ψήφισμά του 2014 σχετικά με τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την πορνεία και τις επιπτώσεις στην ισότητα των φύλων, θεωρώντας την πορνεία και την καταναγκαστική πορνεία ως μορφές δουλείας ασυμβίβαστες με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, με αιτία και συνέπεια την ανισότητα των φύλων (European Parliament & Di Nicola, 2021). Η θέση αυτή εντοπίζεται και σε άλλα θεσμικά κείμενα μείζονος σημασίας, με ενδεικτική τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών το 1979, στην οποία προβλέπονται

μέτρα για την καταπολέμηση της πορνείας και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των γυναικών (αρ. 6) (CEDAW).

Μια θέση στην φαρέτρα των επιχειρημάτων κατά της εργασίας στο σεξ προέρχεται από την κλασική μαρξιστική ανάγνωση του φαινομένου, και δύναται να εντοπιστεί στη φράση του Μαρξ, «η πορνεία είναι απλά η συγκεκριμένη έκφραση της καθολικής θέσης του εργάτη». Όπως ο καπιταλισμός εκμεταλλεύεται εν γένει τους εργάτες και τις εργάτριες, έτσι εκμεταλλεύεται και τα άτομα που εργάζονται στο σεξ/εκδίδονται (Bell, 1994). Συνεπώς, η μετάβαση ενός ατόμου στην εργασία στο σεξ/πορνεία συνιστά ένα καθαρό ταξικό ζήτημα. Σε αυτό προστίθεται το ζήτημα της εμπορευματοποίησης των γυναικείων σωμάτων, όχι μόνο υπό την επίδραση του καπιταλισμού, που οξύνει τις ανισότητες, πλήττοντας δυσανάλογα τα άτομα στις χαμηλές τάξεις, αλλά και της πατριαρχίας, επιδεινώνοντας την κατάσταση τους.

Η υπό συζήτηση οπτική τίθεται ενάντια στην εμπορευματοποίηση του σώματος και των σεξουαλικών πράξεων, και εστιάζει στις γυναίκες, οι οποίες θεωρείται ότι βιώνουν μια μορφή «εθελούσιας δουλειάς» λόγω της φτώχειας και την δεινής κοινωνικοοικονομικής κατάστασης που βιώνουν. Για να υποστηρίξει αυτό το επιχείρημα, ο D. Geist αντιπαραβάλλει το παράδειγμα της πώλησης οργάνων, διερωτώμενος εάν μια τέτοια πράξη, μετά την σύμφωνη απόφαση του ατόμου, θα έπρεπε να ήταν κοινωνικά και νομικά αποδεκτή (Βάντσος, 2019, αναφερόμενος σε Geist, 2016). Ασκώντας κριτική στο πλαίσιο που εξωθεί τα άτομα στην εμπορευματοποίηση του σώματος τους, δεν θεωρεί ελευθερία του ατόμου τη συναίνεση προς την πώληση των οργάνων του σε καθεστώς φτώχειας και ανέχειας, και τονίζει την ανάγκη προστασίας τους στα πλαίσια του νόμου. Εφόσον αντίστοιχες συνθήκες οδηγούν και τις γυναίκες στη σεξουαλική εμπορευματοποίηση του σώματός τους, ο ίδιος θεωρεί πως η απάντηση πρέπει να είναι η ίδια. Συνεπώς, η συναίνεση του ατόμου στο φαινόμενο της εργασίας στο σεξ/πορνείας δεν λαμβάνεται υπόψη, θεωρώντας την κίβδηλη από νομικής, λογικής και ηθικής απόψεως (Καραβοκύρης, 2019).

Ταυτόχρονα, τη θέση κατά της εργασίας στο σεξ κυρίαρχα στηρίζουν επιχειρήματα που προέρχονται από το φεμινιστικό χώρο. Ήδη από το 1ο κύμα του φεμινισμού (19ος - αρχές 20ου αιώνα), η εργασία στο σεξ αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος και συζήτησης, προσλαμβάνομενη ως αυξανόμενο φαινόμενο, και

συνοδευόμενο από το φόβο προσβολής από αφροδίσια νοσήματα. Το φεμινιστικό κίνημα στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά τη δεκαετία του 1860 εξέφρασε τις σθεναρές του αντιστάσεις σε μια σειρά νόμων περί λοιμωδών νόσων (Contagious Diseases Acts, ή CD Acts), που ψηφίστηκαν αρχικά το 1864, και τροποποιήθηκαν το 1866 και 1869, στοχεύοντας στη μείωση του υψηλού ποσοστού σεξουαλικών μεταδιδόμενων νοσημάτων στα σώματα ασφαλείας. Ο νόμος αυτός επέβαλε ότι κάθε γυναίκα που διέμενε σε πόλη που είχε φρουρά, και την οποία οι αστυνομικές δυνάμεις θεωρούσαν ως «πόρνη», καλούνταν υποχρεωτικά να υποβληθεί σε τακτικές ιατρικές εξετάσεις, ως προς τη διαπίστωση της νόσησης της από κάποιο σεξουαλικά μεταδιδόμενο νόσημα. Η εν λόγω εξέταση περιγράφονταν ως «ιατρικός βιασμός», καθότι συνοδεύονταν από ημιδημόσια και επώδυνη σωματική εξέταση (Bryson, 1992).

Από τις γυναίκες που αντιτέθηκαν σθεναρά στο νόμο αυτό ήταν η Josephine Butler, διάττουσα Αγγλίδα φεμινίστρια στη βικτωριανή εποχή, η οποία θεωρούσε το νόμο πατριαρχικά διαποτισμένο. Τόνιζε πως μέσω αυτού, διαιώνιζεται ένα καθεστώς που άφηνε τους άνδρες στο απυρόβλητο, με το νόμο να επιβάλλεται με δριμύτητα στις «αμαρτωλές γυναίκες», οι οποίες δεν ήταν απαραίτητα εργαζόμενες στο σεξ/εκδιδόμενες, αποστερώντας τα δικαιώματά τους. Στο πλαίσιο αυτό εντοπίζεται στους κόλπους του φεμινιστικού κινήματος ένα πλαίσιο ενσυναίσθησης για τις εργαζόμενες στο σεξ/εκδιδόμενες, αποδίδοντας την επισφαλή και εξαθλιωμένη κατάσταση που βίωναν στους άνδρες, αλλά και στην κοινωνία η οποία δεν τους προσέφερε εναλλακτικές διεξόδους. Τα κύρια μηνύματα ήταν η θεώρηση της γυναίκας που εργάζεται στο σεξ ως θύμα, και η αρνητική θεώρηση της ανδρικής σεξουαλικότητας. Η εργασία στο σεξ/πορνεία, λοιπόν, προλαμβάνονταν ως σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών, συνδέοντας το φαινόμενο με την αποστέρηση που βίωναν οι γυναίκες στο χώρο της εργασίας και της εκπαίδευσης, προκρίνοντας ότι μια γυναίκα δεν μπορεί να έχει έλεγχο επί του σώματός της αν δεν είχε εξασφαλίσει τα νομικά και πολιτικά της δικαιώματα. Έτσι, η εκστρατεία αυτή διευρύνθηκε και δημιούργησε ισχυρούς δεσμούς με την εκστρατεία για το δικαίωμα των γυναικών στην ψήφο (Bryson, 1992).

Το διάστημα εκείνο εντοπίζονται, αν και μειοψηφικά, ριζοσπαστικές φεμινιστικές φωνές, όπως αυτή της Victoria Woodhull, Αμερικανίδα φεμινίστρια και κομμουνίστρια, η οποία τοποθετούνταν υπέρ της νόμιμης εργασίας στο σεξ (Rich, 2014, αναφερόμενος σε Stern, 1979). Συνοψίζοντας, σημαντικό αποτελεί το γεγονός

ότι από τα πρώτα του βήματα, το φεμινιστικό κίνημα τοποθετήθηκε για το υπό μελέτη ζήτημα, αναγνωρίζοντάς το ως πατριαρχική μορφή βίας και εκμετάλλευσης κατά των γυναικών, ενώ, αν και ισχνά, σημειώθηκαν και αντίθετες απόψεις.

Σκιαγραφώντας τις τρέχουσες τοποθετήσεις κατά της εργασίας στο σεξ από το χώρο του φεμινιστικού κινήματος και των φεμινιστικών οργανώσεων/ομάδων, εντοπίζεται η απόρριψη του φαινομένου ως μορφή εργασίας, επισημαίνοντας την επισφάλεια και ευαλωτότητα των γυναικών που βρίσκονται στο χώρο του σεξ, οι οποίες προέρχονται από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά επίπεδα, ή έχουν μεταναστευτική/ προσφυγική ιδιότητα. Παράλληλα, υποστηρίζεται ότι οι εν λόγω δραστηριότητες πραγματοποιούνται κατ' αποκλειστικότητα εντός εξουσιαστικών πλαισίων εκμετάλλευσης, συνθήκη που αναιρεί την ελευθερία και το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση. Με άλλα λόγια, οι όροι «πορνεία» (prostitution) και εμπορία ανθρώπων (human trafficking) είναι σχεδόν ταυτόσημοι. Υποστηρικτές/τριες υπογραμμίζουν πως μέσω της παρούσας θέσης δεν κρίνεται ως ανήθικη πράξη η εργασία στο σεξ/πορνεία, αλλά αξιολογούνται και επισημαίνονται οι επιπτώσεις για τη θέση της γυναίκας στα πλαίσια των πατριαρχικών κοινωνιών (Overall, 1992). Μνείες γίνονται και ως προς το ζήτημα της πορνογραφίας, για το οποίο διατυπώνεται ότι βασίζεται σε κοινωνικά κατασκευασμένες αντιλήψεις γύρω από την ετεροφυλοφιλία, απεικονίζοντας και διαιωνίζοντας την ανδρική σεξουαλικότητα ως κυρίαρχη και τη γυναικεία ως υποτακτική (Kessler, 2005).

Παρότι η προαναφερθείσα αποτελεί την κυρίαρχη φεμινιστική ανάγνωση του ζητήματος, εντοπίζεται ότι φεμινίστριες θεωρητικοί έχουν στηρίξει επίσης το επιχείρημα ότι η αγορά και η πώληση σεξ είναι εγγενώς λάθος, ανεξαρτήτως από τις σύγχρονες πολιτιστικές ή θεσμικές συνθήκες, ενώ κάποιες φεμινιστικές φωνές στέκονται υπέρ της, θεωρώντας την όπως και κάθε άλλη οικονομική δραστηριότητα, κατακρίνοντας ωστόσο στοιχεία εξαπάτησης, εξαναγκασμού και βίας (Marino, 2017).

Ως κυρίαρχη θεσμική απάντηση στους κόλπους της παρούσας προσέγγισης προκρίνεται ο απαγορευτισμός (prohibitionism) της εργασίας στο σεξ (Scoular, 2015), με την εγκληματοποίηση¹ (criminalization) των πελατών που χρησιμοποιούν σεξουαλικές υπηρεσίες κάθε είδους, και όχι των ατόμων που τις προσφέρουν. Στο

¹ Ως «εγκληματοποίηση» νοείται η νομική τυποποίηση ορισμένων πράξεων και συμπεριφορών ως εγκλήματα στον ποινικό νόμο, όρος που συχνά συγγέεται με αυτόν της «ποινικοποίησης», η οποία ορίζεται ως αύξηση των ποινών σε μια πράξη που έχει ήδη τυποποιηθεί έννομα ως εγκληματική.

πλαίσιο αυτό, πλείστα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα των γυναικών που βρίσκονται στη βιομηχανία του σεξ θεωρούνται ως θιγόμενα, όπως αυτό στην αξιοπρέπεια και το σεβασμό της προσωπικότητας, στη σωματική ακεραιότητα, στην ελευθερία και στην ισότητα. Η θέση αυτή αντικατοπτρίζεται στην έννομη απάντηση που δίνεται μέσω του «Σκανδιναβικού μοντέλου», και ξεκίνησε από την εθνική νομοθεσία της Σουηδίας, το περιεχόμενο της οποίας θα αναλυθεί στο δεύτερο μέρος της μελέτης.

Τα μέτρα που προκρίνονται βασίζονται σε ερευνητικά δεδομένα που καταδεικνύουν ότι τα περισσότερα άτομα που εισέρχονται στη βιομηχανία του σεξ είναι γυναίκες και παιδιά ως απόρροια έλλειψης άλλων εναλλακτικών επιλογών, ενώ έχουν βιώσει κακοποίηση, φτώχεια, και εξαναγκασμό. Οι ομάδες και τα κινήματα που προωθούν την εφαρμογή του Σκανδιναβικού μοντέλου προκρίνουν την παροχή υπηρεσιών για την υποστήριξη της εξόδου από τη βιομηχανία του σεξ. Για την εφαρμογή της, σημαντικές θεωρούνται και οι εκστρατείες ενημέρωσης του κοινού, εκπαιδευτικά προγράμματα και εκπαίδευση σε φορείς του ποινικοκατασταλτικού συστήματος (Nordic Model Now!). Παρόλα αυτά, έχει εντοπιστεί ότι το επιχείρημα γύρω από την εγκληματοποίηση δεν προβάλλεται τόσο ηχηρά, όσο οι φεμινιστικές θέσεις κατά της εργασίας στο σεξ ως φαινόμενο, επισημαίνοντας το πλαίσιο στο οποίο επωάζει το φαινόμενο (Βάντσος, 2019).

2.1.1 Ασκηθείσα κριτική. Στην ασκηθείσα κριτική εντοπίζονται επιχειρήματα, όπως αυτό της E. Bounds, βάσει της οποίας η φεμινιστική ανάλυση της βιομηχανίας του σεξ συχνά υπερεστιάζει την ανδρική βία και κυριαρχία εις βάρος των γυναικών, αποκλείοντας ότι μπορεί να είναι αποτέλεσμα αυτοδιάθεσης της εργαζόμενης στο σεξ/εκδιδόμενης, αλλά και ότι η φωνή και οι διεκδικήσεις της κοινότητας των εργαζόμενων στο σεξ/εκδιδόμενων ατόμων παραγκωνίζονται μέσω πατρωνιστικών συμπεριφορών που δεν τους λαμβάνουν υπόψη, θεωρώντας τα άτομα αυτά ως παθητικοποιημένα θύματα εκμετάλλευσης (Alexander, 1987) (Meadowcroft, 2008).

Ως προς την έννομη αντιμετώπιση της πράξης, αναφέρεται ότι η εγκληματοποίηση του φαινομένου έχει δοκιμαστεί σε πλείστες περιόδους και κοινωνίες, αποτυγχάνοντας σε κάθε περίπτωση να το εξαλείψει (Ericsson, 1980). Σε αυτό προστίθεται ότι μέσω της επιβολής του νόμου, το φαινόμενο δεν καταργείται, αλλά μεταφέρεται στο παράνομο περιθώριο, εκθέτοντας τα άτομα που εργάζονται στο

σεξ, αλλά και αυτά που ενδιαφέρονται να αγοράσουν αντίστοιχες υπηρεσίες, σε κίνδυνο. Ειδικότερα, στην προσπάθεια αποφυγής σύλληψης -είτε τη δική τους είτε των πελατών τους, τα άτομα μετακινούνται σε απομονωμένες και περιθωριοποιημένες περιοχές, κατάσταση που οξύνει την επισφάλεια τους. Επιπρόσθετα, η εγκληματοποίηση της εργασίας στο σεξ αποτρέπει τα άτομα να καταγγείλουν περιστατικά βία και κατάχρησης που δύναται να υφίστανται, υπό το φόβο της δίωξης, της αστυνομικής βίας και του στίγματος (Open Society Foundations, 2015).

Τέλος, η οπτική αυτή συνοδεύεται με την αυξημένη πιθανότητα τα άτομα που εργάζονται στο σεξ να αποκτήσουν καταδίκες στο ποινικό τους μητρώο. Το ποινικό μητρώο συνιστά απαραίτητο πιστοποιητικό για την έκδοση μεγάλου αριθμού διοικητικών πράξεων που αφορούν, μεταξύ άλλων, την εργασία, την υγεία, την ιθαγένεια, και τη συμμετοχή σε δημόσιους διαγωνισμούς. Η συνθήκη αυτή δύναται να δυσχεράνει την προσπάθεια του ατόμου τα απομακρυνθεί από τη βιομηχανία του σεξ, σε περίπτωση που το επιθυμεί. Ενδεικτικό παράδειγμα στιγματοποίησης μέσω του ποινικού μητρώου εντοπίζεται στις Η.Π.Α., όπου άτομα που έχουν καταδικαστεί για αδικήματα που σχετίζονται με την εργασία στο σεξ/πορνεία εγγράφονται επισήμως ως δράστες/στρίες σεξουαλικών εγκλημάτων. Τέτοιου είδους καταδίκες συνοδεύονται με την αποστέρηση του δικαιώματος σε αίτηση δανείου, εκπαιδευτικές υποτροφίες και δημόσια στέγαση, ενώ σε περιπτώσεις συνηγορούν στην αφαίρεση γονικής επιμέλειας (Ο.π., αναφερόμενοι σε International Women's Human Rights Clinic, 2012 και Superior Court of Arizona). Τέλος, η οπτική αυτή παραγκωνίζει άνδρες και μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, θεωρώντας το αποκλειστικά ως ζήτημα που πλήττει τις γυναίκες, αποσιωπώντας διακριτές και εξίσου σημαντικές πτυχές του ζητήματος που συνδέονται με άλλες παραμέτρους, όπως το ρατσιστικό έγκλημα.

Ένα επίσης ιδεολογικό πρίσμα με ισχυρή φωνή στο ζήτημα, το οποίο λανθασμένα συγχέεται ανά περιπτώσεις με το προαναφερθέν, εντοπίζεται από το θρησκευτικό χώρο. Σύμφωνα με τη θεολογική ορολογία, «πορνεία είναι η εκούσια σαρκική ένωση του άνδρα και της γυναίκας, η οποία πραγματοποιείται χωρίς την προϋπόθεση του μυστηρίου του γάμου» (Βάντσος, 2019, σ. 77), όντας αμαρτία. Στους ιδεολογικούς αυτούς κόλπους εντοπίζεται ο λεγόμενος «νομικός ηθικισμός», βάσει του οποίου η εργασία στο σεξ/πορνεία γίνεται αντιληπτό ως κοινωνικό κακό, του οποίου η ανοχή θα οδηγήσει στην όξυνση λοιπών κοινωνικών παθογενειών, όπως ο εκφυλισμός των δημόσιων ηθών, η εμπορία ανθρώπων και η υποτέλεια της γυναίκας (ό.π.).

Η ηθική κατακραυγή, λοιπόν, που απορρέει από θρησκευτική βάση μονοθεϊστικών θρησκειών, προκρίνει ως απάντηση την κατάργηση της εργασίας στο σεξ/πορνείας. Στη βιβλιογραφία εντοπίζεται ως καταργητισμός (abolitionism), όρος που λανθασμένα συγχέεται με τον απαγορευτισμό (prohibitionism), καθώς και οι δύο όροι προσεγγίζουν το φαινόμενο υπό αρνητικό πρίσμα.

Ο καταργητισμός στέκεται υπέρ της εγκληματοποίησης των ατόμων που προσφέρουν σεξ και των ατόμων που τις αγοράζουν, έτσι ώστε ο νόμος να προάγει και να προασπίσει την ηθική από την ανηθικότητα στην κοινωνία. Ένα επιχείρημα προς επίρρωση της θέσης του καταργητισμού είναι η περίπτωση της δουλείας, η οποία όταν ως θεσμός πολεμήθηκε, εν συνεχεία απαγορεύτηκε δια νόμου και τέλος καταργήθηκε (Βάντσος, 2019, αναφερόμενος σε Primoratz, 1993 και Ανδρούτσο, 1964). Αυτό το πρίσμα θεωρείται πως συμβάλλει στην κοινωνική και νομική στάση για το υπό μελέτη ζήτημα στις Η.Π.Α., όπου σχεδόν σε όλες τις πολιτείες η εργασία στο σεξ/πορνεία τυποποιείται στον ποινικό νόμο ως έγκλημα (Scoular, 2015). Η παραπάνω κριτική για τον απαγορευτισμό εφάπτεται άμεσα και στο πεδίο του καταργητισμού, και προστίθεται η επίκριση για τα μανιχαϊστικών αφηγημάτων που διαρθρώνονται γύρω από τις γυναίκες που εργάζονται στο σεξ/εκδίδονται, σκιαγραφώντας δίπολα περί «καλών» και «κακών», «ηθικών» και «ανήθικων γυναικών» (Alexander, 1987).

2.2 Θεωρητικό πρίσμα & θεσμικές προτάσεις υπέρ της εργασίας στο σεξ/πορνείας

Ο όρος «εργασία στο σεξ» (sex work) εισήχθη στα τέλη του εικοστού αιώνα ως μια μη στιγματοποιητική εναλλακτική σε όρους όπως «πορνεία» (Marino, 2017). Ο όρος, που έχει τις ρίζες του στη δεκαετία του '70, ταυτίζεται με την ενεργοποίηση του κινήματος για τα δικαιώματα των εργαζόμενων στο σεξ, και την οικονομική, έμφυλη, και φυλετική δικαιοσύνη (North, 2019). Το ρεύμα που τίθεται υπέρ της εργασίας στο σεξ, αναγνωρίζει ότι αποτελεί ζήτημα ελεύθερης επιλογής για το άτομο, και το θεωρεί ως μια αμοιβαία επωφελή συμφωνία, δίχως να διαφέρει από οποιαδήποτε συμβατική εργασιακή/επιχειρηματική σχέση. Στηρίζεται στο δικαίωμα στην αυτοδιάθεση, δίχως να εστιάζει κατ' αποκλειστικότητα στις γυναίκες εργαζόμενες στο σεξ, συμπεριλαμβάνοντας άνδρες και άτομα της ΛΟΑΤΚΙΑ+ κοινότητας². Η θέση αυτή

² ΛΟΑΤΚΙΑ+ (Λεσβία, Ομοφυλόφιλος, Αμφιφυλόφιλος/η, Transgender/Transsexual – Διεμφυλικός/η, Κούηρ, Ίντερσεξ -μεσοφυλικός/η- & Ασέξουαλ) .

υποστηρίζεται από σημαίνοντες θεσμικούς φορείς, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, και οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως η Διεθνή Αμνηστία και το Human Rights Watch.

Στο πρόσφατο έργο της, η Μαρίνα Γαλανού, τρανς ακτιβίστρια, ορίζει το φαινόμενο, διατυπώνοντας ότι «ως εργασία στο σεξ (sex work) νοείται κάθε υπηρεσία με σκοπό την παροχή υπηρεσιών που αφορούν το σεξ. Στην ομάδα των εργαζόμενων στο σεξ περιλαμβάνονται όσα πρόσωπα ανεξαρτήτων φύλου, έκφρασης, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου, μπορεί να είναι απασχολούμενα στην παροχή σεξουαλικής εργασίας σε εξωτερικούς ή σε εσωτερικούς χώρους, στη συνοδεία, ή άλλες δραστηριότητες, περιλαμβανομένων του χορού, του στριπτίζ, του τηλεφωνικού ή διαδικτυακού σεξ και της εμφάνισης σε πορνογραφικά έργα υπό τον όρο ότι δεν πρόκειται για θύματα εμπορίας ανθρώπων, βίας, εκβιασμών, απειλών, ή άλλων παραβιάσεων θεμελιωδών δικαιωμάτων» (Γαλανού, 2022, σ. 20).

Η εργασία στο σεξ ορίζεται και από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας ως η παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών για χρήματα ή/και αγαθά (WHO, 2012). Στον ορισμό αυτό προστίθεται από το κοινό πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για τον ιό του HIV και του AIDS ότι «ως σεξεργάτες/τριες (sex workers) ορίζονται γυναίκες, άντρες και τρανς άτομα, άνω των 18 ετών, που λαμβάνουν χρήματα ή αγαθά ως ανταλλαγή για σεξουαλικές υπηρεσίες που παρέχουν. Οι σεξουαλικές αυτές υπηρεσίες μπορούν να παρέχονται είτε σποραδικά είτε συστηματικά και επίσης τα ίδια τα άτομα μπορεί να μην αυτοπροσδιορίζονται ως σεξεργάτες/τριες» (UNAIDS, 2012). Τον ορισμό αυτό συνοδεύουν τρεις προπαραδοχές για την εν λόγω δραστηριότητα. Ως εργασία στο σεξ και εργαζόμενοι/ες στο σεξ θεωρούνται μόνο ενήλικα άτομα, η εργασία στο σεξ περιλαμβάνει συναινετικές πράξεις μεταξύ ενηλίκων, ενώ οι πράξεις που περιλαμβάνουν δόλο, εξαπάτηση, εξαναγκασμό ή βία δεν ορίζονται ως εργασία στο σεξ.

Οι κοινωνικές παθογένειες που συνδέονται με την εργασία στο σεξ/πορνεία, που εντοπίστηκαν στο προηγούμενο θεωρητικό ρεύμα γύρω από τον απαγορευτισμό, όπως η βία, ο αποκλεισμός και η εκμετάλλευση που ελλοχεύουν για τα άτομα που εργάζονται στο σεξ, δε αμφισβητούνται, ούτε υποτιμούνται ως προς την έκταση και τη σοβαρότητά τους. Όπως σημειώθηκε και στην αρχή της μελέτης, κοινή παραδοχή αποτελεί ότι τα άτομα που εργάζονται στο σεξ είναι ευάλωτα, βιώνοντας σωματικές,

ψυχολογικές, κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες (Βάντσος, 2019). Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι, υπό το πρίσμα αυτό, τα προαναφερθέντα αποδίδονται στις προκαταλήψεις και στην περιθωριοποίηση που βιώνουν τα άτομα από κοινωνία και κράτος.

Όπως προαναφέρθηκε, ο όρος εργασία στο σεξ/πορνεία διακρίνεται κάθετα από αυτόν της εμπορίας ανθρώπων (human trafficking). Μελετώντας τον επίσημο ορισμό της εμπορίας ανθρώπων, αντλούμενος διεθνώς από το Πρωτόκολλο για την Αποτροπή, την Καταστολή και την Τιμωρία της Παράνομης Διακίνησης Προσώπων με Σκοπό τη Σεξουαλική και Οικονομική Εκμετάλλευση, ειδικά γυναικών και παιδιών³, (European Council, 2006), διατυπώνεται ως «η στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, απόκρυψη ή η παραλαβή ατόμων, μέσω απειλής ή χρήσης βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, απαγωγής, απάτης, εξαπάτησης, κατάχρησης εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή μέσω πληρωμής ή ωφελημάτων για την εξασφάλιση της συμφωνίας ατόμου που ασκεί έλεγχο επί άλλου με σκοπό την εκμετάλλευση. Ως παιδιά θεωρούνται άτομα ηλικίας κάτω των 18 ετών. Η εκμετάλλευση αφορά την εκπόρνευση τρίτων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, καταναγκαστικής παροχής εργασίας ή υπηρεσιών, η δουλείας ή άλλες πρακτικές παρεμφερείς προς τη δουλεία, τη δουλοπαροικία ή την αφαίρεση οργάνων». Με άλλα λόγια, διατυπώνεται ρητώς πως τα θύματα εμπορίας ανθρώπων είναι υποδουλωμένα άτομα στα πλαίσια του οργανωμένου εγκλήματος. Εμπλεκόμενα άτομα, διακινητές αλλά και πελάτες νοούνται ως συνένοχοι της κατάφωρης αυτής παραβίασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, ενώ οι πράξεις τους τυποποιούνται στο Ποινικό Δίκαιο (ό.π.).

Ενδιάμεσα των δύο ορισμών εντοπίζεται και η λεγόμενη «εξαναγκαστική εργασία στο σεξ». Ο λόγος που δεν τυποποιείται στο νόμο ή δεν εντάσσεται στον ορισμό της εμπορίας ανθρώπων είναι ότι χρειάζονται συγκεκριμένες έννομες προϋποθέσεις και κριτήρια που πρέπει να πληρούνται για να αναγνωριστεί μια περίπτωση ως σωματεμπορία. Στην 3η κατηγορία λοιπόν, το άτομο εξωθείται παρά τη θέληση του από κάποιον τρίτο, που το εκμεταλλεύεται, δίχως ωστόσο να εμπεριέχεται η έννοια της παράνομης διακίνησης, θεμελιώδες συστατικό στο νομικό ορισμό της εμπορίας ανθρώπων. Καθώς οι τρόποι και τα μέσα εκμετάλλευσης ποικίλουν, τα θύματα έρχονται αντιμέτωπα με πλείστους τρόπους εξαναγκασμού. Κατά συνέπεια, τα

³ Το οποίο συμπληρώνει τη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών κατά του διακρατικού οργανωμένου εγκλήματος όσον αφορά τις διατάξεις του πρωτοκόλλου.

αισθάνομαι ντροπή, (έκφρ.) ντροπής πράγματα, για επονείδιστη πράξη. της ντροπής, για κτ. που προκαλεί ντροπή: Σπίτι της ντροπής, πορνείο⁸».

Στον πυρήνα της προβληματικής για τη σημασία των ετικετών που αποδίδονται στο άτομο, του στίγματος και του αποκλεισμού που τις συνοδεύει βρίσκεται η θεωρία της ετικέτας (labelling theory). Η εν λόγω θεωρία πραγματεύεται την κοινωνική αντίδραση απέναντι σε μια πράξη, με άλλα λόγια, τον χαρακτηρισμό της ως παράβασης, και την απάντηση/αντίδραση σε αυτή (Βιδάλη, 2013). Ο Η. Becker, στο κλασικό έργο του «οι Περιθωριοποιημένοι» (The Outsiders), έθεσε το πλαίσιο για την κατανόηση της δημιουργίας ενός κανόνα ως πολιτική διαδικασία. Ειδικότερα, μεταξύ των απόψεων του ξεχωρίζει ότι η απόκλιση διαρθρώνεται από κοινωνικές ομάδες μέσα από τη διαδικασία δημιουργίας κανόνων, των οποίων η μη τήρηση σηματοδοτεί την παράβαση και συνοδεύει τα άτομα που χαρακτηρίζονται ως «περιθωριοποιημένα» (outsiders). Υποστήριζε την άποψη ότι οι εν λόγω κανόνες, και κατ' επέκταση ο ποινικός νόμος, διαμορφώνεται από άτομα με εξουσία, και επιβάλεται σε άτομα δίχως εξουσία.

Η επιβολή αυτή δεν αποσκοπά στα συμφέροντα των ατόμων στα οποία επιβάλλεται, αλλά λειτουργεί ως ένα μέσο νομιμοποίησης μιας εξουσιαστικής ιδεολογίας. Σημαντικό στοιχείο είναι ότι η δημιουργία κανόνων περιλαμβάνει τη λεγόμενη σταυροφορία ηθικής. Μέσω αυτής ασκούνται πιέσεις και αξιοποιείται η πειθώ για την ανάγκη δημιουργίας των κανόνων αυτών, έχοντας παράλληλα δημιουργήσει μια ομάδα περιθωριοποιημένων. Παράλληλα, οι επιβολή του κανόνα αυτού δημιουργείται ή ανατίθεται σε ένα φορέα κοινωνικού ελέγχου. Το παράδειγμα που έθεσε για την τεκμηρίωση της θέσης του ήταν η εγκληματοποίηση της χρήσης μαριχουάνας στις ΗΠΑ το 1937. Το επίσημο κρατικό επιχείρημα αποτέλεσε η προστασία της κοινωνίας, αλλά κατά τον Becker, αφορούσε, ουσιαστικά, την προώθηση των επιδιώξεων του Ομοσπονδιακού Γραφείου κατά των Ναρκωτικών (Becker, 1963/2000, Βιδάλη, 2013). Ο Becker, λοιπόν, αναδεικνύει γλαφυρά της εγγενείς συσχετίσεις μεταξύ του στίγματος, της περιθωριοποίησης και του ποινικού νόμου.

⁸ Ντροπή, ορισμός. Λεξικό της κοινής νεοελληνικής: https://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?q=ντροπή&dq= .

Ο Edwin Lemert, ο οποίος αποτέλεσε επίσης ένας εκ των θεωρητικών θεμελιωτών της θεωρίας της ετικέτας, τοποθετείται στον πυρήνα του υπό μελέτη ζητήματος. Μιλώντας για τη πρωτογενή και δευτερογενή απόκλιση, διατύπωσε ότι εάν η αντίδραση της κοινωνίας δημιουργήσει ένα στίγμα ή στερεότυπο που προσάπτεται στο άτομο που επιδίδεται σε πράξεις απόκλισης, στο οποίο συμπεριλαμβάνονται και ηπιότερες πράξεις -όπως μια αποδοκιμαστική ματιά-, τότε αναπτύσσεται μια διάρρηξη ανάμεσα στο άτομο και την κοινωνία, με το πρώτο να υιοθετεί την εν λόγω «αποκλίνουσα ή παραβατική» ιδιότητα και να οργανώνει τη ζωή του γύρω από ανάλογες πρακτικές (Burke, 2009). Ο Lemert, θέλοντας να επεξηγήσει το πλαίσιο της κοινωνικής κατασκευής της «αποκλίνουσας ταυτότητας», αναφέρει το παράδειγμα των γυναικών που χαρακτηρίζονται ως «πόρνες», σημειώνοντας ότι η ανάγκη τους να επιλύουν συγκρούσεις μεταξύ των ρόλων και της ταυτότητάς τους, δύναται να οδηγήσει σε στενότερες σχέσεις με άτομα που επιδιώκουν την εκμετάλλευσή τους. Η κατάσταση αυτή θα διατηρήσει την αυτοεικόνα τους ως αποκλίνουσες, λειτουργώντας παράλληλα ως μαξιλάρι από τον κοινωνικό αποκλεισμό που βιώνουν (Taylor, Walton, & Young, 1973). Σε αυτή την κατεύθυνση, η Kari Lerum (1999) προκρίνει τη δημιουργία μιας γλώσσας για το ζήτημα, διαρθρωμένη από τις φωνές των εργαζομένων του σεξ, η οποία να προάγει και να ενδυναμώνει τη συζήτηση για τα δικαιώματά τους (Bell, 1994).

Συνεχίζοντας, όπως προαναφέρθηκε, φεμινιστικές φωνές εντοπίζονται και υπερ της εργασίας στο σεξ/πορνείας. Ειδικότερα, ο μεταμοντέρνος φεμινιστικός λόγος (postmodern feminist discourse) που εντάσσεται στο 3^ο κύμα του φεμινισμού, τοποθετείται για την εργασία στο σεξ/πορνεία, αντικρούοντας την κυρίαρχη φεμινιστική θέση. Στα πλαίσια αυτά, η τελευταία χαρακτηρίζεται ως στιγματοποιητική, αναπαράγοντας στερεοτυπικές αντιλήψεις για τα άτομα που εργάζονται στο σεξ/εκδίδονται. Βάσει αυτού, τα εκδιδόμενα άτομα χάνουν τη φωνή τους, επειδή ο λόγος (discourse) που χρησιμοποιείται για την απεικόνιση και ταξινόμηση των βιωμάτων τους βασίζεται στις κυρίαρχες φεμινιστικές αντιλήψεις. Το επιχείρημα ότι η εργασία στο σεξ/πορνεία συνιστά αποτέλεσμα καπιταλιστικής και ανδρικής ηγεμονίας δεν απορρίπτεται, ωστόσο θεωρείται ένα από τα κομμάτια του μωσαϊκού. Η φράση που απεικονίζει την εν λόγω τοποθέτηση δύναται να συνοψιστεί στην τοποθέτηση του St. James, που διατύπωσε ότι «οποιαδήποτε θεωρία που αφορά την εργασία στο σεξ θα

πρέπει να δημιουργείται εκ των έσω» (Kessler, 2005, αναφερόμενη σε Kesler, 2002, σ. 220).

Ως απάντηση στο ζήτημα προκρίνεται η απεγκληματοποίηση (decriminalization) ή νομιμοποίηση (legalization), με το κράτος να επεμβαίνει ρυθμιστικά όπως σε οποιαδήποτε άλλη επιχειρηματική δραστηριότητα. Στην επιχειρηματολογία υπέρ της νομιμοποίησης, διατυπώνεται ότι η αναγνώριση της εργασίας στο σεξ/πορνείας ως νόμιμης μορφής εργασίας συνοδεύεται από την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων μέσω της εργατικής νομοθεσίας και των κανονισμών για την υγεία και ασφάλεια στο χώρο εργασίας. Παράλληλα, αυτό θα επιστρέψει και την άσκηση πίεσης για τη διεκδίκηση ασφαλέστερων συνθηκών εργασίας. Αντιστοίχως, προάγεται η δημόσια εκπαίδευση ως προς τον τερματισμού του στίγματος (Armstrong, 2014).

Επιπρόσθετα, η νομιμοποίηση της εργασίας στο σεξ/πορνείας θεωρείται και ζήτημα δημόσιας υγείας. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας τονίζει πως οι εργαζόμενοι/ες στο σεξ/εκδιδόμενοι-ες βρίσκονται αντιμέτωποι/ες με οξυμένο κίνδυνο μόλυνσης από σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα (ΣΜΝ). Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι γυναίκες που εργάζονται στο σεξ/εκδίδονται, σημειώνουν 30 φορές περισσότερες πιθανότητες να ζουν με τον ιό HIV από άλλες γυναίκες σε αναπαραγωγική ηλικία. Το 2019, το Κοινό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για το HIV/AIDS υπολόγισε ότι ο μέσος όρος του ιού HIV μεταξύ των εργαζομένων του σεξ/εκδιδόμενων ατόμων ανέρχεται στο 36%. Μελέτες μοντελοποίησης (modelling studies) καταγράφουν ότι η νομιμοποίηση της εργασίας στο σεξ/πορνείας δύναται να οδηγήσει σε μείωση των νέων μολύνσεων από τον ιό HIV σε εργαζόμενους/ες του σεξ κατά 46%, σε διάστημα 10 ετών (WHO, GHO, 2020).

2.2.1 Ασκηθείσα κριτική. Η ασκηθείσα κριτική τονίζει ότι στο εν λόγω πρίσμα, η ατομική δράση του ατόμου απομονώνεται από το κοινωνικό πλαίσιο που το περιβάλλει, τοποθέτηση που εμφανίζεται εν γένει σε (νέο)φιλελεύθερες απόψεις. Δίχως το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο του, αυτό δηλαδή της πατριαρχίας και του καπιταλισμού, το φαινόμενο δεν δύναται να γίνει πλήρως αντιληπτό. Ειδικότερα, ως προς την αμοιβαιότητα γύρω από τα οφέλη, διατυπώνεται ότι καθώς η σεξουαλικότητα κατασκευάζεται δια μέσου σχέσεων κυριαρχίας και υποταγής, η εργασία στο

σεξ/πορνεία αποτελεί την αναγνώριση της κυριαρχίας των ανδρών, με την υποταγή των γυναικών ως εμπόρευμα προς πώληση. Επιπρόσθετα, παραγκωνίζονται οι περιπτώσεις στις οποίες οι άνθρωποι συναινούν στην εκμετάλλευση και κακοποίηση τους, ιδίως σε ένα πλαίσιο οικονομικής ανέχειας. Παράλληλα, επικριτές της παρούσας προσέγγισης διατυπώνουν ότι η νομιμοποίηση θα αυξήσει τη ζήτηση για αγοραίο σεξ, κάτι που θα ευνοήσει εν γένει τη βιομηχανία του σεξ, στην οποία ενέχεται και η διακίνηση και εμπορία ενηλίκων και ανηλίκων ατόμων (Cho, S.Y., Derher A., Neumayer E, 2013).

Για την ολοκλήρωση του κεφαλαίου, απαραίτητη κρίνεται η αναφορά στην περιρρέουσα σύγχυση για το θέμα αναφορικά με την προσφώνηση, τη θεώρηση και τη διατύπωση προτάσεων. Η εν λόγω συνθήκη απεικονίζεται γλαφυρά στην πρόσφατη τοποθέτηση του UN Women το 2019, του φορέα των Ηνωμένων Εθνών για στην ισότητα των φύλων και στην ενδυνάμωση των γυναικών. Το 2013, με επίσημο σημείωμα, ο γυναικείος φορέας των Ηνωμένων Εθνών απέρριπτε τη λέξη «πορνεία» και αντ' αυτού υιοθετούσε τον όρο «εργασία στο σεξ» και «εργάτες/τριες του σεξ», αναγνωρίζοντας το δικαίωμα όλων των ατόμων να επιλέξουν την εν λόγω εργασία, ή να την εγκαταλείψουν, έχοντας παράλληλα πρόσβαση σε άλλες ευκαιρίες απασχόλησης. Σε επιστολή του 2019, η τέως εκτελεστική διευθύντρια του φορέα, Phumzile Mlambo-Ngcuka, ανατρέπει την τότε θέση, δηλώνοντας πως ο φορέας πλέον διατηρεί μια ουδέτερη στάση στο θέμα, αναφερόμενη στο φαινόμενο «εργασία στο σεξ/πορνεία», και δεν λαμβάνει θέση υπέρ ή κατά της απεγκληματοποίησης/νομιμοποίησης (Crossette, 2019). Η Λερναία Ύδρα, λοιπόν, των πτυχών του ζητήματος, συνθέτει μια παγκόσμια αρένα εν μέσω της οποίας, ακόμα και βαρυσήμαντοι θεσμικοί φορείς, δυσκολεύονται να τοποθετηθούν, ή επιλέγουν την αποχή από το ζήτημα.

Συνοψίζοντας, προπαραδοχή του κεφαλαίου αποτέλεσε η σκιαγράφηση κεντρικών τάσεων, και όχι η απαρίθμηση της πληθώρας θεωρητικών και ιδεολογικών κατευθύνσεων για το θέμα. Ανακεφαλαιώνοντας, κατά την προσπάθεια διατύπωσης ενός κοινωνικού ορισμού για το ζήτημα διακρίνονται 2 κεντρικές τάσεις που τίθενται υπέρ και κατά της εργασίας στο σεξ, οι οποίες προκρίνουν 3 κεντρικές θεσμικές πλαισιώσεις του φαινομένου, αυτή της απαγόρευσης του (prohibitionism), μέσω της εγκληματοποίησης του πελάτη, αυτή της κατάργησης (abolitionism), μέσω της εγκληματοποίησης των ατόμων που προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες/εκδίδονται και των ατόμων που τις αγοράζουν, και αυτή της νομιμοποίησης

(legalization/decriminalization), μέσω της αναγνώρισης της εργασίας στο σεξ ως επάγγελμα, με αντίστοιχα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Το πώς ωστόσο, τα προαναφερθέντα ιδεολογικά ρεύματα διαμορφώνουν την επί μέρους στάση των κρατών σε νομοθετικό επίπεδο, ποιοι είναι οι αντίστοιχοι τυποποιημένοι νομικοί ορισμοί, πώς ομαδοποιούνται και ποια είναι η τρέχουσα τάση, αποτελεί αντικείμενο του επόμενου κεφαλαίου.

Μέρος Β': Νομοθεσία για την εργασία στο σεξ/πορνεία στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Περιεχόμενο του πρώτου μέρους της μελέτης αποτέλεσε το ιδιάζον θεωρητικό πλαίσιο του φαινομένου, οι αντικρουόμενες προσεγγίσεις του, αλλά και οι αντίστοιχοι προτεινόμενοι θεσμικοί δρόμοι. Η συνοπτική παράθεση των εννοιολογικών και θεωρητικών όψεων κρίθηκε απαραίτητη για τη διείσδυση στον κεντρικό κορμό της μελέτης, το οποίο αφορά τη νομοθεσία για εργασία στο σεξ/πορνεία. Το δεύτερο μέρος θα πραγματευτεί πώς η εργασία στο σεξ/πορνεία γίνεται αντιληπτή στα πλαίσια των ευρωπαϊκών νομοθεσιών, αν εντοπίζονται μοτίβα έννομων απαντήσεων, ποια είναι η τρέχουσα νομική/ποινική τάση, και τι δείχνουν έρευνες για την εκάστοτε προσέγγιση.

Για τη μελέτη και κριτική ανάλυση του νόμου αξιοποιήθηκε το κριτικό πρίσμα της κοινωνιολογίας του δικαίου. Μια καθαρά νομική προσέγγιση του δικαίου, με χαρακτήρα ερμηνευτικό και επιτακτικό, διαρθρώνει ένα δογματικό πρίσμα, με το δίκαιο να γίνεται αντιληπτό υπό την κανονιστική του διάσταση, μέσω του οποίου οι κανόνες δικαίου αντιμετωπίζονται ως ένα μωσαϊκό διατάξεων που διέπονται από λογική συνοχή. Με άλλα λόγια, το νομικό σύστημα θεωρείται ως αυτονομημένο από την κοινωνία. Εν αντιθέσει, μια κοινωνιολογική ανάγνωση του νόμου προσεγγίζει το δίκαιο ως κοινωνικό φαινόμενο, εστιάζοντας στις σχέσεις που διαμορφώνονται μεταξύ κανόνων δικαίου και λοιπών κοινωνικών φαινομένων κατά την παραγωγή, εξέλιξη και εφαρμογή των κανόνων δικαίου (Πετούση, 2022).

Οι κρατικές προσταγές που διαρθρώνονται από το δίκαιο και τη νομοθεσία αποτελούν τους νομικούς κανόνες, ή διαφορετικά, τους κανόνες δικαίου, και συνοδεύονται από τη πιθανότητα χρήσης ή καταναγκαστικής επιβολής τους από τους φορείς τους ποινικοκατασταλτικού συστήματος. Οι κανόνες και η λειτουργία τους (πολιτική, κατασταλτική, οικονομική, κοινωνική και ιδεολογική) στοχεύουν στη διαχείριση, στη διακυβέρνηση και στην οργάνωση της εξουσίας, στην καταστολή

αντιδράσεων, στη διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης, στη παρέμβαση στο σύστημα οικονομίας αλλά και στη διατήρησης της κυρίαρχης ιδεολογίας (status quo) μέσω κρατικών ιδεολογικών μηχανισμών που την (ανά)παράγουν (Καλτσώνης, 2014). Η μελέτη των νομικών κανόνων που απορρέουν από τη νομοθεσία υπό το πρίσμα της κοινωνιολογίας του δικαίου, δύναται, μεταξύ άλλων, να ερμηνεύσει ιδιάζοντα σχήματα, όπως η απόρριψη κρατικών νομοθεσιών από άτομα, ομάδες ή μέλη κοινωνικών σχηματισμών, ένα εκ των στοιχείων που συνθέτει τη λεγόμενη «ανενέργεια του νόμου».

Κριτικές αναγνώσεις και μελέτες του δικαίου, εξετάζοντας συγκεκριμένες δικαικές ρυθμίσεις, αλλά και το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο εξελίχθηκαν, καταδεικνύουν την έλλειψη ουδετερότητας, αυτονομίας και ανεξαρτησίας από τις σχέσεις εξουσίας και ισχύος κατά τη διαδικασία δημιουργίας και θέσπισης νόμων, (ανα)κατασκευάζοντας κοινωνικές ιεραρχήσεις.

Ενδιαφέροντα κριτικά στοιχεία αναδύονται και από τη φεμινιστική θεωρία του δικαίου. Φεμινιστικές θέσεις αναγιγνώσκουν τη λειτουργία του νόμο τόσο καταπιεστική, όσο και απελευθερωτική. Ειδικότερα, το φεμινιστικό κίνημα αξιοποιεί στο πεδίο του δικαίου για την επίτευξη κοινωνικών αλλαγών, αλλά και ταυτόχρονα ασκεί κριτική στην καταπιεστική λειτουργία του. Το εκάστοτε ρεύμα του φεμινισμού έχει διατυπώσει τη δική του κριτική. Μεταξύ άλλων, εντοπίζεται η οπτική του δεύτερου κύματος, που θεωρεί το δίκαιο εγγενώς πατριαρχικό, αντικατοπτρίζοντας και αναπαράγοντας σχέσεις προς όφελος των ανδρών. Το τρίτο ρεύμα χαρακτηρίζει το νόμο ως έμφυλο, διατυπώνοντας πως δεν καταπιέζονται όλες οι γυναίκες το ίδιο από το δικαικό σύστημα, καθώς πολλές απολαμβάνουν προνόμια και ισχύ βάσει της τάξης, της φυλής και της εθνικότητας τους. Σε κάθε περίπτωση, όλες οι φεμινιστικές αναγνώσεις του δικαίου προκρίνουν τη συνιστώσα του φύλου ως σημαντική για την κατανόηση του δικαίου.

Συνοψίζοντας, για πλείστους μελετητές/τριες, το δίκαιο συνιστά μια άνιση κοινωνική και πολιτική παλαίστρα. Στην κριτική εντοπίζεται η αδιαφορία και η συγκάλυψη έμφυλων, φυλετικών, εθνικών, ταξικών και κοινωνικών διαστάσεων των φαινομένων που προσεγγίζει και τυποποιεί στα πλαίσια της λειτουργίας του. Έννοιες όπως νομιμότητα και παραβίασή του μπορούν να αναδείξουν την ιδιαίτερη συσχέτιση του δικαίου, της εξουσίας και των σχέσεων ισχύος (Καλτσώνης, 2014). Τα

προαναφερθέντα, λοιπόν, συνιστούν τις προπαραδοχές της μελέτης και οριοθετούν το πλαίσιο θεώρησης των νόμων για την εργασία στο σεξ/πορνεία.

1. Ιστορική ανασκόπηση των νομοθετικών τάσεων

Μια σύντομη ιστορική αναδρομή της πορνείας/εργασίας στο σεξ, σε συσχέτιση με το νόμο, εξυπηρετεί στην κατανόηση των τρεχουσών νομοθετικών τάσεων. Το υπό μελέτη φαινόμενο αποτελούσε μια ευρέως διαδεδομένη δραστηριότητα στην αρχαιότητα σε όλους σχεδόν τους πολιτισμούς, δίχως να συνοδεύεται πάντα από την οικονομική του διάσταση. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών στα πλαίσια ειδωλολατρευτικών πράξεων από γυναίκες που υπηρετούσαν ναούς γυναικείων θεοτήτων, από τον 14^ο αιώνα π.Χ. Μέσω της συνθήκης αυτής διαρθρώθηκε ο χαρακτηρισμός «ιερόδουλη». Ωστόσο, ήδη από την αρχαιότητα, η δραστηριότητα έχασε τον αυστηρά θρησκευτικό της χαρακτήρα, μεταφερόμενη κατ' οίκον ή στο δρόμο ως προσφορά σεξουαλικών υπηρεσιών επ' αμοιβή.

Στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, η εργασία στο σεξ/πορνεία εντοπίζεται από υποδουλωμένα άτομα, αλλά και ελεύθερες Ρωμαίες, οι οποίες υποχρεούνταν να δηλώνουν την ιδιότητα τους επισήμως, με τους χώρους παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών (οίκοι ανοχής) να καθίσταντο επιτρεπτοί. Στη βυζαντινή αυτοκρατορία επιτρεπόταν η προσφορά και αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών, με το νόμο να στρέφεται εναντίων των προαγωγών. Αλλαγή στην κατεύθυνση αυτή σημειώθηκε στο δίκαιο της Εκλογής που νομοθέτησαν οι Ίσαυροι, όταν, υπό την επίδραση της χριστιανικής διδασκαλίας, εγκληματοποιήθηκε η παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών, τόσο με υποδουλωμένη γυναίκα, όσο και με ελεύθερη γυναίκα που επιδίδονταν στις δραστηριότητες αυτές κατ' επάγγελμα (Βάντσος, 2019, αναφερόμενος σε Bolender & Feldhaus, 2000, σε Stumpp, 1998 και σε Τρωιάνο, 1997).

Στην εποχή του Μεσαίωνα στη Δυτική Ευρώπη, η εργασία στο σεξ/πορνεία ήταν νόμιμη, προστατευόμενη και ρυθμιζόμενη από το νόμο δραστηριότητα, παρόλο που τα άτομα που τις παρείχαν ήταν ιδιαίτερα στιγματοποιημένα. Αυτή η νομική και κοινωνική συνθήκη δεν θεωρείτο αντιφατική, καθότι οι γυναίκες που παρείχαν σεξουαλικές υπηρεσίες δεν γίνονταν αντιληπτές ως εγκληματίες, αλλά ως αμαρτωλές. Η έννομη ανοχή αμβλυνόταν σε περιόδους επιδημιών, όπως της σύφιλης τον 16^ο αιώνα (Βάντσος, 2019), ενώ σε κάποιες χώρες εντοπίζεται συντονισμένη προσπάθεια

απαγόρευσης και τιμωρητικής αντιμετώπισης του φαινομένου, με κάποιες από τις ποινές να αφορούν το κούρεμα των μαλλιών των εκδιδόμενων γυναικών, το κόψιμο των αυτιών, την εξαναγκαστική εργασία αλλά και τη θανατική ποινή (Γραβάνη, 2009). Οι επόμενοι αιώνες δεν δύναται να σκιαγραφηθούν τόσο αδρά ως προς τις νομοθετικές τάσεις τους γύρω από το φαινόμενο, καθώς σημειώνονται διαφοροποιήσεις στα κράτη. Ενδεικτικά, τον 17^ο αιώνα εμφανίζεται η ιδέα της οριοθέτησης των χώρων παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών στην Ιαπωνία. Κατά τον 18^ο αιώνα στην Αυστρία, εντοπίζεται η θέσπιση της Επιτροπής Αγνότητας, με στόχο την καταστολή της πορνείας και της μοιχείας. Στη Γαλλία, μετά το 1560, τα άτομα που παρείχαν σεξουαλικές υπηρεσίες ήταν παράνομα. Ωστόσο, πηγές του 18ου αιώνα καταδεικνύουν ότι τους παρέχονταν ανεπίσημη άδεια από την αστυνομία (ό.π.)

Μεταβαίνοντας στο 19^ο αιώνα, σημειώνεται μια τάση κρατικής αυστηροποίησης γύρω από το φαινόμενο στην Ευρώπη, ενώ εντοπίζεται έντονα και ως αντικείμενο δημόσιας διαμάχης (ό.π., αναφερόμενη σε Hilary Evans, 1979 και Fisher, 1997). Ο 20^{ος} αιώνας θεωρείται για πολλούς μελετητές/τριες σημείο σταθμός. Στα μέσα του 20ου αιώνα εντοπίζεται η «Σύμβαση του 1949 για την εμπορία ανθρώπων και την εκμετάλλευση της πορνείας των άλλων» (United Nations Convention Against Trafficking in Persons and the Exploitation of the Prostitution of Others). Στη Σύμβαση, η παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών θεωρήθηκε ασυμβίβαστη με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, και απαγόρευε τη διατήρηση χώρων παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών. Έτσι, διακρίνεται μια διεθνής διάθεση για την απαγόρευση της εργασίας στο σεξ, η οποία μετετράπη τη δεκαετία του '80.

Ο σεξουαλικός φιλελευθερισμός, αλλάζοντας τις κοινωνικές αντιλήψεις γύρω από το σεξ, συνενώθηκε με την οικονομική ιδεολογία του νεοφιλελευθερισμού, κανονικοποιώντας τις υπό μελέτη πρακτικές και προωθώντας την έννομη αποδοχή τους. Το διάστημα εκείνο, οι κυβερνήσεις άρχισαν να εξετάζουν την εργασία στο σεξ/πορνεία υπό θετικό πρίσμα, ως μια εξαιρετικά κερδοφόρα δραστηριότητα για τις εγχώριες οικονομίες. Το 1998, έκθεση της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ILO) αποτυπώνει ότι κατά τη δεκαετία του '90, η αγοραπωλησία σεξουαλικών υπηρεσιών οργανώθηκε σε εντελώς διαφορετική κλίμα και ενσωματώθηκε στις εθνικές οικονομίες. Πλέον, η παροχή και αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών χαρακτηρίζεται ως βιομηχανοποιημένη και παγκοσμιοποιημένη, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι τρόποι με τους

οποίους οι παραδοσιακές μορφές οργάνωσης της εργασίας στο σεξ/πορνείας έχουν αλλάξει εν μέσω κοινωνικοοικονομικών συσχετισμών (Jeffreys, 2009).

Συνάγεται, λοιπόν, ότι η θρησκεία, οι επιδημίες, κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές αποτέλεσαν παράγοντες που επηρέασαν το κατά πόσο η εργασία στο σεξ/πορνεία, ιδίως από γυναίκες, ήταν αποδεκτή ή όχι από το νόμο. Το ζήτημα των ανδρών αποτέλεσε και αποτελεί διαχρονικά παραγκωνισμένο ζήτημα.

2. Κατηγοριοποίηση νομοθετικών τάσεων

Όπως εντοπίστηκε κατά το προηγούμενο κεφάλαιο, το κάθε θεωρητικό πρίσμα προκρίνει τις δικές του θεσμικές απαντήσεις. Μέσω της θεωρητικής ανασκόπησης του ζητήματος, εντοπίστηκαν οι θεωρητικές προτάσεις που υποστήριζαν τη νομιμοποίηση, την απαγόρευση και την κατάργηση της εργασίας στο σεξ/πορνείας. Σε επίπεδο κρατικών νομοθεσιών, το προαναφερθέν τρίπτυχο δεν αντικατοπτρίζεται στο ακέραιο. Ειδικότερα, ενώ παραμένει το κεντρικό δίπολο «νομιμότητα-απαγόρευση», στη νομοθεσία διαρθρώνονται ειδικές υποπεριπτώσεις.

Η κατηγοριοποίηση των νομοθεσιών γύρω από την σεξουαλική εργασία/πορνεία συνιστά μια περίπλοκη διαδικασία, γεμάτη από μεθοδολογικούς σκοπέλους. Καθώς η λεπτομερής αποτύπωση τους δεν αποτελεί το σκοπό της μελέτης, εν συνεχεία θα αποτυπωθεί μια βασική κατηγοριοποίηση των έννομων κρατικών απαντήσεων ως προς το υπό μελέτη φαινόμενο, ακολουθώντας τη μεθοδολογία της πρόσφατης μελέτης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, με ορισμένες λεξιλογικές αναπροσαρμογές (Di Nicola & European Parliament, 2021). Ωστόσο, μελητές/τριες και φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε αντίστοιχες εκθέσεις και έρευνες παρουσιάζουν διαφορετικά είδη κατηγοριοποιήσεων, με ενδεικτική την αναλυτική κατηγοριοποίηση του Παγκόσμιου Δικτύου Προγραμμάτων Σεξουαλικής Εργασίας (NSWP)⁹.

⁹ Το Παγκόσμιο Δίκτυο Προγραμμάτων Σεξουαλικής Εργασίας (Global Network of Sex Work Projects - NSWP), κατηγοριοποιεί το νομικό πλαίσιο γύρω από την εργασία σε έντεκα διακριτές έννοιες προσεγγίσεις:

- i. Εγκληματοποίηση της πώλησης
- ii. Εγκληματοποίηση της αγοράς
- iii. Εγκληματοποίηση της οργανωμένου πλαισίου για την εργασία στο σεξ (λ.χ. διαφήμιση υπηρεσιών, διοίκηση χώρων που πωλούνται σεξουαλικές υπηρεσίες, διαμεσολάβηση μεταξύ υπηρεσίας και πελάτη)
- iv. Εγκληματοποίηση της αγοράς και της πώλησης
- v. Εγκληματοποίηση της πώλησης και της οργανωμένου πλαισίου για την εργασία στο σεξ
- vi. Εγκληματοποίηση της πώλησης, της αγοράς και του οργανωμένου πλαισίου για την εργασία στο σεξ
- vii. Νομιμοποίηση της εργασίας στο σεξ και εγκληματοποίησης του οργανωμένου πλαισίου

Προτού γίνει αναφορά στις κατηγοριοποιήσεις, αναγκαίο καθίσταται να αποκρυσταλλωθεί το περιεχόμενο των όρων «νομιμοποίηση» (legalization), «απεγκληματοποίηση» (decriminalization) και «αποποινικοποίηση» (depenalization), που συχνά συγχέεται. Η αποποινικοποίηση αφορά την ρύθμιση της εργασίας στο σεξ/πορνείας, όχι μέσω ποινικών νόμων, αλλά μέσω διοικητικών ποινών ή και λοιπών νόμων που αφορούν τη δημόσια τάξη. Η απεγκληματοποίηση αφορά την άρση των ποινικών νόμων και οποιαδήποτε άλλης νομικής μορφής περιορισμού ή καταστολής του φαινομένου. Η νομιμοποίηση αφορά τη ψήφιση νόμων που στοχεύουν στην κρατική ρύθμιση και τον έλεγχο της εργασίας στο σεξ (NSWP, 2014). Επειδή τα προαναφερθέντα ενέχουν δυσκολίες ως προς τη διάκριση τους κατά την ανασκόπηση των νομοθεσιών, επιλέχθηκε να αξιοποιηθεί το διαλεκτικό δίπολο «επιτρεπτή – απαγορευμένη», καθώς κρίνεται πως πλαισιώνει διαυγέστερα την κατάσταση.

Μια βασική κατηγοριοποίηση, λοιπόν, ως προς την επίδραση της νομοθεσίας στην εργασία στο σεξ/πορνείας, σκιαγραφεί αρχικά την αντιμετώπιση της ως επιτρεπτή, συνοδευόμενη από αντίστοιχο ρυθμιστικό πλαίσιο (regulationism). Ως καθεστώς ρύθμισης θεωρείται το πλαίσιο κανόνων βάσει του οποίου προβλέπονται ειδικές συνθήκες στις οποίες επιτρέπεται να ασκηθεί η εργασία στο σεξ/πορνεία, όπως υγειονομικοί και χωροταξικοί κανονισμοί. Στη συνέχεια εντοπίζεται αντιμετώπιση της εργασίας στο σεξ/πορνείας ως επιτρεπτή, χωρίς να προβλέπεται κάποιο ρυθμιστικό πλαίσιο σε επίπεδο κράτους, περιφερειών ή δήμων (unregulated). Προχωρώντας στο πεδίο της απαγόρευσης της εργασίας στο σεξ/πορνείας, εντοπίζονται εθνικές νομοθεσίες που απαγορεύουν τη δραστηριότητα μόνο ατόμων που προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες, εθνικές νομοθεσίες που απαγορεύουν μόνο την αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών και εθνικές νομοθεσίες που απαγορεύουν από κοινού την παροχή και αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών. Τα προαναφερθέντα απεικονίζονται και σχηματοποιημένα στον Πίνακα 1.

viii. Νομιμοποίηση της εργασίας στο σεξ και εγκληματοποίησης της αγοράς και του οργανωμένου πλαισίου

ix. Νομιμοποίηση της εργασίας στο σεξ, της αγοράς και οργανωμένου πλαισίου, x. Νομιμοποίηση της εργασίας στο σεξ

xi. Απεγκληματοποίηση της εργασίας στο σεξ

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΕΞ/ΠΟΡΝΕΙΑ		
A. Επιτρεπτή		
A.1 Εργασία στο σεξ/πορνεία επιτρεπτή, με αντίστοιχο ρυθμιστικό πλαίσιο	A2. Εργασία στο σεξ/πορνεία επιτρεπτή, δίχως ρυθμιστικό πλαίσιο	
B. Απαγορευμένη		
B.1 Απαγόρευση εργασίας στο σεξ/πορνείας	B.2 Απαγόρευση αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών	B.3 Απαγόρευση εργασίας στο σεξ/πορνείας και αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών

Πίνακας 1: Νομοθετικές τάσεις για την εργασία στο σεξ/πορνεία

3. Νομοθετικές τάσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Για να γίνει κατανοητό το περιεχόμενο και η πολυπλοκότητα της εκάστοτε νομικής απάντησης, εν συνεχεία θα αποτυπωθούν συνοπτικά οι νομοθεσίες των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στα πλαίσια αυτά, σημασία έχει να αναφερθεί η κατεύθυνση που προάγεται από τα θεσμικά όργανα της Ε.Ε. Το 2014, η Ευρωπαϊκή Ένωση διατυπώνει πως εξετάζει το ζήτημα της πορνείας μέσω του πρίσματος της ισότητας των φύλων και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να συνδέει την πορνεία και την «εξαναγκαστική πορνεία» με την ανισότητα των φύλων, θεωρώντας τες μορφές σύγχρονης δουλειάς. Κατά την περίοδο της συγγραφής της παρούσας μελέτης, το νομοθετικό παρατηρητήριο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κατέθεσε την έκθεση με τίτλο «Καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας» 2022/0066(COD), η οποία αφορά την ισότητα των φύλων και την καταπολέμηση της βίας και εμπορίας ανθρώπων, και βρίσκεται εν αναμονή της απόφασης της επιτροπής. Στην έκθεση γίνεται μνεία στην πορνεία ως μορφή βίας κατά των γυναικών, και προκρίνει εκ νέου¹⁰ την εγκληματοποίηση της. Επίσης, τα άτομα

¹⁰ Το προαναφερθέν επίσης εντοπίζεται στις ευρωπαϊκές οδηγίες 2011/36/EU και 2011/93/EU.

που παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες θεωρούνται ως θύματα με ειδικές ανάγκες, ανήκοντας σε ομάδα υψηλού ρίσκου¹¹ (European Parliament, 2022).

3.1 Εργασία στο σεξ/πορνεία: επιτρεπτή και ρυθμιζόμενη. Προχωρώντας στα είδη νομικής κατηγοριοποίησης, αρχικά συναντάται η κατεύθυνση που επιτρέπει την εργασία στο σεξ/πορνεία, θέτοντας την υπό καθεστώς ρύθμισης. Αυτή εντοπίζεται στις νομοθεσίες επτά (7) κρατών μελών, στις Κάτω Χώρες, στην Αυστρία, στη Γερμανία, στην Ουγγαρία, στη Λετονία, στην Ελλάδα, και προσφάτως, στο Βέλγιο. Η προσέγγιση αυτή αντλεί στοιχεία από τις θεωρητικές θέσεις της απεγκληματοποίησης (decriminalization) ή νομιμοποίησης (legalization) της εργασίας στο σεξ/πορνείας.

Στις Κάτω Χώρες (Ολλανδία) από το 2000, η εργασία στο σεξ/πορνεία είναι επιτρεπτή και υπό κρατική ρύθμιση. Η νομοθεσία αυτή, ονομαζόμενη και ως το «Ολλανδικό ή ρυθμιστικό μοντέλο», επεκτάθηκε και εκτός Ε.Ε, σε χώρες όπως Καναδάς, Αυστραλία, και Νέα Ζηλανδία. Εργαζόμενα άτομα στο σεξ/εκδιδόμενα άτομα και ιδιοκτήτες/τριες ή διευθυντές/τριες χώρων παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών θεωρούνται νόμιμοι/ες επιχειρηματίες. Οι εν λόγω χώροι πρέπει να φέρουν άδεια και να είναι εναρμονισμένοι με τους ισχύοντες κανονισμούς σχετικά με την ασφάλεια, υγιεινή και φορολογική ευθύνη. Το ρυθμιστικό πλαίσιο διαρθρώνεται μέσω ενός αποκεντρωμένου συστήματος, βάσει του οποίου οι τοπικές αρχές μπορούν να εγκρίνουν διατάξεις που να ορίζουν την εργασία στο σεξ στους εκάστοτε δήμους. Η εργασία στο σεξ/πορνεία σε εξωτερικούς χώρους επιτρέπεται μόνο σε συγκεκριμένες τοποθεσίες που υποδεικνύονται από τις τοπικές αρχές (Di Nicola & European Parliament, 2021).

Στην Αυστρία, η εργασία στο σεξ/πορνεία είναι επιτρεπτή και ρυθμιζόμενη από το 1947. Το ρυθμιστικό πλαίσιο καθορίζεται από το κάθε κρατίδιο (Länder). Σε κάθε κρατίδιο υπάρχουν αδειοδοτημένοι χώροι παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών, ενώ

¹¹ Οργανώσεις για τα δικαιώματα των σεξεργατριών/των αιτούνται την απόρριψη οποιασδήποτε προσπάθειας εισαγωγής περαιτέρω ποινικών διατάξεων που συνδέουν την εργασία στο σεξ με τη βία κατά των γυναικών, θεωρώντας την εγκληματοποίηση του εκούσιου και συναινετικού σεξ ασυμβίβαστη με το ανθρώπινο δικαίωμα στην προσωπική αυτονομία, στην αξιοπρέπεια και στην ιδιωτικότητα. Καλείται επίσης η εξαίρεση των σεξεργατριών από την κατηγορία των θυμάτων με ειδικές ανάγκες και ως ομάδα υψηλού κινδύνου. Υπογραμμίζεται το αίτημα για απόρριψη του όρου πορνεία, όντας στιγματοποιητικός και εμπειρόχοντας τις έννοιες της εγκληματικότητας και ανηθικότητας. Τέλος, γίνεται έκκληση για αναγνώριση και ενίσχυση του ρόλου των κοινοτήτων και των κοινοτικών στις διαδικασίες θέσπισης και ψήφισης αντίστοιχων νόμων. Πηγή: EATG- European Aids Treatment Group. <https://www.eatg.org/endorsements-and-sign-ons/open-letter-of-coalition-on-sex-workers-rights-and-inclusion-to-members-of-the-european-parliament-re-violence-against-women-report/>.

απαγορεύεται η παροχή υπηρεσιών σε ιδιωτικό χώρο των εκδιδόμενων ατόμων. Σε ορισμένα κρατίδια, επιτρέπεται η προσφορά σεξουαλικών κατ' οίκον σε πελάτες. Η σεξεργασία/πορνεία στο δρόμο είναι επιτρεπτή μόνο στη Βιέννη, με περιορισμούς στην ώρα και στο χώρο που πραγματοποιείται, όπως την απαγόρευση σε κατοικημένες περιοχές. Οι ομοσπονδιακοί νόμοι περιλαμβάνουν επίσης διατάξεις σχετικά με την υποχρεωτική ασφάλιση, τις υγειονομικές εξετάσεις και την φορολογία των εργαζομένων στο σεξ (van Rhaden, 2020).

Ως προς τη Γερμανία, κάθε κρατίδιο δύναται να ερμηνεύσει και να εφαρμόσει την εθνική νομοθεσία κατά βούληση. Έτσι, επί μέρους διατάξεις όπως η φορολόγηση, η ασφάλιση υγείας, και οι εργασιακοί κανονισμοί διαφέρουν σε κάθε κρατίδιο. Οι δήμοι δύναται να ορίσουν περιοχές στις οποίες απαγορεύεται η εργασία στο σεξ/πορνεία, ή να θέσουν περιορισμούς ως προς την ώρα της ημέρας. Ακόμα, εντοπίζεται ο «Νόμος για την Προστασία των Πόρνων» (Prostituiertenschutzgesetz), ο οποίος εγκρίθηκε και ενεργοποιήθηκε το 2017, αποσκοπώντας την παροχή βοήθειας στα εργαζόμενα άτομα στο σεξ, καταπολεμώντας την εκμετάλλευση τους (Di Nicola & European Parliament, 2021). Στα πλαίσια αυτού προβλέπεται η υποχρέωση έκδοσης πιστοποιητικό και εγγραφής σε μητρώο, η υποχρεωτική χρήση προφυλακτικού, η άδεια επιχείρησης, η ασφάλιση υγείας, η ασφάλεια νοσηλευτικής περίθαλψης, η ασφάλιση ανεργίας και η βασική υποστήριξη για άτομα που αναζητούν εναλλακτική εργασία. Παράλληλα, στις φορολογικές υποχρεώσεις εντοπίζεται, μεταξύ άλλων, ο φόρος εισοδήματος, τα επαγγελματικά έξοδα, και ο φόρος επιχειρήσεων. Επιπλέον, προβλέπεται μια σειρά από συμβουλευτικές υπηρεσίες και κέντρα υποδοχής, όπως συμβουλευτική για θέματα υγείας, εγκυμοσύνης και αντισύλληψης. Τέλος, εντοπίζεται η παροχή εστιασμένης βοήθειας σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, η ανοιχτή γραμμή για τη «Βία κατά των Γυναικών», η γραμμή για τις «έγκυες γυναίκες σε κίνδυνο» και η γραμμή επικοινωνίας ψυχικής υγείας (German Federal Ministry for Family Affairs, 2017).

Στην Ουγγαρία, παρότι η εργασία στο σεξ/πορνεία είναι επιτρεπτή και ρυθμιζόμενη, ο νόμος προβλέπει την απαγόρευση δραστηριοτήτων που αφορούν οργανωμένες δραστηριότητες και εμπλοκή τρίτων προσώπων, όπως η ιδιοκτησία ή διαχείριση χώρων παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών. Οι δήμοι μπορούν να ορίσουν συγκεκριμένες τοποθεσίες στις οποίες η εργασία στο σεξ/πορνεία γίνεται επιτρεπτή, ενώ κάποιοι δήμοι αρνούνται να επιτρέψουν την εργασία στο σεξ/πορνεία. Τα

εργαζόμενα άτομα στο σεξ, υποχρεούνται να είναι ενήλικα βάσει νόμου, να διαθέτουν άδεια και πιστοποιητικό υγείας, και να πληρώνουν φόρους. Σημειώνεται ότι ακόμη και σε προστατευόμενες/επιτρεπτές ζώνες, απαγορεύεται η διαφήμιση και η προσέλκυση σε σεξουαλικές δραστηριότητες (SWAN, 2019).

Στη Λετονία, τα άτομα που προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες υποχρεούνται να εκδώσουν μια κάρτα υγείας, η οποία πρέπει να επικαιροποιείται μηνιαίως μέσω εξέτασης για σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. Η απουσία έγκυρης κάρτας υγείας ενεργοποιεί το ποινικοκατασταλτικό σύστημα, συντελώντας στην σύλληψη των ατόμων. Οι σεξουαλικές υπηρεσίες δύναται να πραγματοποιηθούν σε χώρο του εκδιδόμενου ατόμου, υπό την προϋπόθεση ότι οι γείτονες δεν έχουν αντίρρηση, και ότι το ακίνητο δεν βρίσκεται σε απόσταση μικρότερη των 100 μέτρων από εκπαιδευτικό ίδρυμα ή εκκλησία. Οι εργαζόμενες/οι στο σεξ δεν μπορούν να οργανωθούν σε ομάδες και να προσφέρουν οργανωμένες υπηρεσίες (Di Nicola & European Parliament, 2021).

Στο Βέλγιο, έως το 2022, τόσο η εργασία στο σεξ/πορνεία όσο και η αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών ήταν επιτρεπτές, ωστόσο δεν υπόκειντο σε κάποιο ρυθμιστικό πλαίσιο. Με την πρόσφατη νομοθετική αλλαγή, η εργασία στο σεξ/πορνεία τίθεται υπό ρύθμιση, ενώ παρέχονται δικαιώματα στα εργαζόμενα άτομα όσον αφορά την πρόσβαση στους στο σύστημα κοινωνικής προστασίας και στην υγειονομική περίθαλψη (Stroobants, 2022). Τέλος, στην Ελλάδα, η εργασία στο σεξ/πορνεία είναι επιτρεπτή και βάσει νόμου προβλέπεται σχετικό ρυθμιστικό πλαίσιο. Η ανάλυση του εν ισχύ νόμου 2734/1999 αποτελεί το περιεχόμενο του επόμενου κεφαλαίου, καθότι συνιστά ιδιαίζουσα συνθήκη στο χάρτη των κρατών μελών της Ε.Ε.

Συνοψίζοντας, οι εθνικές νομοθεσίες που διαμορφώνουν το νομικό μοντέλο της επιτρεπτής και ρυθμιζόμενης εργασίας στο σεξ, διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους. Η διαχείριση του ζητήματος γίνεται σε επίπεδο περιφερειών ή δήμων, ενώ επαναλαμβανόμενα εντοπίζονται ειδικές διατάξεις και απαγορεύσεις που αφορούν το χώρο και την ώρα παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών. Σε όλες τις χώρες είναι υποχρεωτική η εξέταση για σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα (HIV/STI testing), πλην της Ολλανδίας. Διάττον στοιχείο αποτελεί ότι, παρόλο που η εργασία στο σεξ/πορνεία είναι επιτρεπτή και ρυθμιζόμενη, σε πολλές χώρες δεν αναγνωρίζεται ως επάγγελμα, με αποτέλεσμα τα άτομα να μην έχουν πλήρη πρόσβαση στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και υγειονομικής περίθαλψης. Επιπρόσθετα, στις περισσότερες

χώρες, οι οργανωμένες δραστηριότητες και η εμπλοκή τρίτων προσώπων είναι απαγορευμένες (Global Network of Sex Work Projects, 2021).

3.2 Εργασία στο σεξ/πορνεία: επιτρεπτή και μη ρυθμιζόμενη. Εν συνεχεία, εντοπίζονται εθνικές νομοθεσίες που επιτρέπουν την εργασία στο σεξ, δίχως να υπάρχει αντίστοιχο ρυθμιστικό πλαίσιο. Αυτή τη θεσμική απάντηση έχουν υιοθετήσει δεκατέσσερα (14) κράτη στην Ε.Ε, η Βουλγαρία, η Κύπρος, η Τσεχία, η Δανία, η Εσθονία, η Φιλανδία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, η Μάλτα, η Πολωνία, η Πορτογαλία, η Σλοβακία, η Σλοβενία και η Ισπανία, ενώ συνιστά τη συνηθέστερη στην Ε.Ε.

Στην Βουλγαρία, η εργασία στο σεξ/πορνεία δεν αποτελεί αντικείμενο της νομοθεσίας, και κατά συνέπεια είναι επιτρεπτή και μη ρυθμιζόμενη. Έως το 1990 ήταν παράνομη. Συγγενικές δραστηριότητες υπό οργανωμένη μορφή, όπως η συστηματική διάθεση χώρων παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών, είναι παράνομες. Στην Κύπρο, η εργασία στο σεξ/πορνεία δεν αποτελεί αντικείμενο της νομοθεσίας, και κατά συνέπεια είναι μια επιτρεπτή, μη ρυθμιζόμενη δραστηριότητα. Απαγορεύεται, ωστόσο, η ιδιοκτησία ή μίσθωση χώρου παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών. Στη Τσέχικη νομοθεσία τυποποιούνται πράξεις που σχετίζονται με την παρακίνηση ενός ατόμου στην εργασία στο σεξ/πορνεία, αλλά και την κερδοφορία από την σεξουαλική εργασία/πορνεία τρίτων. Απαγορεύεται επίσης η εργασία στο σεξ/πορνεία κοντά σε σχολεία ή άλλες τοποθεσίες που προορίζονται για ανηλίκους. Τέλος, παρότι είναι επιτρεπτή, οι εργαζόμενοι/ες στο σεξ/εκδιδόμενα άτομα δεν μπορούν να αποκτήσουν νόμιμο εργασιακό καθεστώς και κοινωνική ασφάλιση, συνθήκη που τους/τις αναγκάζει να δηλώνουν μια άλλη εργασία (λ.χ. εξυπηρέτηση στην εστίαση) (Di Nicola & European Parliament, 2021, αναφερόμενος σε Reinschmidt, 2016).

Στην Δανία, από το 1999 η εργασία στο σεξ/πορνεία είναι εν μέρει επιτρεπτή, με τον Ποινικό Κώδικα να τυποποιεί οργανωμένες μορφές και δραστηριότητες τρίτων προσώπων, όπως προαναφέρθηκαν και σε άλλες χώρες. Τα άτομα που εργάζονται στο σεξ, παρόλο που υποχρεούνται να πληρώνουν φορολογία, δεν δύναται να διεκδικήσουν τα εργασιακά δικαιώματα, ενώ έχουν περιορισμένη πρόσβαση σε κοινωνικές παροχές. Στην Εσθονία, η εργασία στο σεξ/πορνεία είναι νόμιμη, αλλά δεν υπόκειται σε κάποιο ρυθμιστικό πλαίσιο. Και σε αυτή την περίπτωση, οι οργανωμένες μορφές και δραστηριότητες τρίτων, όπως διαμεσολάβηση για σεξουαλικές παροχές, ιδιοκτησία ή

διαχείριση χώρων παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών, τυποποιούνται στον Ποινικό Κώδικα (Di Nicola & European Parliament, 2021).

Στη Φινλανδία, ο νόμος εστιάζει και τυποποιεί τις οργανωμένες μορφές και οι δραστηριότητες τρίτων ως εγκληματικές πράξεις. Επιπρόσθετα, ο νόμος του 2003 περί δημόσιας τάξης εγκληματοποιεί την αγορά και πώληση σεξουαλικών υπηρεσιών σε δημόσιους χώρους, όπως δρόμους και νυχτερινά μαγαζιά. Ιδιαίτερη περίπτωση είναι η φιλανδική νομοθεσία για τους αλλοδαπούς/ες, η οποία προβλέπει την άρνηση εισόδου στη χώρα ή την απέλαση αλλοδαπού ατόμου, σε περίπτωση που ανακλύσουν βάσιμοι λόγοι ή υποψίες ως προς τη πιθανότητα παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών από το άτομο. Με άλλα λόγια, παρότι η εργασία στο σεξ/πορνεία από ημεδαπά άτομα είναι επιτρεπτή και υπό κρατική ρύθμιση, η σεξεργασία/πορνεία των αλλοδαπών απαγορεύεται, επισείοντας δριμύτατες κυρώσεις, όπως η άρνηση εισόδου ή απέλαση (ό.π.).

Στην Ιταλία, από το 1958 η εργασία στο σεξ/πορνεία στο δρόμο αλλά και σε ιδιωτικές κατοικίες είναι επιτρεπτή, αλλά μη ρυθμιζόμενη. Παράνομες και σε αυτή την περίπτωση κρίνονται οι περιπτώσεις οργανωμένων δραστηριοτήτων και εμπλοκής τρίτων προσώπων, όπως η ιδιοκτησία και διαχείριση χώρου στον οποίο προσφέρονται σεξουαλικές υπηρεσίες. Το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο της Ιταλίας αποσαφήνισε ότι οι σεξουαλικές υπηρεσίες πρέπει να φορολογούνται, και ότι η άρνησης πληρωμής από πελάτη τον καθιστά υπόδικο για βιασμό. Βέβαια, οι ιταλικοί δήμοι είναι εξουσιοδοτημένοι για τη θέσπιση τοπικών κανονισμών που τιμωρούν τόσο πελάτες όσο και εργαζόμενους/ες στο σεξ με διοικητικά πρόστιμα (ό.π.).

Στο Λουξεμβούργο, απαγορεύονται οι οργανωμένες μορφές ή η εμπλοκή τρίτων προσώπων. Στη Μάλτα, παρότι η εργασία στο σεξ/πορνεία είναι επιτρεπτή, δίχως να υπόκειται σε κάποιο κρατικό ρυθμιστικό πλαίσιο, καθίσταται παράνομη η δημόσια προσέλκυση σε σεξουαλικές υπηρεσίες, όπως και οι οργανωμένες μορφές και δραστηριότητες τρίτων. Στην Πολωνία, αν και επιτρεπτή, η εργασία στο σεξ/πορνεία δεν αναγνωρίζεται ως νόμιμη εργασία, πράγμα που σημαίνει ότι τα άτομα που εργάζονται στο σεξ δεν υπόκειται σε φορολογία, αλλά και δεν μπορούν να διεκδικήσουν κοινωνικές παροχές. Παράλληλα, ορισμένοι δήμοι έχουν υιοθετήσει τοπικές διατάξεις που απαγορεύουν την εργασία στο σεξ/πορνεία σε δημόσιους χώρους (SWAN, 2019).

Στη Σλοβενία, παρόλο που η εργασία στο σεξ/πορνεία είναι επιτρεπτή και μη ρυθμιζόμενη, το 2006 ψηφίστηκε μια κυβερνητική διάταξη αναφορικά με την «απρεπή συμπεριφορά» στον νόμο περί προστασίας της δημόσιας τάξης, βάσει της οποίας τιμωρείται η προσφορά σεξουαλικών υπηρεσιών σε δημόσιους χώρους εάν γίνεται «με παρείσακτο τρόπο και εάν η πράξη ενοχλεί κάποιον/α, προκαλεί αναστάτωση ή αγανάκτηση σε άλλους/ες» (SWAN, 2019, αναφερόμενοι σε Radačić & Pajnik, 2017, σ. 16). Από το 1982 στην Πορτογαλία, η εργασία στο σεξ/πορνεία είναι επιτρεπτή, αλλά όχι υπό καθεστώς ρύθμισης. Απαγορεύονται οι πράξεις που αφορούν την ενοικίαση διαμερίσματος σε άτομο που παρέχει σεξουαλικές υπηρεσίες, αλλά και το συνεταιρίζεσθαι μεταξύ σεξεργαζόμενων/εκδιδόμενων ατόμων σε κλειστούς χώρους (Global Network of Sex Work Projects, 2021)

Στην Ισπανία, η εργασία στο σεξ είναι επιτρεπτή από το 1995, με την εθνική νομοθεσία να προβλέπει πολύ λίγες απαγορεύσεις. Το φαινόμενο δεν υπόκειται σε κάποιο ρυθμιστικό πλαίσιο. Σε επίπεδο περιφερειών υπάρχουν προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται από τους χώρους παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών, ενώ οι ισπανικοί δήμοι διάρθρωσαν μέτρα για τη διαχείριση της εργασίας στο σεξ σε δημόσιους χώρους. Τα άτομα που προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες δεν δύναται να εγγραφούν στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης¹² (Di Nicola & European Parliament, 2021, αναφερόμενος σε Villacampaña, 2017). Τέλος, στη Σλοβακία, απαγορευμένες είναι οι οργανωμένες μορφές ή η εμπλοκή τρίτων προσώπων. Παρόλα αυτά, αδικήματα που σχετίζονται με τη δημόσια τάξη προσάπτονται συχνά σε άτομα που προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες σε εξωτερικούς χώρους, στοχεύοντας στον περιορισμό τους σε συγκεκριμένες τοποθεσίες (Di Nicola & European Parliament, 2021).

Συνοψίζοντας, η παρούσα κατεύθυνση συνιστά τη συνηθέστερη έννομη απάντηση στο φαινόμενο της εργασίας στο σεξ στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθιστώντας την επιτρεπτή, δίχως ωστόσο να ορίζει το πλαίσιο λειτουργίας της μέσω ρυθμιστικών κανόνων. Αυτό δημιουργεί ένα σκιώδες πλαίσιο γύρω από το φαινόμενο, μέσω του οποίου τα άτομα αφενός επιτρέπεται να παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες, αλλά αποστερούνται στις περισσότερες περιπτώσεις κοινωνικές παροχές, όπως η πρόσβαση

¹² Εξαίρεση αποτελεί η απόφαση του Κοινωνικού Δικαστηρίου (Social Court) αρ. 10 της Βαρκελώνης το 2015, βάσει της οποίας η παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών έχει αναγνωριστεί ως σχέση εργασίας οποία έχει αναγνωρίσει την παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών ως σχέση εργασίας (Di Nicola & European Parliament, 2021, αναφερόμενος σε Villacampaña, 2017).

στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και υγειονομικής περίθαλψης. Επιπρόσθετα, η επιβολή μέτρων και κυρώσεων από διαφορετικά επίπεδα εξουσίας δίχως κάποια θεσμική κατεύθυνση, προσθέτει στον κατακερματισμό της έννομης απάντησης περί αποδοχής του φαινομένου. Συνήθη είναι τα φαινόμενα της επιβολής διοικητικών προστίμων και περιορισμών στους χώρους παροχής υπηρεσιών, ενώ καθολικά απαγορεύονται οι οργανωμένες δραστηριότητες και εμπλοκή τρίτων προσώπων. Τέλος, εντοπίζονται ιδιάζοντα σχήματα όπως η απαγόρευση της εργασίας στο σεξ/πορνείας αποκλειστικά από αλλοδαπά άτομα.

3.3 Απαγόρευση της εργασίας στο σεξ/πορνείας. Στην αντίθετη νομοθετική κατεύθυνση, αυτή της απαγόρευσης της εργασίας στο σεξ/πορνείας, εντοπίζονται εθνικές νομοθεσίες που απαγορεύουν στα άτομα παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες. Έως σήμερα έχει υιοθετηθεί από την Κροατία και η Ρουμανία. Συγκεκριμένα, στην Κροατία, η εργασία στο σεξ/πορνεία αποτελεί ποινικό αδίκημα, επισείοντας πρόστιμο ύψους 25 έως 100 ευρώ ή φυλάκιση έως 30 ημέρες. Η απαγόρευση αφορά αποκλειστικά τα άτομα που παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες, και αυτό διότι η νομοθεσία δεν κάνει καμία αναφορά στα άτομα που αγοράζουν σεξουαλικές υπηρεσίες. Κατά συνέπεια η αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών είναι νόμιμη. Επίσης, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις δύναται η έκδοση εντολής για υποχρεωτική θεραπεία για σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα.

Ομοίως, στην Ρουμανία, έως το 2014 η εργασία στο σεξ/πορνεία αποτελούσε ποινικό αδίκημα. Μετά την αλλαγή του Ποινικού Κώδικα, η εργασία στο σεξ/πορνεία συνεχίζει να είναι απαγορευμένη, ωστόσο πλέον αντιμετωπίζεται ως πράξη διοικητικής φύσεως, επισείοντας πρόστιμα. Εάν δεν καταβληθεί, το άτομο θα χρειαστεί να εκτίσει μια εναλλακτική ποινή φυλάκισης (Di Nicola & European Parliament, 2021, αναφερόμενος σε Reinschmidt, L. 2016) .

3.4 Απαγόρευση της αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών. Στις χώρες που απαγορεύουν την εργασία στο σεξ/πορνεία εντοπίζονται τρία κράτη που απαγορεύουν αποκλειστικά την αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών, η Γαλλία, η Ιρλανδία και η Σουηδία. Αναλυτικά, η Σουηδία το 1999 αποτέλεσε την πρώτη χώρα παγκοσμίως που απαγόρευσε την αγορά αλλά όχι την πώληση σεξουαλικών υπηρεσιών. Αυτό το νομοθετικό μοντέλο, το οποίο συναντάται στη βιβλιογραφία και ως «Σκανδιναβικό μοντέλο» υιοθετήθηκε εν

συνεχία και από άλλες χώρες εκτός Ε.Ε., όπως ο Καναδάς, η Βόρεια Ιρλανδία, η Ισλανδία και προσφάτως, το Ισραήλ.

Η προσέγγιση αυτή αντλεί στοιχεία από τις θεωρητικές θέσεις του απαγορευτισμού, ενώ στη βιβλιογραφία η νομοθετική αυτή τάση εντοπίζεται και ως «νέο-καταργητισμός» (neo – abolitionism). Η λογική πίσω από την κατεύθυνση αυτή είναι η μείωση της ζήτησης μέσω της εγκληματοποίησης της αγοράς σεξουαλικών. Έτσι, ο φόβος της ποινής θεωρείται πως θα λειτουργήσει αποτρεπτικά, και κατά συνέπεια, θα περιοριστεί η προσφορά σεξουαλικών υπηρεσιών. Στη Σουηδία, η ισχύουσα έκδοση της διάταξης αναφέρει ότι το άτομο που αποκτά περιστασιακή σεξουαλική σχέση έναντι χρηματικού ανταλλάγματος, καταδικάζεται σε χρηματική ποινή ή φυλάκιση έως 1 έτους.

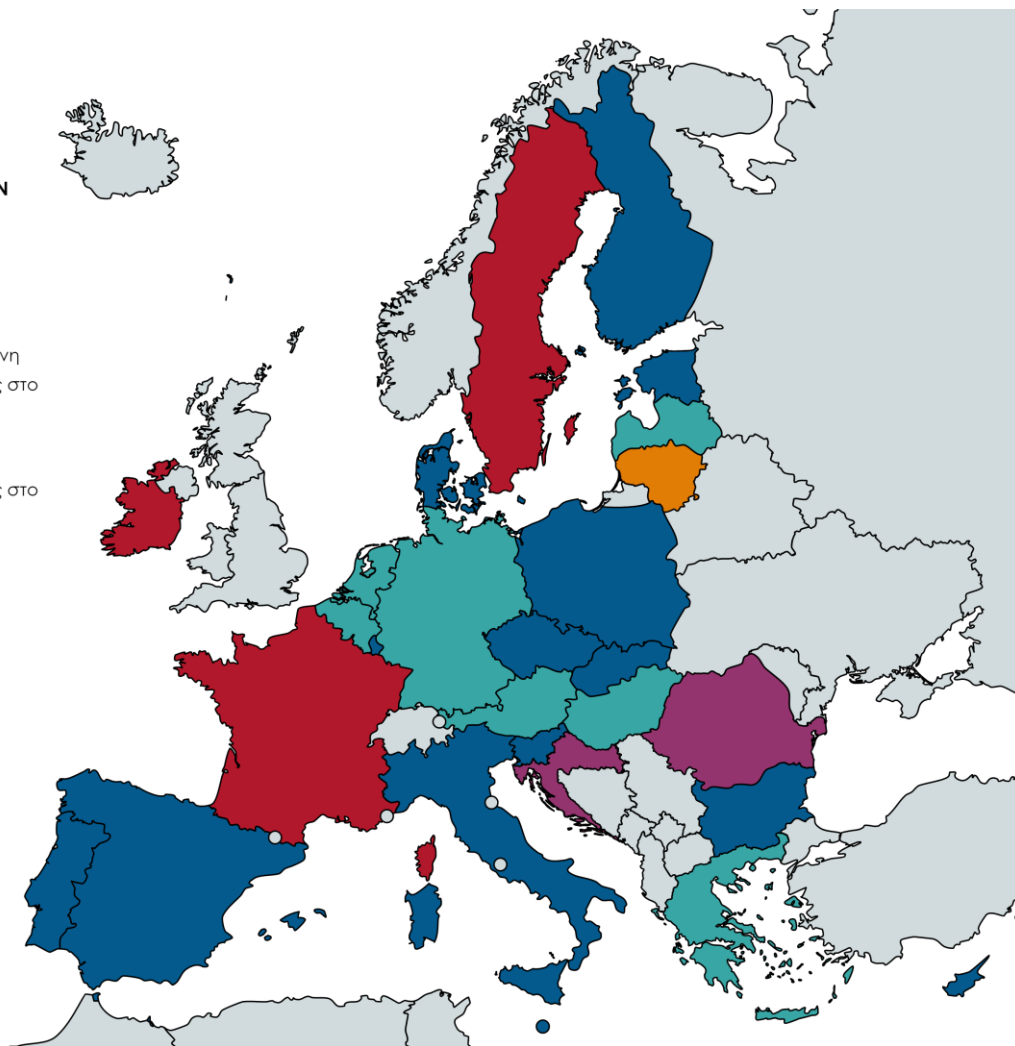
Στη γαλλική νομοθεσία, η εργασία στο σεξ/πορνεία και η αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών αποτελούσαν επιτρεπτές δραστηριότητες, ενώ παράνομες ήταν μόνο οι οργανωμένες μορφές της ή εμπλοκή τρίτων προσώπων, με περιορισμούς, όπως η εργασία στο σεξ/πορνεία στο δρόμο. Το 2016 υιοθετήθηκε μια αντίρροπη προσέγγιση, απαγορεύοντας την πράξη της προσέλκυση, αποδοχής και χρήσης σεξουαλικών υπηρεσιών, έστω και περιστασιακά, έναντι αμοιβής, υπόσχεση αμοιβής, είδους ή υπόσχεση οφέλους, και τιμωρώντας την με χρηματικό πρόστιμο ύψους 1.500 ευρώ. Το ποσό πολλαπλασιάζεται στις 75.000 ευρώ αν το εργαζόμενο άτομο στο σεξ είναι ανήλικο ή ευάλωτο (π.χ. άτομο με αναπηρία, εγκυμονούσα). Στην Ιρλανδία, το 2017 εγκληματοποιήθηκε η αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών. Η ποινή ανέρχεται σε πρόστιμο ύψους έως 500 ευρώ για την πρώτη παράβαση, ενώ σε κάθε επανάληψη της παράβασης το πρόστιμο αυξάνεται έως και 1.000 ευρώ.

3.5 Απαγόρευση της εργασίας στο σεξ/πορνείας & αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών. Τέλος, συναντάται η νομοθεσία της Λιθουανίας, η οποία προβλέπει την απαγόρευση της εργασίας στο σεξ/πορνείας και της αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών, συντασσόμενη με τη θεωρητική κατεύθυνση του καταργητισμού (abolitionism). Στη Λιθουανία, οι δραστηριότητες τιμωρούνται βάσει του λιθουανικού κώδικα διοικητικών αδικημάτων.

**ΝΟΜΟΘΗΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΕΞ/ΠΟΡΝΕΙΑ
ΣΤΗΝ Ε.Ε., 2023**

- Εργασία στο σεξ/πορνεία:
επιτρεπτή και ρυθμιζόμενη.
- Εργασία στο σεξ/πορνεία:
επιτρεπτή και μη ρυθμιζόμενη
- Απαγόρευση της εργασίας στο
σεξ/πορνείας
- Απαγόρευση της αγοράς
σεξουαλικών υπηρεσιών
- Απαγόρευση της εργασίας στο
σεξ/πορνείας & αγοράς
σεξουαλικών υπηρεσιών

Created with mapchart.net

Εικόνα 1: Νομοθετικές τάσεις για την εργασία στο σεξ/πορνεία στην Ε.Ε. το 2023

Συνοψίζοντας, όπως διακρίνεται και στην Εικόνα 1., τα εικοσιένα εκ των εικοσιεπτά κρατών μελών της Ε.Ε. θεωρούν την εργασία στο σεξ/πορνεία ως μια επιτρεπτή πράξη, με τις περισσότερες εξ αυτών να μην ορίζουν ένα ρυθμιστικό πλαίσιο για το φαινόμενο. Η εν λόγω τάση δεν συμβαδίζει με τη διεθνή κατεύθυνση του καταργητισμού, της απαγόρευση, δηλαδή, της εργασίας στο σεξ/πορνείας και της αγοράς αντίστοιχων υπηρεσιών, η οποία κυριαρχεί σε Η.Π.Α, Ασία, αλλά και σε πολλές χώρες της Αφρικής (Karlsson, 2022).

Στα πλαίσια αυτά διακρίνεται ένα πολυσχιδές σχήμα κρατικών απαντήσεων, με τις ιδιαιτερότητες στην εκάστοτε εθνική νομοθεσία να σχηματίζουν διακριτές υποπεριπτώσεις εθνικών νομοθεσιών. Παρότι η κυρίαρχη τάση επιτρέπει το φαινόμενο, δεν μπορεί να γίνει λόγος για νομιμοποίηση του, όπως επανειλημμένα εντοπίζεται στη βιβλιογραφία, καθώς σε καμία χώρα της Ε.Ε. δεν αίρονται όλοι οι νομικοί περιορισμοί. Συγκεκριμένα, καθολικά εντοπίζονται κανονιστικές ρυθμίσεις

και απαγορεύσεις αναφορικά με το χώρο και την ώρα παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών, αλλά και την οργάνωση και προώθηση αντίστοιχων δραστηριοτήτων. Συνεπώς, η κατεύθυνση αυτή προσιδιάζει περισσότερο στην αποποινικοποίηση της εργασίας στο σεξ/πορνείας. Ενδιαφέρον εντοπίζεται επίσης στο γεγονός ότι οι έννομες απαντήσεις ως προς το φαινόμενο της εργασίας στο σεξ/πορνείας δεν απορρέουν αποκλειστικά από την ποινική νομοθεσία, αλλά μπορούν να εντοπιστούν έντονα στο διοικητικό δίκαιο, και στα πεδία του φορολογικού δικαίου και του δικαίου αλλοδαπών.

Τέλος, οι νόμοι για το υπό μελέτη ζήτημα, αν και ανομοιογενείς, φαίνονται να έχουν έναν κοινό υπερβάλλοντα ζήλο για την διαχειριστική οριοθέτηση του φαινομένου χωροχρονικά, θεωρώντας το συχνά ως θέμα δημοσίας τάξης και ασφάλειας. Το προαναφερθέν αντικατοπτρίζεται και στους πλείστους κανονισμούς αντίστοιχης φύσεως που συνοδεύονται με διοικητικά πρόστιμα. Έτσι, το μωσαϊκό των νομοθεσιών που σχηματίζεται δεν πραγματεύεται το ζήτημα της εργασίας στο σεξ/πορνείας ως θέμα θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όψη που αποτέλεσε κεντρικό πυλώνα των θεωρητικών στάσεων για το ζήτημα.

4. Κριτική ανασκόπηση των Ευρωπαϊκών νομοθεσιών: Η περίπτωση του αμφίδρομου ιδεολογικού καθρέφτη

Στην προηγούμενη υποενότητα έγινε μια καταγραφή των νομοθετικών τάσεων και κανόνων δικαίου γύρω από την εργασία στο σεξ/πορνεία στα κράτη μέλη της Ε.Ε. Οι κανόνες δικαίου που απορρέουν από την εκάστοτε νομοθεσία αποβλέπουν την επίτευξη ορισμένων κοινωνικών αποτελεσμάτων. Όταν το δίκαιο επιτυγχάνει τα αποτελέσματα που προσδοκά, τότε οι κανόνες του θεωρούνται αποτελεσματικοί. Οι σκοποί βέβαια, ενός νόμου, δεν είναι πάντοτε αυτοί που παρουσιάζονται. Ωστόσο, η έννοια της αποτελεσματικότητας διακρίνεται από την ουσιαστική εφαρμογή των κανόνων δικαίου. Ένας κανόνας δύναται να εφαρμόζεται στην κοινωνική πραγματικότητα, δηλαδή να είναι ενεργός, ωστόσο να μην επιτυγχάνει τους στόχους για τους οποίους υπάρχει, όντας αναποτελεσματικός. Συνεπώς, ένας νόμος στο «χαρτί» μπορεί να διαφέρει από το πώς εφαρμόζεται στην πράξη.

Στη θεώρηση αυτή συνέβαλε ο Pound το 1910, εισάγοντας την προβληματική «law in books» εναντίον «law in action», θεωρώντας τη μεταξύ τους διάκριση

σημαντικό χαρακτηριστικό στην κατανόηση της αλληλεπίδρασης νόμου και κοινωνίας. Η απόσταση ανάμεσα στο τι προβλέπει μια νομοθεσία και πως επιδρά στην κοινωνία έγκειται σε μια σειρά από λόγους που εφάπτονται στην κοινωνική διάσταση των νομικών φαινομένων. Σε αυτούς συγκαταλέγονται μια πληθώρα αιτών, όπως η ερμηνεία των νόμων από το δικαστικό σώμα, η δράση των κινημάτων και των ομάδων συμφερόντων που ασκούν πιέσεις για την προάσπιση των δικαιωμάτων τους αλλά και η κοινωνική αμφισβήτηση της ισχύουσας νομοθεσίας (Allison, 2015).

Υπό το πρίσμα του νομικού ρεαλισμού, διατυπώνεται ότι η πραγματική ισχύς του δικαίου απορρέει από την ουσιαστική του εφαρμογή στην κοινωνική πραγματικότητα, ή την ανενέργεια του, δηλαδή την έλλειψη ουσιαστικής εφαρμογής των κανόνων του. Το τελευταίο συνιστά μείζον πρόβλημα, καθότι η τυπική ισχύς των νομικών κανόνων δεν έχει αντίκρισμα όταν οι κανόνες είναι ανενεργοί. Το αν και κατά πόσο εφαρμόζεται μια νομοθεσία, δύναται να εξεταστεί μέσω κοινωνικών ερευνών οι οποίες παρακολουθούν το νόμο, καταγράφοντας και ερμηνεύοντας κοινωνικά δεδομένα που σχετίζονται με την εφαρμογή του. Οι έρευνες αυτές μπορούν να σκιαγραφήσουν το βαθμό διείσδυσης του εκάστοτε νόμου στην κοινωνία, αλλά και πιθανά κωλύματά του, όπως φαινόμενα ανενέργειας και αναποτελεσματικότητας (Παπαχρίστου, 1999)

Λαμβάνοντας τα προαναφερθέντα υπόψη, εν συνεχεία θα επιχειρηθεί να σκιαγραφηθεί η εφαρμογή των νομοθεσιών για την εργασία στο σεξ/πορνεία στην Ε.Ε., αξιοποιώντας δεδομένα εστιασμένων ερευνητικών μελετών. Η βιβλιογραφική επισκόπηση των ερευνών, που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της συγγραφής της παρούσας μελέτη, ανέδειξε ότι η θεμελιώδης θεωρητική διάκριση του υπό μελέτη θέματος αντανακλά και διαρθρώνει το πρίσμα των ερευνών. Ο μεγαλύτερος όγκος του ερευνητικού υλικού εξετάζει κριτικά τις έννομες απαντήσεις και πολιτικές των κρατών για το φαινόμενο της εργασίας στο σεξ/πορνείας. Κατά συνέπεια, δύναται να διατυπωθεί ότι οι μελέτες στην πλειοψηφία τους δεν απεικονίζουν ποια νομοθετική κατεύθυνση εφαρμόζεται αποτελεσματικότερα, αλλά πώς και γιατί ο εκάστοτε τρόπος θεσμικής προσέγγισης αποτυγχάνει.

Για την Ευρώπη, το μεγαλύτερο ποσοστό του ερευνητικού έργου εστιάζει στην εφαρμογή της Σουηδικής νομοθεσίας, ή του λεγόμενου Σκανδιναβικού μοντέλου, και της Ολλανδικής νομοθεσίας, του λεγόμενου ρυθμιστικού μοντέλου. Η εστίαση στη

νομική διελκυστίνδα περί απαγόρευσης – ρύθμισης αντικατοπτρίζεται και στην απουσία μελετών για νομοθεσίες δίχως ρυθμιστικά πλαίσια, κατάσταση που οξύνει το ήδη σκιώδες πλαίσιο τους (Bayne & Reyes, 2022).

Προς επίρρωση των προαναφερθέντων εντοπίζονται τα ευρήματα της μελέτης του 2022 με τίτλο «Sex Work Policy Worldwide: A Scoping Review», η οποία καταγράφει τον όγκο και τις κατευθύνσεις των ερευνητικών μελετών που πραγματεύονται το φαινόμενο διεθνώς. Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι περισσότερες μελέτες εξετάζουν τις νομοθεσίες στις οποίες υιοθετείται η εγκληματοποίηση (criminalization) της εργασίας στο σεξ/πορνείας, κατεύθυνση που θεωρείται αναμενόμενη όντας η δημοφιλέστερη παγκοσμίως. Ως προς τις ευρωπαϊκές νομοθεσίες, διατυπώνεται ότι εκπροσωπούνται συχνά, με ειδικό ενδιαφέρον στη Σουηδική και Ολλανδική νομοθεσία. Ωστόσο, παρά τον όγκο του, το παραχθέν υλικό θεωρείται ανεπαρκώς ερευνημένο, δεδομένης της μεγάλης ετερογένειας στις νομοθεσίες και τις πολιτικές για τη σεξουαλική εργασία/πορνεία στην Ευρώπη.

Ακολουθώντας την τάση των ερευνών, θα αποτυπωθούν συνοπτικά ορισμένα ερευνητικά δεδομένα για την εφαρμογή των δύο διακριτών νομοθετικών μοντέλων στην Ε.Ε., του Σκανδιναβικού και του ρυθμιστικού/Ολλανδικού.

Παρόλο που οι μελέτες εξετάζουν ως επί το πλείστον κριτικά τις νομοθεσίες, εντοπίζονται και ορισμένες έρευνες προς επίρρωση της επιτυχίας του εκάστοτε μοντέλου, ή ορισμένων επί μέρους μέτρων. Για το σκανδιναβικό μοντέλο, ενδεικτική αποτελεί η αιτιολογική έκθεση της «Έκθεσης σχετικά με τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την πορνεία καθώς και τον αντίκτυπό τους στην ισότητα των φύλων» (2013/2103 (INI)) από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Στο κεφάλαιο με τίτλο «η αποτελεσματικότητα του σκανδιναβικού μοντέλου», ο αντίκτυπος της νομοθεσίας χαρακτηρίζεται ως θεαματικός. Ειδικότερα, αναφέρεται ότι ο αριθμός των ατόμων που παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες στη Σουηδία «ισοδυναμεί με το ένα δέκατο των εκδιδόμενων ατόμων στη γειτονική Δανία, όπου η αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών είναι νόμιμη και ο πληθυσμός μικρότερος» (Honeyball, 2013). Επιπρόσθετα, η μελέτη του M. Waltman καταδεικνύει ότι η εφαρμογή της νομοθεσίας ήταν επιτυχής, περιορίζοντας την «εργασία στο σεξ/πορνείας του δρόμου» στις μεγάλες σουηδικές πόλεις (Πολυχρονίου, 2019, αναφερόμενη σε SOU, 2010 και Waltman, 2011).

Ακόμα, ως προς την επιτυχία της εφαρμογής της νομοθεσίας, διατυπώνεται ότι ο νόμος άλλαξε την κοινή γνώμη γύρω από το θέμα της πορνείας/εργασίας στο σεξ. Το 1996, το 45% των γυναικών και το 20% των ανδρών τάσσονταν υπέρ της ποινικής δίωξης των ανδρών που αγοράζουν σεξουαλικές υπηρεσίες. Εννέα χρόνια μετά την εφαρμογή του, το 2008, το 79% των γυναικών και το 60% των ανδρών τάσσονταν υπέρ του νόμου. Παράλληλα, μέσω δεδομένων από τη σουηδική αστυνομία, διαφαίνεται ότι η εφαρμογή της υπό συζήτηση νομοθεσίας συμβάλλει στην αποτροπή της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση (Honeyball, 2013).

Αντιστοίχως, μελέτες για την εφαρμογή του ρυθμιστικού/ολλανδικού μοντέλου σημειώνουν ότι κατά την εφαρμογή του, τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα έχουν μειωθεί δραματικά (Wagenaar, Altink, & Platf, 2013). Παράλληλα, έκθεση του Ολλανδικού Υπουργείου Δικαιοσύνης σημείωσε ότι τα περισσότερα άτομα που εργάζονται σε χώρους παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών «νιώθουν συχνά ή πάντα ασφαλή» (Weitzer, 2009, αναφερόμενος σε Daalder, 2004, σ. 229). Τέλος, εστιασμένη μελέτη στις «tippelzones», τις χωρικές ζώνες στις οποίες η εργασία στο σεξ/πορνεία είναι επιτρεπτή, αξιοποιώντας δεδομένα από το 1994 έως το 2011, καταγράφει πως στα πλαίσια τους μειώνονται οι βιασμοί και η σεξουαλική κακοποίηση των εκδιδόμενων ατόμων. Συγκεκριμένα, διαγράφεται μείωση 40-42% σε αντίστοιχα φαινόμενα από τη στιγμή που οι ζώνες ασφαλείας ενεργοποιηθούν σε μια περιοχή. Το ποσοστό αυξάνεται κατακόρυφα σε περιοχές δίχως ρυθμιστικό πλαίσιο, ζώνες ασφαλείας και διαδικασίες αδειοδότησης. Η εν λόγω μελέτη αναφέρει πως το αίσθημα ασφάλειας εντός των ρυθμιζόμενων ζωνών ανέρχεται στο 95% (Paul, Kastoryano, & Klaauw, 2017).

Οι αναφορές σε σημεία επιτυχούς εφαρμογής του νόμου, όπως προαναφέρθηκε, μειονεκτούν μπροστά στην πληθώρα πολυπρισματικών μελετών που επιχειρηματολογούν για το αντίθετο. Μια κριτική ανάγνωση των κυριαρχίων νομικών λύσεων και των 2 υπό μελέτη κρατικών απαντήσεων στο «πρόβλημα» της εργασίας στο σεξ/πορνείας προσφέρει ιδιάζοντα ευρήματα. Στα πλαίσια αυτά, πολύτιμο καθίσταται το νήμα σκέψης της Jane Scoular, η οποία με το άρθρο της «What's law got to do with it? How and why law matters in the regulation of sex», προσφέρει μια νέα ανάγνωση του θέματος.

Ως προς τη σουηδική νομοθεσία, αναφέρεται ότι πλείστες μελέτες και κυβερνητικές τοποθετήσεις επιχειρηματολογούν υπέρ της αλλαγής που έφερε ο νόμος

του 1999 στην κοινή γνώμη. Ωστόσο, η θέση αυτή αμφισβητείται, λαμβάνοντας υπόψη το κίβδηλο περιεχόμενο της κοινής γνώμης, τις διαδικασίες διαμόρφωσης της και το ότι δεν αποτελούν από μόνες τους άμεσους δείκτες αλλαγών στη συμπεριφορά των ανθρώπων. Παράλληλα, προσοχή επιστάται στην αξιολόγηση στατιστικών δεδομένων γύρω ευάλωτους πληθυσμούς και πληθυσμούς σε καθεστώς παρανομίας, οι οποίοι υπάγονται στο λεγόμενο «άδηλο αριθμό εγκληματικότητας», για τον οποίο δεν παρέχονται αρκετά στοιχεία για τον ασφαλή υπολογισμό της έκτασής του.

Αναφορικά με την εφαρμογή του νόμου στο πεδίο, το κεντρικό εύρημα που διαρθρώνεται από μια σειρά πηγών, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που διενεργούνται από κυβερνητικές υπηρεσίες, αφορά τη προσωρινή παύση της εργασίας στο σεξ/πορνείας στο δρόμο, οδηγώντας στον εκτοπισμό των ατόμων που παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες σε άδηλες τοποθεσίες, επιτείνοντας την επισφάλειά τους (Scoular, 2010). Παράλληλα, το υπό μελέτη ζήτημα αποτέλεσε κεντρικό στόχο της προσοχής των μέσων μαζικής ενημέρωσης, των αστυνομικών προσπαθειών και των δημόσιων δαπανών. Έτσι, παρόλο που η αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών εγκληματοποιήθηκε ανεξαρτήτως τοποθεσίας, ο νόμος εφαρμόζεται επιλεκτικά, εστιάζοντας στους ορατούς χώρους της εργασίας στο σεξ/πορνείας στο δρόμο (Outshoorn, 2004, και Scoular, 2010, αναφερόμενη σε Hubson 1987).

Ακόμα, τα ποσοστά καταδικών για παραβάσεις που αφορούν την αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών παραμένουν χαμηλά, ενώ οι περισσότερες υποθέσεις δεν προχωρούν λόγω έλλειψης αποδεικτικών στοιχείων. Τέλος, τα δεδομένα είναι περιορισμένα γύρω από τους αριθμούς που δημοσιοποιούνται για την παρεχόμενη κοινωνική υποστήριξη στα εκδιδόμενα άτομα αλλά και την αποτελεσματικότητά της (Scoular, 2010).

Συνεπώς, διατυπώνεται ότι, παρά τους κυβερνητικούς ισχυρισμούς, η σουηδική νομοθεσία είχε ισχνές τεκμηριωμένες επιπτώσεις ως προς τη μείωση της προσφοράς ή της ζήτησης σεξουαλικών υπηρεσιών. Εν αντιθέσει, φαίνεται να επετεύχθη μια νέα οριοθέτηση μεταξύ της «ορατής» εργασίας/πορνείας στο δρόμο και της «αόρατης» εργασίας/πορνείας εκτός δρόμου (ό.π., αναφερόμενη στους Hubbard et al, 2004). Περισσότερα δεδομένα έρχονται να διαφωτίσουν αυτό το άδηλο περιθώριο, σημειώνοντας τον αρνητικό αντίκτυπο της νομοθεσίας στα περιθωριοποιημένα άτομα που συνεχίζουν να παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες σε εξωτερικούς χώρους. Η

κατάσταση αυτή αποδίδεται, μεταξύ άλλων στην αύξησή της αστυνόμευσης και στην ανάγκη για γρήγορες οικονομικές συναλλαγές, που κατά συνέπεια συντελούν στην όξυνση του κινδύνου που βιώνουν τα άτομα. Στο πλαίσιο αυτό, κατεγράφη ότι οι γυναίκες ένιωθαν μεγαλύτερο άγχος και κίνδυνο στο δρόμο (ό.π.). Με άλλα λόγια, η εγκληματοποίηση της αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών, ενώ στόχευε στην παροχή μεγαλύτερης προστασίας στις γυναίκες, επέφερε το οξύμωρο αποτέλεσμα της όξυνσης των κινδύνων στα άτομα που είναι περισσότερο ευάλωτα, τα οποία είναι όσοι και όσες παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες στο δρόμο.

Μεταβαίνοντας στην ολλανδική νομοθεσία, έχει αναφερθεί ήδη ότι προβλέπει ρυθμιζόμενες και αδειοδοτημένες μορφές εργασίας στο σεξ/πορνείας. Για όσους και όσες καταφέρνουν να τηρήσουν τις προϋποθέσεις του νομοθέτη, εντοπίζονται βελτιώσεις στις συνθήκες εργασίας σε ρυθμιζόμενους χώρους. Την ίδια στιγμή, ένας μεγάλος αριθμός ατόμων αποκλείεται από το σύστημα αδειοδότησης για λόγους που σχετίζονται με την ηλικία, την εθνικότητα και την κατάσταση υγείας του ατόμου. Σημαντικό είναι ότι στο ολλανδικό ρυθμιστικό μοντέλο, η εργασία στο σεξ/πορνεία στο δρόμο δεν εντάσσεται στο θετικό ρυθμιστικό πλαίσιο. Με άλλα λόγια, ως προς την εφαρμογή ή μη της νομοθεσίας, συναντάται ένας τομέας με καλύτερες συνθήκες εργασίας για μια μειοψηφική ομάδα εκδιδόμενων ατόμων. Την ίδια στιγμή, εντοπίζεται η ευρύτερη μετατόπιση του φαινομένου σε έναν μεγαλύτερο μη ρυθμιζόμενο παράνομο τομέα (ό.π., αναφερόμενη σε Vanwesenbeeck και Vennix, 2002).

Συνοψίζοντας, παρά το γεγονός ότι το δίπολο «νομιμοποίηση-απαγόρευση» παρουσιάζεται πλήρως αντιτιθέμενο στην πολιτική, στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και σε θεωρητικές/ακαδημαϊκές μελέτες, μια κριτική ανάγνωση του θέματος μέσω ευρημάτων εμπειρικών μελετών καταδεικνύει ότι η διαφορά μεταξύ των δύο αντίρροπων έννομων απαντήσεων δεν είναι τόσο έντονη (Kilvington, et al., 2001). Η σύγκλιση τους εντοπίζεται στην υπερεστίαση στην σεξουαλική εργασία/πορνεία στο δρόμο, που οδηγεί στην αυξανόμενη περιθωριοποίηση των ατόμων, αλλά και στην έλλειψη προσοχής στην πληθώρα άλλων μορφών εργασίας στο σεξ/πορνείας που διακρίνονται από παραδοσιακές τις μορφές, όπως εργασία στο σεξ/πορνεία σε εσωτερικούς χώρους ή στο διαδίκτυο.

Τα προαναφερθέντα βρίσκονται προς επίρρωση μελέτης που πραγματοποιήθηκε από την E. Bernstein, συγκρίνοντας την ολλανδική και σουηδική

νομοθεσία και πολιτικές με τις αντίστοιχες έννομες κατευθύνσεις στο Σαν Φρανσίσκο. Οι παρατηρήσεις τις αναπτύσσονται γύρω από τις τρεις εντελώς διαφορετικές εκδοχές της μεταρρυθμιστικής πολιτικής για την εργασία στο σεξ/πορνεία που υιοθέτησαν οι υπό μελέτη χώρες στα τέλη του 1990. Στο Σαν Φρανσίσκο έως και σήμερα το φαινόμενο θεωρείται υπό το πρίσμα του καταργητισμού, απαγορεύοντας την παροχή και αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών. Οι μεταρρυθμίσεις πυροδότησαν μια σειρά αλλαγών στην κοινωνική γεωγραφία του σεξουαλικού εμπορίου. Στα πλαίσια αυτά, τα οικονομικά ευάλωτα και φυλετικά περιθωριοποιημένα άτομα που προσέφεραν σεξουαλικές υπηρεσίες και οι πελάτες τους απομακρύνθηκαν από τα εξυγεμισμένα (gentrifying) αστικά κέντρα. Την ίδια στιγμή εντοπίστηκε μια de facto ανοχή λευκών και κυρίως προνομιούχων ανδρών πελατών κατά τη μίσθωση σεξουαλικών υπηρεσιών σε εσωτερικούς χώρους. Η συνθήκη αυτή εξώθησε τους/τις πρόσφυγες/ισσες και μετανάστες/τριες στην εργασία του σεξ/πορνεία ακόμα πιο υπόγεια (Scoular, 2010).

Προσθέτοντας στην παρούσα προβληματική ως προς την αποσιώπηση ή τον παραγκωνισμό της εργασίας στο σεξ/πορνείας εκτός «δρόμου», εμφανίζεται και το ζήτημα της εργασίας στο σεξ/πορνείας με τη χρήση ψηφιακών μέσων¹³ (internet/cyber sex work). Το Διαδίκτυο έχει αναδιαμορφώσει την εργασία στο σεξ/πορνεία, ανοίγοντας νέες προβληματικές για την επιστημονική έρευνα. Η συνθήκη αυτή έχει εντοπιστεί από ερευνητές/τριες ήδη από τις αρχές του 2000 (Akeret, 2002).

Στα πλαίσια αυτά, οι υπηρεσίες που προσφέρονται στην «παραδοσιακή» εργασία στο σεξ/πορνεία, εννοώντας αποκλειστικά δια ζώσης υπηρεσίες σε συνήθως δημόσιους χώρους, δεν έχουν αναγκαστικά αλλάξει. Ωστόσο, οι νέες δυναμικές έχουν επιδράσει στον τρόπο με τον οποίον οι υπηρεσίες παρέχονται, εκτελούνται, επωνυμοποιούνται, προωθούνται και πωλούνται. Ο Walby σημειώνει ότι το μεγαλύτερο μέρος της εργασίας στο σεξ/πορνείας πλέον ξεκινά ή διαμεσολαβείται μέσω του διαδικτύου, απαγκιστρώνοντας την από έναν συγκεκριμένο τόπο πραγματοποίησης της, και εξαπλώνοντας την πέρα από τα συμβατικά όρια και σύνορα

¹³ Έως και σήμερα δεν εντοπίζεται κάποιος κοινά αποδεκτός ορισμός για ψηφιακή εργασία στο σεξ/πορνεία. Βάσει του Jones, ορίζεται ως η μεσολαβημένη δια του διαδικτύου ανταλλαγή σεξουαλικών αγαθών ή/και υπηρεσιών (Jones, A., 2015, σ. 560). Οι Cunningham κ.α., οριοθετούν περισσότερο ενδελεχώς τον όρο ως «οι εργαζόμενοι/ες στο χώρο του σεξ, οι οποίοι/ες δραστηριοποιούνται μόνοι/ες τους ή σε συλλογικότητες ή εργάζονται μέσω πρακτορείου και χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για την πώληση σεξουαλικών υπηρεσιών, είτε άμεσα μέσω προσωπικών υπηρεσιών (π.χ. προσωπική αλληλεπίδραση, συνοδεία, ερωτικό μασάζ, BDSM) είτε δια έμμεσων διαδικτυακών υπηρεσιών (π.χ. αλληλεπίδραση με πελάτες μέσω διαδικτύου, web camming)» (Cunningham et al., 2018, σ. 3).

του παρελθόντος (Walby, 2012). Έτσι, η αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών έχει συνολικά επεκταθεί¹⁴ με τρόπους διαφορετικούς από την απλή μετάβαση των ατόμων που παρέχουν δια ζώσης υπηρεσίες, σε ψηφιακά περιβάλλοντα, δημιουργώντας πρόσθετους χώρους για την παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών (Cunningham & Kendall, 2011).

Όπως προαναφέρθηκε, η ανασκόπηση της εφαρμογής των νομοθεσιών απεικονίζει εύγλωττα την εστίαση στις πιο ορατές/παραδοσιακές μορφές εργασίας στο σεξ/πορνείας. Ως προς την εργασία στο σεξ/πορνεία σε ψηφιακά περιβάλλοντα, διατυπώνεται ότι «οι νομικές και ρυθμιστικές συνέπειες της αυξημένης χρήσης της ψηφιακής τεχνολογίας σε πτυχές της βιομηχανίας του σεξ δεν είναι καθόλου απλές. Πολλά εξαρτώνται από τη νομική θέση της εργασίας στο σεξ στους νόμους σχετικά με τη διαφήμιση των σεξουαλικών υπηρεσιών, τους ελέγχους σχετικά με τις «άσεμνες» εικόνες και την πορνογραφία, και άλλους επικουρικούς νομικούς ελέγχους που μπορεί να εφαρμόζονται στη χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας» (Sanders, T., et al., 2018, σ. 130). Σε μελέτη του 2018 αναφορικά με τις έννομες απαντήσεις στο φαινόμενο της ψηφιακής εργασίας στο σεξ/πορνείας, επιβεβαιώνεται η έλλειψη ενδιαφέροντος του νομοθέτη (ό.π).

¹⁴ Η αύξηση της ψηφιακής εργασίας στο σεξ/πορνείας της για πλείστους μελετητές/τριες αποδίδεται στα πολυάριθμα πλεονεκτήματα που προκύπτουν για τα εκδιδόμενα άτομα όταν το σύνολο ή μέρος της εργασίας στο σεξ/πορνείας πραγματοποιείται σε ψηφιακό περιβάλλον. Ξεκινώντας, εντοπίζεται η μεγαλύτερη ασφάλεια των ατόμων, νέες ευκαιρίες για αυξημένες δυνατότητες κέρδους, το χαμηλό κόστος, οι καλύτερες αμοιβές, ο έλεγχος των πελατών, ενώ προωθείται η συλλογική δράση μεταξύ των ατόμων (Feldman, 2014), και μειώνονται οι αρνητικές αλληλεπιδράσεις με την αστυνομία (Jones, 2015). Οι προαναφερθείσες ευκαιρίες φαίνεται να διαρθρώνουν ένα πιο «ελκυστικό» περιβάλλον για εργαζόμενους/ες που προέρχονται από όλες τις κοινωνικές τάξεις (Walby, 2012), με πολλά από τα άτομα που παρέχουν ψηφιακές σεξουαλικές υπηρεσίες προέρχονται από τη μέση τάξη (Cunningham et al., 2018). Ωστόσο, παρόλο που το ψηφιακό περιβάλλον αναμφίβολα ενέχει οφέλη, το πλαίσιο της ψηφιακής εργασίας στο σεξ/πορνείας δεν πρέπει να παρουσιάζεται ως αποστειρωμένο από φαινόμενα βίας και εκμετάλλευσης -τα οποία συνοδεύουν κάθε μορφή εργασίας στο σεξ/πορνείας-, και τα οποία λόγω της ψηφιακής φύσης τους είναι ιδιαίτερα δύσκολο να μελετηθούν και να αποτιμηθούν ως προς τις επιπτώσεις τους. Το ζήτημα των κερδών της ψηφιακής εργασίας στο σεξ/πορνείας είναι επίσης σημαντικό για την κατανόησή του, και διαρθρώνει νέες προβληματικές. Στα πλαίσια της ψηφιακής εργασίας στο σεξ χρησιμοποιείται ένα ευρύ φάσμα πλατφορμών, προσφέροντας ευκαιρίες πρόσβασης σε μεγάλες αγορές πελατών, ευκαιρίες για εξ αποστάσεως εργασία, απόκτηση αναγνωρισιμότητας και διαμόρφωση μιας αφοσιωμένης βάσης πελατών. Ωστόσο, δεν δύναται να αποτιμηθεί ποσοτικά ο αριθμός των πλατφόρμων και των ατόμων που παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες σε ψηφιακό περιβάλλον, λόγω της ποικιλομορφίας, του πολλαπλασιασμού και της διεθνοποίησης τους. Παρά το σκιάδες προαναφερθέν πεδίο, ορισμένοι ιστότοποι που ηγούνται στον υπό μελέτη πεδίο, όπως το δημοφιλές “OnlyFans”, μια βρετανική συνδρομητική πλατφόρμα για διαμοιρασμό περιεχομένου. Παρόλο που μπορεί να αξιοποιηθεί για κάθε είδους περιεχόμενο, χρησιμοποιείται κυρίως από για την προώθηση ή παροχή σεξουαλικού περιεχομένου. Τα στατιστικά στοιχεία του OnlyFans για το 2023 αποτυπώνουν περισσότερο από 170 εκατομμύρια εγγεγραμμένους/ες χρήστες/τριες, ενώ οι δημιουργοί περιεχομένου (creators) ξεπερνούν το 1.5 εκατομμύριο (The small business blog, 2022). Τα κέρδη βρίσκονται στο ζενίθ, με τους χρήστες να έχουν ξοδέψει περίπου 4. 8 δισεκατομμύρια δολάρια στον ιστότοπο για το 2021 (Guardian, 2022).

Για την Ολλανδία, ρυθμιστικά στοιχεία γύρω από τη ψηφιακή εργασία στο σεξ/πορνεία εντοπίζονται στη διαδικτυακή διαφήμιση σεξουαλικών υπηρεσιών (DESIrE,2017). Για τη Σουηδία, οι αναφορές εντοπίζονται σε περιορισμένες εκθέσεις της εθνικής αστυνομίας, όπου καταγράφεται ένας αριθμός ποινικών αδικημάτων που αφορούν την αγορά σεξουαλικών υπηρεσιών με δράστες Σουηδούς υπηκόους, οι οποίοι κανόνιζαν κυρίως τις συναντήσεις μέσω του διαδικτύου (ό.π.). Συνεπώς, η ψηφιακή εργασία στο σεξ/πορνεία, διακρινόμενη σε σημαντικό βαθμό από τις «παραδοσιακές» μορφές του φαινομένου, σπανίως εντοπίζεται σε πολιτικές και νομοθεσίες, παρά μόνο σε περιπτώσεις όπως αυτή της διαδικτυακής διαφήμισης υπηρεσιών, ενώ δεν λαμβάνεται υπόψη η ποικιλομορφία των διαδικτυακών αγορών, τα προβλήματα και οι κίνδυνοι που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα ή την ασφάλεια των ατόμων.

4.2 Νομικά τέλματα

Στο προηγούμενο μέρος του κεφαλαίου, βάσει ενός μεγάλου αριθμού ερευνών, σκιαγραφήθηκε η αποτυχημένη εφαρμογή των νομοθεσιών για την εργασία στο σεξ/πορνεία στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ειδικότερα, αναδείχθηκε ότι οι δύο ετερόκλητες νομοθετικές προσεγγίσεις καταλήγουν στο ίδιο αποτέλεσμα, την εξώθηση των ευάλωτων ατόμων στο περιθώριο και στον παραγκωνισμό όλων των άλλων πτυχών του φαινομένου, διαρθρώνοντας το οξύμωρο σχήμα ενός αμφίδρομου ιδεολογικού καθρέφτη. Προς επίρρωση αυτού, βρίσκεται το δαιδαλώδες πεδίο της ψηφιακής εργασίας στο σεξ/πορνείας. Παρότι το φαινόμενο έχει αναδειχθεί εδώ δεκαετίες, οι εστιασμένες αναφορές στις εθνικές νομοθεσίες είτε είναι ισχνές, είτε έμμεσες, ή απουσιάζουν. Κατά συνέπεια, δύναται να ειπωθεί πως αφενός δεν γνωρίζουμε επαρκή στοιχεία για το φαινόμενο, αφετέρου ο νομοθέτης δεν ενδιαφέρεται να το πλαισιώσει.

Συνεπώς, εντοπίζεται η «δυσαρμονία ανάμεσα στους νομικούς κανόνες και στις συνθήκες του κοινωνικού περιβάλλοντος, στο οποίο καλείται να αναπτύξει την ενέργειά του» (Παπαχρίστου, 1999). Για τη βέλτιστη κατανόηση του φαινομένου αυτού, θα μελετηθεί η ιδιάζουσα περίπτωση της ελληνικής νομοθεσίας για την εργασία στο σεξ/πορνεία (ν.2734/1999 για τα εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα), η οποία θα αποτελέσει το αντικείμενο του τελευταίου κεφαλαίου.

Μέρος Γ': Η περίπτωση της Ελληνικής νομοθεσίας για την εργασία στο σεξ/πορνεία

Η Ελλάδα έχει υιοθετήσει το νομικό μοντέλο της επιτρεπτής και ρυθμιζόμενης εργασίας στο σεξ/πορνείας, με το Νόμο 2734/1999 για τα εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα. Για την πληρέστερη ανάλυση της ισχύουσας νομοθεσίας, δόκιμη κρίνεται η διερεύνηση των προηγούμενων νόμων που πλαισίωσαν το ζήτημα και οδήγησαν στη δημιουργία της.

1. Ιστορική ανασκόπηση των ελληνικών νομοθεσιών

Η πρώτη νομική πλαισίωση του ζητήματος εντοπίζεται το 1836. Στα πλαίσια του Βασιλικού Διατάγματος του Όθωνα περί Δημοτικής Αστυνομίας, οι αστυνομικές αρχές «όφειλαν να καταστέλλουν ό,τι προσβάλλει τα ήθη, να απαγορεύουν ό,τι συμβάλλει στη διαφθορά των νέων» (Λάζος, 2001, σ. 63). Η αστυνομία διέκρινε τις γυναίκες που παρείχαν σεξουαλικές υπηρεσίες σε δύο κατηγορίες. Αρχικά εντοπίζονται οι «κοινές», γυναίκες που υποχρεωτικά διέμεναν σε χώρους που καθορίζονταν και ελέγχονταν από το κράτος και δεν είχαν δικαίωμα εξόδου δίχως την έγγραφη άδεια της Αστυνομίας. Παράλληλα υποβάλλονταν σε υποχρεωτικό υγειονομικό έλεγχο ανά δύο εβδομάδες, και υποχρεούνταν να παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες στο οποιοδήποτε άτομο, δίχως δικαίωμα επιλογής.

Εν συνεχεία εντοπίζονται οι λεγόμενες «αιδοί ή ελευθέριας», γυναίκες που τραγουδούσαν στα μαγαζιά και τους επιτρέπονταν να μένουν σε ξενοδοχείο. Ο υποχρεωτικός υγειονομικός έλεγχος εφαπτόταν και σε αυτά τα άτομα. Η έξοδος τους από την πόλη απαγορευόταν δίχως την άδεια της αστυνομίας. Η διαχείριση του φαινομένου εντάσσονταν υπό μια ομπρέλα αστυνομικής αυστηρότητας σε ζητήματα ηθών. Η διττή κατηγοριοποίηση των γυναικών προέρχονταν αποκλειστικά από την κρίση της αστυνομίας, ενώ μια υποψία ήταν αρκετή για να πυροδοτήσει τη σύλληψη, κράτηση, εξουτελιστική υγειονομική επιθεώρηση και εγκλεισμό σε «οίκο ανοχής». Ο νόμος αυτός μακροημέρευσε, όντας σε ισχύ για ογδόντα έξι (86) χρόνια. Στα πλαίσια του διακρίνεται ότι η εργασία στο σεξ/πορνεία ήταν επιτρεπτή, αυθαίρετα και τιμωρητικά ρυθμιζόμενη από την αστυνομία, συνοδευόμενη από την κρατική ιδρυματοποίηση των ατόμων (Λάζος, 2001),

Στο νέο νόμο 3032 του 1922, η αστυνομία έπαψε να αποτελεί το μοναδικό όργανο ελέγχου και ρύθμισης γύρω από ζητήματα ηθών, με την ιατρική να εντάσσεται στην εξίσωση. Έτσι, εντοπίζεται η θεώρηση του ζητήματος υπό ένα ιατροκοιμημένο πρίσμα, κατάσταση εναρμονισμένη με την εμφάνιση και άνθιση του θετικισμού στα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Το έργο αυτό ανατέθηκε σε μια επιτροπή για κάθε νομό της χώρας, η οποία παρείχε άδεια συστάσεως οίκων ανοχής, ή κατάργησής τους, κατηγοριοποιώντας ή αποχαρακτηρίζοντας μια γυναίκα ως «πόρνη». Θεωρείται πως ο υπό συζήτηση νόμος δεν είχε ουσιαστικές αλλαγές σε σχέση με τον προηγούμενο (ό.π.).

Με το νόμο 2210 του 1955 «Περί Καταπολεμήσεων των Αφροδισίων Νόσων και Άλλων Τινών Διατάξεων», η προσέγγιση των προηγούμενων ετών μεταστράφηκε, απαγορεύοντας τους δημόσιους οίκους ανοχής και μεταβαίνοντας σε ιδιωτικούς. Οι εκδιδόμενες γυναίκες υπόκειντο σε υποχρεωτική υγειονομική εξέταση κάθε εβδομάδα. Η έννομη αυτή κατεύθυνση, με ορισμένες αλλαγές, ισχύει έως και σήμερα. Πέντε χρόνια αργότερα, ένας νέος νόμος 4095/1960 ήρθε για να δώσει περισσότερες αρμοδιότητες σε αστυνομία και υγειονομικές υπηρεσίες. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η συνθήκη στην οποία, για την ενοικίαση δωματίου ή διαμερίσματος από ένα εκδιδόμενο άτομο, προαπαιτούνταν άδεια της αστυνομίας, αφού είχε συνεκτιμήσει τις συνθήκες της περιοχής. Στα επόμενα χρόνια το φαινόμενο αποσιωπάται, ενώ σε πολιτικό επίπεδο εξετάζεται στα πλαίσια των προσπαθειών εξάλειψης των αφροδισίων νοσημάτων (ό.π.).

Κατά λογική συνέχεια, ο επόμενος νόμος 1193 του 1981 θεωρεί την εργασία στο σεξ/πορνεία ως κοινωνικό ζήτημα, υπό το πρίσμα των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων. Στόχος του αποτέλεσε «η διασφάλιση της ισορροπίας μεταξύ της προστασίας της δημόσιας υγείας και των ατομικών ελευθεριών» (ό.π., σ.73). Στα πλαίσια αυτά προβλέπονται μια σειρά αλλαγών, με ιδιαίτερη αυτή που αφορά την άδεια των γυναικών, η οποία απέρρευε από τον εκάστοτε αστυνομικό διευθυντή του τμήματος της περιοχής που δραστηριοποιούταν το άτομο, μετά την σύμφωνη απόφαση μιας τριμελούς επιτροπής, η οποία αποτελούνταν από έναν/μία ιατρό, έναν/μία κοινωνικό/η λειτουργό, νοσοκόμα/ο ή δημόσιο/α υπάλληλο. Παράλληλα, αναφορές γίνονταν και στον τρόπο ανάκληση της άδειας σε περίπτωση που τα άτομα προκαλούσαν «αναταραχή στον καθημερινό βίο των πολιτών». Εν τέλει, ο έλεγχος των γυναικών διαρθρώνεται στα πλαίσια της προστασίας της δημόσιας

υγείας. Βέβαια, η εικόνα που έχει σχηματιστεί για το φαινόμενο πριν από τη δεκαετία του 1990 δεν είναι πλήρως διαυγής, λαμβάνοντας υπόψη τις ελάχιστες διαθέσιμες πηγές πληροφόρησης (Παπανικολάου, 2008).

Συνοψίζοντας, από την πρώτη έννομη τυποποίηση της, η εργασία στο σεξ/πορνεία στην Ελλάδα ήταν επιτρεπτή και ρυθμιζόμενη, ενώ παράνομες θεωρούνταν περιφερειακές δραστηριότητες, όπως η μαστροπεία. Το ευρύ δίκτυο ελέγχων, ωστόσο, διέπονταν από ανεξέλεγκτη διακριτική ευχέρεια των αστυνομικών αρχών (Παπανικολάου, 2008).

2. Ο νόμος 2734/1999 για τα εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα

Οι προαναφερθέντες πέντε νομικοί σταθμοί προετοίμασαν τη διαμόρφωση του νέου νόμου με τίτλο «Εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα και άλλες διατάξεις» (ν.2734/1999). Στην αιτιολογική έκθεση που συνόδευσε το νομοσχέδιο σημειώνεται πως αφορά την αντιμετώπιση «του παρατηρούμενου γνωστού φαινομένου της άγρας πελατών σε ορισμένους δρόμους ή συνοικίες κ.λπ., το οποίο προκαλεί το δημόσιο αίσθημα» (ό.π., σ. 79). Η ομιλία των βουλευτών κατά την ψήφιση του νομοσχεδίου εστίαζε στην ηθική καταβαράθρωση της κοινωνίας, η οποία απορρέει από την έντονη προβολή του σεξ, δημιουργώντας την ανάγκη για ενίσχυση της χριστιανικής πίστης και του θεσμού της οικογένειας. Στο ίδιο μήκος κύματος με τις προηγούμενες νομοθεσίες, αντικείμενο συζήτησης επίσης αποτέλεσαν τα σεξουαλικά μεταδιδόμενά νοσήματα, ο υγειονομικός έλεγχος και οι άδειες λειτουργίας. Στις τοποθετήσεις της μείζονος αντιπολίτευσης εντοπίζεται η επικρότηση του νομοσχεδίου. Στις θέσεις της ελάσσονος αντιπολίτευσης, τα κόμματα της οποίας καταψήφισαν το νομοσχέδιο, εντοπίζεται η κριτική για την απουσία μέτρων για την μείωση και πρόληψη της πορνείας. Επιπρόσθετα, έγινε αναφορά στην επίδραση των δυσμενών κοινωνικοοικονομικών συνθηκών και της ανεργίας που βιώνουν τα άτομα που εξωθούνται στην εργασία στο σεξ/πορνεία. Το ζήτημα των χωρικών προϋποθέσεων θεωρήθηκε ως αδιέξοδο, καθώς οι προβλέψεις του νόμου θα πυροδοτήσουν την ενόχληση των κατοίκων της εκάστοτε περιοχής, ενώ η συγκέντρωση των οίκων ανοχής σε ένα μέρος θα δημιουργήσει ένα γκετοποιημένο πλαίσιο. Τέλος, μνεία έγινε και στο ζήτημα της οικονομίας, επισημαίνοντας ότι οι διευρυμένες διαστάσεις του φαινομένου οδηγούν στην κερδοσκοπία τρίτων εις βάρος της ανθρώπινης προσωπικότητας.

Στο περιεχόμενο του νόμου αποφεύγεται η λέξη «πορνεία» και γίνεται αναφορά σε «πρόσωπα που εκδίδονται με αμοιβή». Ένα στοιχείο διαφοροποίησης με τους προηγούμενους νόμους αποτέλεσε ότι οι διατάξεις αναφέρονται πλέον σε «εκδιδόμενα πρόσωπα» και όχι μόνον σε εκδιδόμενες γυναίκες. Ακόμα, διατυπώθηκε ότι θα πρέπει να αναγνωριστούν τα δικαιώματα που έχει ένα εργαζόμενο άτομο και στα επ' αμοιβή εκδιδόμενα άτομα. Κατά συνέπεια, η ρυθμιζόμενη από τον νόμο επαγγελματική δραστηριότητα των υπό μελέτη ατόμων «εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο του δικαιώματος οικονομικής ελευθερίας και άρα ασκείται κατ' αρχήν ελεύθερα» (Συνήγορος του Πολίτη, 2003).

Στον ν. 2734/1999 εμπεριέχονται μια σειρά άρθρων που θέτουν εκ νέου επιτρεπτή την εργασία στο σεξ/πορνεία, υπό αυστηρή ρύθμιση. Εν συνεχεία θα παρατεθούν εν συντομία τα σημαντικότερα σημεία. Το άρθρο 1 αφορά το πιστοποιητικό άσκησης επαγγέλματος επ' αμοιβή εκδιδόμενων προσώπων, καθιστώντας το υποχρεωτικό, υπό την προϋπόθεση ότι το άτομο είναι ενήλικο, άγαμο ή τελεί σε χηρεία ή είναι διαζευγμένο, και δεν πάσχει από σεξουαλικά μεταδιδόμενη ή άλλη μολυσματική νόσο. Παράλληλα, ως προϋπόθεση τίθεται η απουσία ψυχικής νόσου και η μη χρήση ναρκωτικών, ενώ το άτομο δεν πρέπει να έχει καταδικαστεί σε μια σειρά αδικημάτων, όπως ανθρωποκτονία από πρόθεση, αποπλάνηση παιδιών, μαστροπεία, σωματεμπορία, πορνογραφία ανηλίκων, ασέλγεια με ανήλικο έναντι αμοιβής, και ληστεία. Για τη χορήγηση του πιστοποιητικού σε αλλοδαπό άτομο προϋποτίθεται η νόμιμη παραμονή του στη χώρα. Το πιστοποιητικό έχει ισχύ 3 ετών, και για τα πρόσωπα αλλοδαπής υπηκοότητας, ισχύει για όσο χρόνο διαρκεί η νόμιμη παραμονή τους στη χώρα, εφόσον αυτή είναι μικρότερη της τριετίας. Στα πρόσωπα αυτά χορηγείται υποχρεωτικά βιβλιάριο υγείας.

Το άρθρο 2 πραγματεύεται τον ιατρικό έλεγχο, προβλέποντας ότι τα πρόσωπα που κατέχουν άδεια υποχρεούνται κάθε δεκαπέντε ημέρες να υποβάλλονται σε ιατρική εξέταση, το αποτέλεσμα της οποίας θα αναγράφεται στο βιβλιάριο υγείας. Σε περίπτωση σεξουαλικά μεταδιδόμενης ή άλλης μολυσματικής νόσου, προβλέπεται θεραπεία και αποχή από τις αντίστοιχες δραστηριότητες. Το άρθρο 3 προβλέπει την εγκατάσταση των εκδιδόμενων επ' αμοιβή προσώπων, στο οποίο αναφέρεται ότι το άτομο υποχρεούται να φέρει άδεια εγκατάστασης και χρήσης οικήματος για παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών, με την έγγραφη συγκατάθεση του ιδιοκτήτη/τριας του οικήματος. Για πολυκατοικίες, απαιτείται η συγκατάθεση όλων των

συνιδιοκτητών/τριων και των ενοίκων. Τα εν λόγω οικήματα απαγορεύεται να χρησιμοποιούνται ως κατοικίες, όπως και η εκμίσθωση/παραχώρηση τους σε πρόσωπο δίχως πιστοποιητικό.

Παράλληλα, «οι δήμοι και οι κοινότητες καθορίζουν, με απόφασή τους, τον αριθμό των εν λόγω αδειών που επιτρέπεται να χορηγούνται στην περιφέρεια τους, με βάση τις ιδιαίτερες τοπικές συνθήκες και ανάγκες, που σχετίζονται κυρίως με τον πληθυσμό τους και τη σύνθεση αυτού, την ύπαρξη στρατοπέδων, λιμανιών και βιομηχανικών μονάδων, καθώς και με την ανάπτυξη εμπορικών ή άλλων δραστηριοτήτων που επιβάλλουν απασχόληση ή διέλευση ατόμων από άλλες περιοχές». Ακόμα, «δεν επιτρέπεται η εγκατάσταση εκδιδομένων με αμοιβή προσώπων σε διατηρητέα ή παραδοσιακά κτίρια, καθώς και σε χώρους που δεν είναι κυρίας χρήσεως και δεν πληρούν τους όρους του Γενικού Οικοδομικού Κανονισμού. Επίσης, δεν επιτρέπεται η εγκατάσταση σε κτίρια που απέχουν, σε ακτίνα λιγότερο από 200 μέτρα, από ναούς, σχολεία, νηπιαγωγεία, φροντιστήρια, παιδικούς σταθμούς, νοσηλευτικά ιδρύματα, κέντρα νεότητας, αθλητικά κέντρα, οικοτροφεία, ξενοδοχεία κατηγορίας τριών, τεσσάρων και πέντε αστέρων, βιβλιοθήκες και ευαγή ιδρύματα, καθώς και από πλατείες και παιδικές χαρές».

Στο άρθρο 4 προβλέπεται η απαγόρευση του επαγγελματικού ομαδικού εταιρισμού¹⁵. Το άρθρο 5 πραγματεύεται τις ποινικές κυρώσεις που επισείει η παράβαση των όρων που τίθεται. Μεταξύ άλλων, «τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι δύο ετών και με χρηματική ποινή όποιος/α εκδίδεται με αμοιβή χωρίς να κατέχει πιστοποιητικό άσκησης επαγγέλματος ή χωρίς να υποβάλλεται στους σχετικούς υγειονομικούς ελέγχους, εγκαθίσταται σε οίκημα δίχως άδεια». Φυλάκιση έως 3 μηνών προβλέπεται για όποιο άτομο «δημοσία παρενοχλεί το κοινό, προκαλώντας αυτό σε σαρκική συνάφεια με άσεμνες στάσεις, φράσεις ή κινήσεις». Το άρθρο 6 πραγματεύεται διοικητικές

¹⁵ Η φράση ομαδικός εταιρισμός δεν έχει ακριβή ορισμό. Η λεξιλογική ρίζα του εταιρισμού προέρχεται από την «εταιρία», γυναίκα που παρείχε σεξουαλικές υπηρεσίες κατά την αρχαιότητα. Στην ελληνική νομοθεσία, ως ομαδικός εταιρισμός περιγράφεται η ομαδική και οργανωμένη παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών. Ειδικότερα, στο άρθρο 4, μεταξύ άλλων, προβλέπεται ότι «ο/η κάτοχος άδειας εγκατάστασης και χρήσης οικήματος μπορεί να επιτρέψει, κατόπιν εγγράφου δηλώσεως προς την αρμόδια αστυνομική αρχή, τη χρήση αυτού σε ακόμη δύο το πολύ εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα, που κατέχουν πιστοποιητικό άσκησης επαγγέλματος, υπό την προϋπόθεση ότι υφίσταται έγγραφη προς τούτο συγκατάθεση του ιδιοκτήτη του οικήματος, η οποία επισυνάπτεται στην ανωτέρω δήλωση και με τον περιορισμό ότι καθένα θα κάνει χρήση αυτού σε διαφορετικές ώρες. Τόσο ο κάτοχος της ανωτέρω άδειας εγκατάστασης και χρήσης όσο και τα λοιπά πρόσωπα, που κάνουν χρήση του ίδιου κατά τα ανωτέρω οικήματος, δεν επιτρέπεται να ασκούν την εν λόγω δραστηριότητα και σε άλλα οικήματα».

κυρώσεις, ενώ στο άρθρο 7 προβλέπονται μεταβατικές διατάξεις αναφορικά με το πιστοποιητικό άσκησης επαγγέλματος, την άδεια εγκατάστασης και χρήσης. Ανά διαστήματα, έχουν σημειωθεί κάποιες προσθήκες και αναπροσαρμογές στις παραγράφους των άρθρων του νόμου¹⁶, δίχως κάποια αξιοσημείωτη αλλαγή στο περιεχόμενο της νομοθεσίας.

3. Κριτική ανασκόπηση της Ελληνικής νομοθεσίας: Ένα έωλο εγχείρημα

Ο νόμος αυτός, από τα πρώτα χρόνια εφαρμογής του κρίθηκε ως ανεπαρκής από ακαδημαϊκούς, ερευνητές/τριες, φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών. Εν συνεχεία, παρατίθενται ορισμένα από τα ζητήματα που έχουν αναδειχθεί ως προς τη σημαντικότητά τους.

Αρχικά συναντάται το ζήτημα της αναγνώρισης της εργασίας στο σεξ/πορνείας ως επάγγελμα. Όπως προελέχθη, βάσει της ελληνικής νομοθεσίας, η εργασία στο σεξ/πορνεία είναι η μια ρυθμιζόμενη και επιτρεπτή επαγγελματική δραστηριότητα. Ωστόσο, η δραστηριότητα αυτή δεν υπάγεται στην εργατική νομοθεσία, έτσι ώστε τα άτομα που προσφέρουν σεξουαλικές υπηρεσίες να απολαμβάνουν τις αντίστοιχες κατοχυρώσεις όπως η οχτάωρη εργασία, η δυνατότητα αδειών, ο κατώτατος μισθός κ.ά.. Ο νομοθέτης, με άλλα λόγια, επιλέγει να αντιμετωπίσει το φαινόμενο ως μια «βιοποριστική δραστηριότητα», περιβάλλοντας με ασάφεια το ποια είναι πραγματική έννομη προστασία των ατόμων (Πολυχρονίου, 2019).

Σκόπελοι εντοπίζονται και γύρω από το πιστοποιητικό αγαμίας και το πιστοποιητικό άσκησης επαγγέλματος. Συγκεκριμένα, στο αρ. 1 παρ.1, εντοπίζεται ότι απαγορεύεται έγγαμα, χηρέυσαντα ή διαζευγμένα άτομα να παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες. Ο Συνήγορος του Πολίτη υπογράμμισε σε πόρισμα του 2003 ότι ο εν λόγω αποκλεισμός περιορίζει υπέρμετρα την προσωπική και οικονομική ελευθερία των προσώπων, χαρακτηρίζοντας την αθέμιτη παρέμβαση (Συνήγορος του Πολίτη, 2003). Παράλληλα, το στιγματοποιητικό κοινωνικό πλαίσιο γύρω από την άδεια άσκησης θεωρήθηκε πως απομάκρυνε τις γυναίκες από την υποχρεωτική εγγραφή κατά παράβαση των όρων αδειοδότησης, και με κίνδυνο το σύλληψης και δίωξης (Emke - Roulouropoulos, 2001). Το προαναφερθέν επιβεβαιώνεται και από άλλη μελέτη του 2021,

¹⁶ Ενδεικτικά, προσθήκη φράσεων «πορνογραφία ανηλίκων, ασέγλεια με ανήλικο έναντι αμοιβής» στο άρθρο 1 σύμφωνα με την παρ. 9 άρθ.11 Ν.3064/2002, και προσθήκη στο άρθρο 3 βάσει άρθ. 49 του Ν. 4238/2014 της φράσης «ξενοδοχεία κατηγορίας τριών, τεσσάρων και πέντε αστέρων» (Γαλανού, 2022).

αναφέροντας ότι η μειοψηφία των ατόμων που παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες/εκδίδονται έχει δηλωθεί στις αρχές για την απόκτηση του πιστοποιητικού άσκησης επαγγέλματος. Το ρυθμιστικό πλέγμα κατακρίνεται ως γραφειοκρατικό και παρωχημένο. Η εστίαση του νόμου έγκειται στην ύπαρξη «οίκων ανοχής» και δεν ανταποκρίνεται στις σύγχρονες κατευθύνσεις των εν λόγω δραστηριοτήτων σε άλλους χώρους, είτε ιδιωτικούς, είτε διαδικτυακούς. Οι εν λόγω προβλέψεις θεωρείται πως αποτρέπουν τα άτομα στο να αιτηθούν και να αποκτήσουν άδεια, ενώ κατ'επέκταση συντελούν στον αποκλεισμό από τις δωρεάν υγειονομικές τακτικές εξετάσεις που θα απολάμβαναν αν είχαν το σχετικό πιστοποιητικό (Γαλανού, 2022).

Μια ακόμα διάσταση αφορά τις υγειονομικές εξετάσεις. Οι ιατρικές εξετάσεις που απαιτούνται για τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα χαρακτηρίζονται ως στιγματοποιητικές και μη συμπεριληπτικές. Ειδικότερα, έχει καταγραφεί ότι τα διεμφυλικά άτομα αντιμετωπίζουν εμπόδια στην πρόσβαση στο εθνικό σύστημα υγείας λόγω της έλλειψης κατάλληλων υπηρεσιών υγείας (NSWP, 2019).

Ένα επίσης βασικό ζήτημα αποτελεί η αστυνομική καταστολή. Το ζήτημα απασχολεί έντονα τα υπό μελέτη άτομα, χρωματισμένο από φόβο για σύλληψη λόγω απουσίας νόμιμων εγγράφων και έλλειψη εμπιστοσύνης στις αρχές. Γυναίκες και τρανς άτομα που εργάζονται σε χώρους παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών δηλώνουν πως βιώνουν εντονότερη αστυνόμευση, ενώ άτομα που λειτουργούν διαδικτυακά το αντίθετο. Εν αντιθέσει, τα άτομα που βρίσκονται στο δρόμο, κυρίως γυναίκες και τρανς που εργάζονται και ζουν στο κέντρο της Αθήνας, έρχονται καθημερινά ή εβδομαδιαία αντιμέτωπες με συλλήψεις και πρόστιμα. Μάλιστα, ερευνητικά ευρήματα καταδεικνύουν ότι τα άτομα βρίσκονται στο δρόμο και συλλαμβάνονται, δικάζονται συχνά χωρίς νομική εκπροσώπηση ή χωρίς καν να είναι παρούσες στη δίκη. Η ποινική κατηγορία και ως εκ τούτου η δίκη και η ετυμηγορία βασίζονται κατ' αποκλειστικότητα στις αστυνομικές μαρτυρίες (ό.π.)

Η ταυτότητα φύλου φαίνεται να επηρεάζει τη σχέση με την αστυνομία. Ειδικότερα, οι άνδρες που παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες σε εξωτερικούς χώρους δεν έρχονται αντιμέτωποι, στον ίδιο βαθμό, με τα πρόστιμα και τις συλλήψεις που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες εργατίριες του σεξ/εκδιδόμενες. Παρόλα αυτά, βιώνουν συλλήψεις οι οποίες σχετίζονται περισσότερο με ναρκωτικά ή με καθεστώς παράτυπης διαμονής στη χώρα. Τρανσέξουαλ άτομα που παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες σε

Αθηναϊκές λεωφόρους σημειώνουν αισθήματα ασφάλειας τα τελευταία χρόνια, με την αστυνομία να λειτουργεί προστατευτικά (NSWP, 2019).

Τέλος, επανειλημμένα έχουν καταγραφεί τα κωλύματα γύρω από την αδειοδότηση των χώρων παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών (οίκων ανοχής). Ο νόμος στο άρθρο 3 παρ. 4 διατυπώνει μια σειρά από χωροταξικές απαγορεύσεις ως προς την τοποθεσία των χώρων παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών. Χαρτογράφηση διαμερισμάτων του Δήμου Αθηναίων το 2003 ανέδειξε ότι η πλήρης εφαρμογή καθιστά αδύνατη την ύπαρξη επιτρεπτών περιοχών για εγκατάσταση και χρήση οικημάτων (Συνήγορος του Πολίτη, 2003). Σε αυτό προστίθεται η γνωμοδότηση του καθηγητή Συνταγματικού Δικαίου, Νίκου Αλιβιζάτου, χαρακτηρίζοντας τα προβλεπόμενα μέτρα ως δυσανάλογα επαχθή για τον επιδιωκόμενο σκοπό (Αλιβιζάτος, 2003). Μελέτη του 2018 εξέτασε την υπό μελέτη προβληματική στην περιοχή του Μεταξουργείου, η οποία αποτέλεσε τοποθεσία οίκων ανοχής από τη δεκαετία του '70. Στα πλαίσια αυτά αναδείχθηκε ότι συνεχίζεται η στέγαση των εν λόγω χώρων, και ειδικότερα σε παλιά παραδοσιακά κτίσματα -κατά περιπτώσεις σε διατηρητέα κτίρια-, σε αντίθεση με την ισχύουσα νομοθεσία (Μπέλης, 2018). Τέλος, σε μελέτη του 2019 επιβεβαιώνεται το πρόβλημα στην Αθήνα, προσθέτοντας ότι εντοπίζονται αδειοδοτημένοι χώροι σε μικρότερες πόλεις και στη Θεσσαλονίκη, σε μικρό βαθμό βέβαια, καθώς η κατοχύρωση της άδειας σε μικρότερες πόλεις είναι πιο επιτεύξιμη (NSWP, 2019).

Πέραν των παρατηρήσεων στα άρθρα του νόμου, κριτική ασκείται και για το πνεύμα του, χαρακτηριζόμενο από ορισμένους/ες μελετητές/τριες ως «εκτός τόπου και χρόνου». Ειδικότερα, κάνοντας λόγο για την «πορνεία της εξαθλίωσης και της περιθωριοποίησης», το φαινόμενο αναγινώσκεται ως κομμάτι και εργαλείο κυκλωμάτων σωματεμπορίας, με ευάλωτα άτομα, όπως μετανάστριες, να πλήττονται άνισα (Λάζος, 2001). Παράλληλα, τοποθετήσεις διατυπώνονται και ως προς την αδράνεια την ελληνικής πολιτείας, αποδίδοντας την στην ισχύ των πελατών και στο πολιτικό κόστος που θα επέφερε η αλλαγή του νόμου, πόσο δε μάλλον προς μια απαγορευτική/καταργητική προσέγγιση.

Ολοκληρώνοντας, καθολικό και αδιαμφισβήτητο είναι το συμπέρασμα ότι ο ελληνικός Νόμος 2734/1999 είναι αναποτελεσματικός και ανενεργός. Παρότι προβλέπει την επιτρεπτή και ρυθμιζόμενη εργασία στο σεξ/πορνεία, στην πραγματικότητα, το κανονιστικό του πλαίσιο δημιουργεί ένα φαινόμενο «εκ νόμου

παράνομων ατόμων», εννοώντας πως ήδη από τη δημιουργία τους, οι προβλεπόμενοι κανόνες είναι ανέφικτο να τηρηθούν. Συνεπώς, ένα μεγάλο μέρος των ατόμων βρίσκεται στην παρανομία και υφίσταται διώξεις που συνοδεύουν εγκληματοποιημένες δραστηριότητες, όπως συλλήψεις και πρόστιμα. Επιπρόσθετα, η αναντιστοιχία των νομοθετικών κατευθύνσεων και του μεταβαλλόμενου πλαισίου του φαινομένου αντικατοπτρίζεται, μεταξύ άλλων, στην παντελή έλλειψη αναφορών και κατ' επέκταση ρυθμιστικού πλαισίου για την εργασία στο σεξ/πορνεία με ψηφιακά μέσα. Βέβαια, ο υπό μελέτη νόμος εξ αρχής δεν επέδειξε ενδιαφέρον για τη διάρθρωση ενός νομικού πλαισίου που να διασφαλίζει την κατ' ελάχιστον αξιοπρεπή ζωή των υπό μελέτη ατόμων (Λάζος, 2001), το οποίο πλέον έχει διαμορφώσει μια συνθήκη που συντελεί στην αποστέρηση βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως η πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας.

4. Αναζήτηση νέων απαντήσεων σε θεσμικό επίπεδο

Παρά την προαναφερθείσα κριτική, η νομοθεσία για την εργασία στο σεξ/πορνεία δεν χαίρει ιδιαίτερου ενδιαφέροντος στο θεσμικό διάλογο. Ωστόσο, από τα μέσα της δεκαετίας του 2010 εντοπίζεται ένας αριθμός εκδηλώσεων, συμπράξεων αλλά και προτάσεων για το υπό μελέτη ζήτημα σε θεσμικό επίπεδο. Το ενδιαφέρον αντικατοπτρίζεται και στον αύξοντα αριθμό δημοσιογραφικών άρθρων για το φαινόμενο και την ισχύουσα νομοθεσία για την εργασία στο σεξ/πορνεία στην Ελλάδα κυρίως από το 2015 και μετά. Η ενεργοποίηση του ενδιαφέροντος γύρω από ένα κοινωνικό ζήτημα δεν δύναται να αποδοθεί αποκλειστικά σε συγκεκριμένες συνθήκες, καθώς επηρεάζεται και διαμορφώνεται από το εκάστοτε περιρρέον κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό σύστημα. Ειδικότερα, η περίοδος από το 2015 έως και σήμερα για την ελληνική κοινωνία είναι περίοδος διαδεχόμενων οικονομικών, ανθρωπιστικών και υγειονομικών κρίσεων, στα πλαίσια των οποίων σημειώθηκαν μεταβολές στο συσχετισμό κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών δυνάμεων. Έχοντας τα προαναφερθέντα υπόψη, χρήζουν αναφοράς ορισμένα γεγονότα που δύναται να διατυπωθεί πως έστρεψαν την προσοχή στο θέμα της εργασίας στο σεξ/πορνείας.

Σε εγχώριο επίπεδο, ως σημαντικός σταθμός που ενεργοποίησε το ενδιαφέρον για το υπό μελέτη ζήτημα μπορεί να θεωρηθεί το λεγόμενο «σκάνδαλο των οροθετικών

γυναικών» το 2012. Εν ολίγοις, 32 χρήστριες ναρκωτικών και οροθετικές γυναίκες κατηγορήθηκαν για τη σκόπιμη διασπορά του ιού HIV μέσω της παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών, υπό το πρόσχημα της προστασίας της Δημόσιας Υγείας. Διώχθηκαν για το κακούργημα της βαριάς σκοπούμενης σωματικής βλάβης, αλλά και για παραβιάσεις των κανονιστικών ρυθμίσεων που προβλέπονται για τα εκδιδόμενα άτομα στο νόμο 2734/1999. Οι γυναίκες αυτές βίωσαν δημόσια διαπόμπευση αλλά και οξυμένη κρατική καταστολή μέσω της σύλληψης και φυλάκισης τους υπό ιδιαίτερα δυσμενείς συνθήκες.

Η υπό συζήτηση εκμετάλλευση της οροθετικότητας των ατόμων στόχευε τη στοιχειοθέτηση της ποινικής τους δίωξης. Το σκάνδαλο αυτό θεωρήθηκε ως εργαλείο των τότε προεκλογικών πολιτικών πρακτικών (Κουτί της Πανδώρας, 2022). Εν τέλει τα κατηγορούμενα άτομα αθώωθηκαν, καθώς δεν προέκυψε κανένα στοιχείο για το ότι παρείχαν σεξουαλικές υπηρεσίες ή ότι γνώριζαν πως ήταν φορείς του HIV (VICE, 2016· LIFO, 2016). Ωστόσο, η ισχύς της καταστολής, της διαπόμπευσης και της περιθωριοποίησης που βίωσαν τα άτομα συντέλεσαν στο κάποιες από αυτές να μην γνωρίσουν τη στιγμή της αθώωσης τους, έχοντας χάσει τη ζωή τους. Το θέμα συνοδεύτηκε από ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση εκ μέρους οργανώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα και πολιτών γύρω από την οροθετικότητα και τη χρήση ουσιών, ενώ ανέσυρε στο προσκήνιο μια σειρά ζητημάτων, όπως η ευαλωτότητα των εκδιδόμενων ατόμων.

Παράλληλα, σε επίπεδο εξωγενών παραγόντων, κομβική συνιστώσα αποτέλεσε η ευρωπαϊκή οδηγία μη δεσμευτικού χαρακτήρα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου του 2014 για τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την πορνεία (2013/2103(INI)), για την οποία έχει ξαναγίνει λόγος στη μελέτη. Μέσω αυτής, υποστηρίχθηκε το πλαίσιο του απαγορευτισμού και προκρίθηκε η υιοθέτηση του σκανδιναβικού μοντέλου στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλαδή η απαγόρευση της εργασίας στο σεξ/πορνείας μέσω της εγκληματοποίησης του πελάτη.

Η ψήφιση της οδηγίας έλαβε υπόψη σχετικές ενέργειες και ψηφίσματα διεθνών οργανισμών για τη βία κατά των γυναικών, την εμπορία ανθρώπων και την καταναγκαστική εργασία. Μεταξύ αυτών εντοπίζεται η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών του 1979 (CEDAW), η 29^η σύμβαση του ILO για την καταναγκαστική εργασία το 1930, η

ευρωπαϊκή οδηγία 2011/36/EU για την πρόληψη και αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, αλλά και η πρόταση σύστασης της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης αναφορικά με την εγκληματοποίηση της αγοράς σεξ για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση (Έγγρ. 12920 της 26ης Απριλίου 2012) (Honeyball, 2013).

Οι δύο προαναφερθέντες σταθμοί σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο προετοίμασαν το έδαφος για εκδηλώσεις, συμπράξεις και προτάσεις από θεσμικούς φορείς και οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών στην Ελλάδα. Στις αρχές και τα μέσα του 2000 εντοπίζονται επαναλαμβανόμενες κρούσεις του Συνηγόρου του Πολίτη για το ν. 2734/1999, αναδεικνύοντας μεταξύ άλλων το ζήτημα της λειτουργίας των χώρων παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών. Επίσης, από το 2012, το εν λόγω ζήτημα απασχόλησε και το Δήμο Αθηναίων, ο οποίος πρότεινε τον περιορισμό των κριτηρίων γεωγραφικού αποκλεισμού και τον αυστηρό υγειονομικό έλεγχο των εκδιδόμενων ατόμων (Τα Νέα, 2016).

Το 2015 εντοπίζεται μια μεγάλη εκδήλωση για το υπό μελέτη ζήτημα με τίτλο «Πορνεία και Trafficking», υπό την αιγίδα του Γραφείου του Εθνικού Εισηγητή Καταπολέμησης Εμπορίας Ανθρώπων. Στα πλαίσια της παρουσιάστηκε το ερευνητικό έργο «Πορνεία & παράνομη διακίνηση και εμπορία γυναικών με σκοπό τη σεξουαλική/οικονομική εκμετάλλευση (trafficking) στην Ελλάδα» που εκπόνησε η μη κυβερνητική οργάνωση PRAKSIS. Στην εκδήλωση συμμετείχαν μέλη από την κυβέρνηση, την τοπική αυτοδιοίκηση, το Συνήγορο του Πολίτη, την ακαδημαϊκή και επιστημονική κοινότητα, την Κοινωνία των Πολιτών, καθώς από μέλη μεταναστευτικών/προσφυγικών συλλόγων – κοινοτήτων ¹⁷ (CMT ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ & PRAKSIS, 2015).

Μεταξύ των ερευνητικών ευρημάτων, των εισηγήσεων και της συζήτησης που έλαβαν χώρα, αναδείχθηκε η ανάγκη τροποποίησης του ν. 2734/1999, μέσω του εξορθολογισμού των προϋποθέσεων άσκησης του επαγγέλματος της εργασίας στο σεξ,

¹⁷ Στην εκδήλωση παραβρέθηκαν θεσμικά πρόσωπα, μεταξύ των οποίων η Αναπληρώτρια Υπουργός Μεταναστευτικής Πολιτικής, ο Γενικός Γραμματέας Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η Γενική Γραμματέας Ισότητας των Φύλων, η Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Αλληλεγγύης Πρόνοιας και Ισότητας Δήμου Αθηναίων, ο Επικεφαλής Γραφείου Εθνικού Εισηγητή Καταπολέμησης Εμπορίας Ανθρώπων και ο Βοηθός Συνηγόρου του Πολίτη. Επίσης εισηγήθηκαν μέλη οργάνωσης της Κοινωνίας των Πολιτών (ενδεικτικά PRAKSIS, A21, Γιατροί Χωρίς Σύνορα) αλλά και ακαδημαϊκοί από το Πάντειο Πανεπιστήμιο, το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και το Πανεπιστήμιο Κύπρου.

έτσι ώστε να είναι εφικτή η νόμιμη άσκησή του. Επιπρόσθετα, μνεία έγινε στην ανάγκη αναγνώρισης δικαιωμάτων των εκδιδομένων προσώπων, ενώ προκρίθηκε η εγκληματοποίηση των πελατών που χρησιμοποιούν σεξουαλικές υπηρεσίες από παρανόμως εκδιδόμενα πρόσωπα.

Υπό το ίδιο πνεύμα, λίγους μήνες αργότερα υπεγράφη «η κατάθεση συστάσεων/προτάσεων για το σχεδιασμό στοχευμένων πολιτικών και την εφαρμογή δράσεων με στόχο την καταπολέμηση του φαινομένου του trafficking» από το Γραφείο του Εθνικού Εισηγητή για την Καταπολέμηση της εμπορίας των Ανθρώπων, το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης, τη Μη Κυβερνητική Οργάνωση PRAKSIS, τη διεθνή οργάνωση A21 και το Ελληνικό Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης – ΕΔΓΕ.

Στα πλαίσια αυτά προτάθηκε η εφαρμογή ενός Εθνικού Σχεδίου Δράσης σε επίπεδο τριετίας. Ένας εκ των πυλώνων παρέμβασης αφορούσε τη νομοθεσία για την πορνεία και το trafficking, εστιάζοντας στην τροποποίηση του ν. 2734/1999. Στις προτεινόμενες αλλαγές εντοπίζεται η μεταβολή των χωροταξικών προϋποθέσεων έκδοσης άδειας εγκατάστασης οίκου ανοχής. Η πρόταση αυτή έγινε στη βάση της υπερσυγκέντρωσης οίκων ανοχής σε ορισμένες περιοχές, οι οποίες υποβαθμίζουν το βιοτικό επίπεδο της περιοχής, διευκολύνουν τον έλεγχο των χώρων παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών από κυκλώματα σωματεμπορίας και οξύνουν την εκμετάλλευση των εκδιδόμενων ατόμων. Επιπρόσθετα, προκρίθηκε η αναγνώριση των κοινωνικοασφαλιστικών δικαιωμάτων των εκδιδομένων προσώπων, συνθήκη που εφαρμόζεται και στη Γερμανία, όπου τα άτομα χαίρουν εργασιακών δικαιωμάτων, όπως υπερωριακή απασχόληση, δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση, άδειες μητρότητας και διακοπών (Γ.ΕΘ.ΕΙΣ, PRAKSIS, Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης, A21 &- ΕΔΓΕ, 2015)

Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη ότι η Πολιτεία έχει αποφασίσει να αναγνωρίσει την εργασία στο σεξ/πορνεία ως επάγγελμα, το σχέδιο προτείνει την εγκληματοποίηση των πελατών που αγοράζουν παράνομες σεξουαλικές υπηρεσίες, όπως προαναφέρθηκε. Με άλλα λόγια, προκρίνεται η απαγόρευση της αγοράς σεξουαλικών υπηρεσιών από άτομα και χώρους που δεν τηρούν το ρυθμιστικό πλαίσιο που προβλέπεται από το νόμο, όπως νυχτερινά κέντρα, ινστιτούτα μασάζ και οικίες ιδιωτών. Ως προς αυτό, δεν γίνεται κάποια αναφορά στο πώς θα διασφαλίζει ένα άτομο ότι η υπηρεσία που θα μισθώσει πληροί πράγματι της προϋποθέσεις του νόμου. Τα προαναφερθέντα διατυπώθηκε πως

αποσκοπούν στον περιορισμό της παράνομης εργασίας στο σεξ/ πορνείας, αλλά και στη στροφή των εκδιδομένων προσώπων προς τις έννομα αποδεκτές μορφές άσκησης του επαγγέλματος (ό.π.).

Συνοψίζοντας, μέσω του σχεδίου προτείνεται ένα υβριδικό νομικό μοντέλο για την εργασία στο σεξ/πορνείας, το οποίο αντλεί στοιχεία από έννομες απαντήσεις που επιτρέπουν και ρυθμίζουν το φαινόμενο, αλλά και από το σκανδιναβικό μοντέλο, με τη διαφορά ότι η εγκληματοποίηση των πελατών αφορά μόνο την αγορά παράνομων σεξουαλικών υπηρεσιών. Το σχέδιο βέβαια, παρόλο που έχαιρε αποδοχής από θεσμικούς φορείς, μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας και οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών, δεν τέθηκε σε εφαρμογή.

Εν συνεχεία, εντοπίζονται συντονισμένες ενέργειες από την τέως Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (νυν Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων), που υπάγεται στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Ειδικότερα, το 2017 συγκροτήθηκε Ομάδας Διοίκησης Έργου (ΟΔΕ) κατά της πορνείας πλαίσια Γ.Γ.Δ.Ο.Π.Ι.Φ. Η ομάδα αποτελείται από 21 επιστημονικά στελέχη¹⁸. Αντικείμενο της αποτέλεσε η χάραξη εθνικής στρατηγικής και η κατάθεση νομοθετικών προτάσεων και παρεμβάσεων ως προς την προστασία των γυναικών και των κοριτσιών από το φαινόμενο της πορνείας. Σκοπός της ομάδας ήταν η ανάδειξη της πορνείας ως μορφή βίας κατά των γυναικών, φαινόμενο που έχει προσλάβει «απειλητικές διαστάσεις τροφοδοτώντας τα κυκλώματα εμπορίας και σεξουαλικής εκμετάλλευσης γυναικών» (Ελληνική Κυβέρνηση, 2017). Η ομάδα προέβη στην κατάθεση ενός πορίσματος το 2018, προκρίνοντας την υιοθέτηση του Σκανδιναβικού μοντέλου και ακολουθώντας το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου το 2014 για τον περιορισμό του φαινομένου, επιτρέποντας δηλαδή την παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών, αλλά εγκληματοποιώντας τους πελάτες.

Το πόρισμα (Γ.Γ.Ι.Φ., 2018) συνοδεύτηκε από έντονες επικρίσεις οργανώσεων της Κοινωνίας των Πολιτών μέσω ενός κοινού δελτίου τύπου 12 οργανώσεων (Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, 2018). Σε αυτό αποδοκιμάστηκε η εξίσωση της

¹⁸ Αν και σε ισχνότερο βαθμό, εντοπίζονται δράσεις από τη Γ.Γ.Ι.Φ. και τα προηγούμενα χρόνια, όπως η εκπόνηση μελέτης και έρευνας για την πορνεία και την παράνομη διακίνηση και εμπορία γυναικών με σκοπό τη σεξουαλική/οικονομική εκμετάλλευση (trafficking) στην Ελλάδα στα πλαίσια του μηχανισμού – δομής παρακολούθησης των πολιτικών ένταξης της ισότητας των φύλων (βλ. Απολογιστική έκθεση 2009-2012, Εθνικό Πρόγραμμα για την Ουσιαστική Ισότητα των Φύλων 2010-2013).

εργασίας στο σεξ/πορνείας με το σωματεμπόριο, θεωρώντας πως αναπαράγει στερεοτυπικά αφηγήματα, ενώ τονίστηκε πως στην μελέτη παραγκωνίστηκαν τα διεμφυλικά άτομα και οι άντρες που παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες. Παράλληλα, έγινε αναφορά σε μελέτες και τοποθετήσεις διεθνών οργανισμών (Π.Ο.Υ) που υποδεικνύουν τη νομιμοποίηση ως εργαλείο κοινωνικής ενσωμάτωσης των ατόμων. Η προσπάθεια της Γ.Γ.Ι.Φ. και του πορίσματος δεν κατάφεραν την υιοθέτηση του Σκανδιναβικού μοντέλου στην ελληνική νομοθεσία.

Το ζήτημα συνεχίζει να αποτελεί σημείο ενδιαφέροντος για τρέχοντα Εθνικά Σχέδια. Ειδικότερα, η εργασία στο σεξ/πορνεία εντάσσεται στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 από τη Γ.Γ.Δ.Ο.Π.Ι.Φ. Στη δράση 1.4.3. γίνεται ρητή αναφορά στην «Πρόληψη και αντιμετώπιση trafficking και πορνείας - survival sex», προκρίνοντας την επανεξέταση του ν. 2734/1999. Ενδιαφέρον έγκειται στην αναφορά του όρου «survival sex». Παρότι δεν υπάρχει ενιαίος ορισμός, ως «survival sex» ή «σεξ επιβίωσης» θεωρείται η προσφορά σεξ με αντάλλαγμα την υποστήριξη για την κάλυψη βασικών αναγκών, όπως διαμονή, φαγητό και χρήματα. Το φαινόμενο συνδέεται με την έλλειψη στέγης και τη χρήση ουσιών, και αποτελεί μορφή εκμετάλλευσης και εξαναγκασμού των ατόμων στη βάση της ευάλωτότητάς τους (Watson, 2011 · Haley et al., 2004 · Mudgway, 2017 · Warf et al., 2013).

Το θεσμικό ενδιαφέρον που απορρέει από το Σχέδιο Δράσης της Γ.Γ.ΟΠ.Ι.Φ. αποφεύγει τον όρο πορνεία, εντάσσοντας την έννοια της «πορνείας-survival sex», εστιάζοντας δηλαδή στα εξαιρετικά εύάλωτα άτομα που λόγω της δυσμενούς κοινωνικοοικονομικής τους κατάστασης εξαναγκάζονται σε σεξουαλικές δραστηριότητες. Η θεώρηση αυτή είτε εγείρει προβληματισμούς για τη μονοδιάστατη ανάγνωση του φαινομένου, ή καταδεικνύει την αποκλειστική εστίαση στα εν λόγω άτομα, παραγκωνίζοντας το λοιπό πλαίσió του (λ.χ. ψηφιακή εργασία στο σεξ/πορνεία).

Το ίδιο διάστημα εντοπίζεται και η Στρατηγική Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων 2021-2025. Στον άξονα 5.3.3. της στρατηγικής με τίτλο «Προστασία», εντοπίζεται ο υποστόχος «Αλλαγή του Ν. 2734/1999 - Εκδιδόμενα με Αμοιβή Πρόσωπα». Ειδικότερα, αναφέρεται ότι στα πλαίσια της νέας στρατηγικής θα ενεργοποιηθούν οι διαδικασίες για τη διάρθρωση ενός «συγχρόνου νομικού πλαισίου το οποίο λαμβάνει υπόψη την υψηλή επικινδυνότητα

πιθανής θυματοποίησης των εργαζομένων στο σεξ», ενώ θα εισαχθούν ειδικές διαδικασίες και ρήτρες προστασίας των εργαζόμενων στο σεξ για τη δυνητική εκμετάλλευση τους στα πλαίσια της εμπορίας ανθρώπων (Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, 2021, σ. 28).

Τέλος, το 2022 εντοπίστηκε η εκδήλωση του Συλλόγου Οροθετικών Ελλάδος «Θετική Φωνή» και του Κέντρου Ενδυνάμωσης για Άτομα που Εργάζονται στο Σεξ «Red Umbrella Athens» αναφορικά με την εργασία στο σεξ και την ισχύουσα νομοθεσία. Στα πλαίσια της εκδήλωσης υποστηρίχθηκε ότι ο ν.2734/1999 είναι ελλιπής και αναχρονιστικός, ενώ το έννομο πλαίσιο δυσχεραίνει τη νόμιμη εργασία στο σεξ, ιδίως στην Αθήνα, αφήνοντας τα άτομα που παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες απροστάτευτα και ευάλωτα. Προκρίθηκε αλλαγή της νομοθεσίας στην κατεύθυνση της νομιμοποίησης της εργασίας στο σεξ, η προάσπιση των δικαιωμάτων των εκδιδόμενων/σεξεργαζόμενων ατόμων, και η ενίσχυση του κρατικού και κοινωνικού δικτύου προστασίας τους. Τη θέση αυτή χαιρέτησαν η Αντιδήμαρχος Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Κοινωνίας των Πολιτών, αλλά και ο Γενικός Γραμματέας Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας. Ο τελευταίος, όντας εκπρόσωπος της κυβέρνησης, στην τοποθέτησή του στάθηκε υπέρ της αναγνώρισης της εργασίας στο σεξ ως επάγγελμα, προκρίνοντας την ανάγνωση του φαινομένου υπό το πρίσμα της προστασίας του ατόμου πρωτίστως, και όχι με όρους προστασίας της υπόλοιπης κοινωνίας (Θετική Φωνή, 2022).

Συνοψίζοντας, από το 2015 έως και σήμερα εντοπίζεται μια σειρά από ενέργειες και Σχέδια Δράσης για την εργασία στο σεξ/πορνεία. Κατά τα έτη 2015-2018 εντοπίζονται θεσμικές ενέργειες που προάγουν την εγκληματοποίηση των πελατών και την προστασία των εκδιδόμενων ατόμων. Από το 2019 έως και σήμερα εντοπίζεται η αναγνώριση της εργασίας στο σεξ/πορνείας ως μορφή εργασίας που χρήζει προάσπισης, η διάρθρωση αντίστοιχων μηχανισμών για την ασφάλεια των εργαζομένων στο σεξ αλλά και η εστίαση στην καταναγκαστική εργασία στο σεξ/πορνεία ως μορφή βίας κατά των γυναικών. Κατά συνέπεια, στο πρώτο χρονικό διάστημα εντοπίζονται προτάσεις από το ρεύμα του απαγορευτισμού, ενώ στο δεύτερο από το ρεύμα της νομιμοποίησης. Η διάκριση μπορεί να αποδοθεί στα εκάστοτε κυβερνητικά σχήματα και τις αντίστοιχες ιδεολογικές τους τοποθετήσεις για το ζήτημα.

Έως τη συγγραφή της παρούσας μελέτης, κανένα εκ των προαναφερθέντων σχεδίων δράσεις και προτάσεων δεν έχει εφαρμοστεί, τροποποιώντας το ν.2734/1999. Καταληκτικά, τα καταγεγραμμένα πορίσματα και ερευνητικά ευρήματα, μαζί με την ενεργοποίηση θεσμικών φορέων και οργανώσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων για την αναθεώρηση της νομοθεσίας δεν έχουν καταφέρει να αλλάξουν τον εδώ και εικοσιτέσσερα χρόνια ισχύοντα νόμο.

Μέρος Δ': Προβληματισμοί και προτάσεις

1. Ο ρόλος του νόμου

Η ανασκόπηση της νομοθεσιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η ανάλυση του ελληνικού νόμου σχηματίζουν μια εικόνα αποτυχημένης και παρωχημένης έννομης απάντησης για το ζήτημα της εργασίας στο σεξ/πορνείας. Στην πραγματικότητα, καμία νομοθεσία δεν έχει επιτύχει τις στοχεύσεις που δηλώνει ότι επιδιώκει, είτε, δηλαδή, την εξάλειψη του φαινομένου, είτε την αποδοχή και κανονικοποίηση του, με σημαντικό αριθμό ατόμων να βρίσκεται τελματωμένο στο εγκληματοποιημένο περιθώριο. Η ελληνική περίπτωση, στην οποία κατ' επίφαση επιτρέπεται και ρυθμίζεται το φαινόμενο της εργασίας στο σεξ/πορνείας, δείχνει πώς ένα έωλο νομικό εγχείρημα επιδρά καταλυτικά στο φαινόμενο. Ευρήματα πρόσφατης ποιοτικής έρευνας για την Ελλάδα επίσης κατέδειξαν ότι τα άτομα που βρίσκονται στο «φανερό» κομμάτι του φαινομένου, δηλαδή στο δρόμο, υφίστανται περισσότερη καταστολή, συνοδευόμενα από συλλήψεις και επαναλαμβανόμενα πρόστιμα (NSWP, 2019).

Συμπεραίνοντας ότι η νομοθεσία γύρω από την εργασία στο σεξ/πορνεία αποτυγχάνει, δηλαδή δεν λειτουργεί προς όφελος της προστασίας των υπό μελέτη ατόμων, και κατ' επέκταση του κοινωνικού πλαισίου, εγείρεται το αβίαστο ερώτημα γύρω από το εάν ο νόμος πράγματι επιδρά στο φαινόμενο, και πώς.

Μια επιλογή θα ήταν η αναζήτηση απαντήσεων στο θεωρητικό πλαίσιο της ανενέργειας του νόμου, φαινόμενο που συνοδεύει το δίκαιο από τη γέννησή του (Καλτσώνης, 1995). Σε αυτό επιδρούν οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και ιδεολογικές αντιθέσεις. Βάσει αυτού του πρίσματος, η κρατική αδράνεια και πλημμέλεια θα μπορούσε να είναι σκόπιμη, ως προς τη μη αξιοποίηση κάποιου νόμου

από τις κυριαρχούμενες τάξεις. Η συνθήκη αυτή πραγματοποιείται, μεταξύ άλλων, μέσω πολύπλοκων και γραφειοκρατικών διαδικασιών που απαιτούνται να ενεργοποιηθούν, έτσι ώστε με τη σειρά του να ενεργοποιηθεί ο νόμος. Κατά συνέπεια, στην περίπτωση αυτή, το κράτος εκμεταλλεύεται την αδυναμία υλοποίησης του νόμου, μη λαμβάνοντας τα απαραίτητα μέτρα για την ενεργοποίηση και εφαρμογή του (Καλτσώνης, 2014). Η συνθήκη αυτή δύναται να ερμηνεύσει το φαινόμενο της εργασίας στο σεξ/πορνείας σε έννομα πλαίσια που τη θέτουν επιτρεπτή και ρυθμιζόμενη. Όπως προαναφέρθηκε, το ρυθμιστικό πλαίσιο που απορρέει από αντίστοιχες νομοθεσίες διαρθώνει έναν κυκεώνα γραφειοκρατικών διαδικασιών και προϋποθέσεων, στον οποίο τα άτομα που παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν.

Επιπρόσθετα, μια απάντηση στο ερώτημα θα μπορούσε να αποτελέσει η περίπτωση μη εφαρμογής του νόμου πριν από την ψήφιση του. Στα πλαίσια αυτά, η κρατική εξουσία ψηφίζει έναν νόμο που δεν προτίθεται να τον εφαρμόσει. Η κατάσταση θεωρείται ως ελιγμός και συνδέεται με την εκτόνωση πιέσεων που δέχεται η κρατική εξουσία από ορισμένη τάξη ή κατηγορία ατόμων. Ως προς αυτό, τα επιχειρήματα που διατυπώθηκαν στις συνεδριάσεις της ολομέλειας για την ψήφιση του ν.2734/1999 απεικονίζουν μια αντίστοιχη εικόνα. Η συζήτηση για το νομοσχέδιο που αποτυπώθηκε στα πρακτικά της Βουλής, καταδεικνύει πλείστες αντιφάσεις και ασυνέπειες ως προς το σκοπό και τις στοχεύσεις του νόμου. Ειδικότερα, στην επιχειρηματολογία του κυβερνόντος κόμματος και της μείζονος αντιπολίτευσης, που υπερψήφισαν το νόμο, διαφαίνεται η προσπάθεια διατήρησης των ισορροπιών ανάμεσα στο αυξανόμενο φαινόμενο της εργασίας στο σεξ/πορνείας-και την συνεπακόλουθη αυξανόμενη ζήτησή του-, στην προάσπιση της δημόσιας υγείας, στην διασφάλιση της «τάξης και ασφάλειας», στην άμβλυνση της όχλησης των κατοίκων που διαμένουν σε περιοχές με οίκους ανοχής αλλά και στη χριστιανική ηθική¹⁹. Με

¹⁹ Βλ. Συνεδριάσεις Ολομέλειας Περίοδος: Θ' ΠΕΡΙΟΔΟΣ (ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΜΕΝΗΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ), Σύνοδος: (Θέρος '99), Συνεδρίαση: Γ' 13/07/1999

Κυβερνών κόμμα: «Κύριοι συνάδελφοι, ανεξάρτητα από το πώς δέχονται σήμερα οι πολίτες τη λειτουργία των οίκων ανοχής, πρέπει να παραδεχθούμε ότι είναι *μία πραγματικότητα*, την οποία κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει. Κανείς δεν μπορεί να αγνοήσει τις θετικές αλλά και τις αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις, που προκύπτουν από τη λειτουργία των οίκων ανοχής, αφ' ενός και αφ' ετέρου, από την άσκηση της συγκεκριμένης δραστηριότητας από τα πρόσωπα, που εκδίδονται με αμοιβή. Η υποχρέωση, όμως, της πολιτείας ως προς αυτήν την πραγματικότητα και την ιδιαιτερότητα, λόγω της ιδιομορφίας της δραστηριότητας, είναι να λάβει μέτρα, που σκοπό θα έχουν αφ' ενός μεν *την προστασία του κοινωνικού συνόλου από τις δυσμενείς συνέπειες*, όσον αφορά κυρίως τον τομέα της *δημόσιας υγείας*

άλλα λόγια, διαγράφεται μια σχοινοβασία ανάμεσα στην προάσπιση της ελεύθερης επιλογής των υπό μελέτη ατόμων, στα πλαίσια μιας κοινωνικής πολιτικής, και στη διαχειριστική οριοθέτηση του φαινομένου, που θεωρείται ως κακοήθεια, για την προστασία του «νομοταγούς» κοινωνικού συνόλου, των χρηστών ηθών και της δημόσιας υγείας. Μέσω του οξύμωρου αυτού σχήματος, δύναται να διατυπωθεί ότι, ο νόμος πριν από τη ψήφισή του οδηγούνταν στη μη εφαρμογή του, προσκρούοντας στην εγγενή αμφισημία του.

Τέλος, εξήγηση για το υπό μελέτη φαινόμενο της ανενέργειας του νόμου θα μπορούσε να δοθεί στη βάση της μεταγενέστερης βούληση μη εφαρμογής του νόμου, η οποία σχετίζεται με την μεταβολή της κρατικής εξουσίας ή των συσχετισμών δυνάμεων (Καλτσώνης, 1995). Το προαναφερθέν σκιαγραφείται και στην ελληνική περίπτωση. Από το 2015 έως και σήμερα έχουν διαρθρωθεί θεωρητικά αντίθετες θεσμικές προκρίσεις για την τροποποίηση της νομοθεσίας, υπό τη μορφή προτάσεων κατόπιν έρευνας και Σχεδίων Δράσης, χρωματισμένες από την ιδεολογική θέση του εκάστοτε κόμματος για το ζήτημα. Κατά συνέπεια, δεν διακρίνεται μια συνεκτική προσέγγιση ως προς τη μεταρρύθμιση του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου, με τις αντίρροπες προτάσεις να παραμένουν ανεφάρμοστες εν μέσω εναλλαγής κυβερνητικών σχημάτων.

και αφ' ετέρου να κατοχυρώσει κάτω από αυστηρές προϋποθέσεις την άσκηση της δραστηριότητας από τα πρόσωπα που εκδίδονται με αμοιβή.

«Με τις διατάξεις του προτεινομένου σχεδίου νόμου καθορίζονται οι προϋποθέσεις, οι περιορισμοί και οι απαγορεύσεις άσκησης της συγκεκριμένης δραστηριότητας, ο τρόπος που θα γίνονται ιατρικοί έλεγχοι και τέλος θεσπίζονται ποινικές και διοικητικές κυρώσεις, που σκοπό έχουν τον έλεγχο των προσώπων αυτών, αλλά και την άμεση αντιμετώπιση του μεγάλου κοινωνικού προβλήματος, το οποίο προκαλεί το δημόσιο αίσθημα και πολύ συχνά γίνεται αντικείμενο έντονων και δικαιολογημένων παραπόνων και αντιδράσεων των πολιτών που θίγονται». «Κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, τελειώνοντας πιστεύω, ότι το παρόν σχέδιο νόμου η πολιτεία ως είχε υποχρέωση, βάζει τέλος σε ένα νοσηρό φαινόμενο που παρατηρείται τον τελευταίο καιρό με την αυθαίρετη και ανεξέλεγκτη εξάπλωσή του, που δημιούργησε προβλήματα σε κατοίκους πολλών περιοχών και έκανε την παραμονή αυτών των κατοίκων σ' αυτές τις περιοχές προβληματική και πολλές φορές αδύνατη».

Μείζονα αντιπολίτευση: «Είναι ένα νομοσχέδιο πραγματικά πολύ παραγοντικό, ένα νομοσχέδιο που έχει κοινωνική διάσταση, ανθρώπινη διάσταση και παράλληλα έχει πολλές παραμέτρους δημόσιας υγείας». «Είναι ένα νομοσχέδιο που όσο και αν φαίνεται -και είναι- στα άρθρα μικρό, εν τούτοις έχει μια τέτοια μεγάλη κοινωνική διάσταση που το κάνει μεγάλο, παρά το ότι ασχολείται με τα εκδιδόμενα άτομα που η κοινωνία μας δυστυχώς τα έχει βάλει σε ένα περιθώριο, όχι τόσο από πλευράς μιας στυγνής αντιμετώπισης αυτών των ανθρωπίνων υπέρξεων, αλλά τέλος πάντων πιστεύω όχι και από μια ιδιαίτερη πουριτανική διάθεση που είχε στα άτομα αυτά. Όμως με την επαγγελματική καταξίωση που θα υπάρχει με την άδεια ασκήσεως επαγγέλματος, κανείς δεν μπορεί να πει ότι κατ' αυτόν τον τρόπο δίνεται η ευχέρεια της αυξήσεως της πορνείας. Αυτό δεν το θέλει κανείς. Είναι ένα στοιχείο που προσβάλλει την κοινωνία. Προσβάλλει τη χριστιανική θρησκεία, ασχέτως αν η πόρνη γυνή βρήκε την συγχώρεση της στην Ορθοδοξία».

Επιπρόσθετα, η ψήφιση του νόμου πραγματοποιήθηκε τη δεκαετία στην οποία σημειώθηκε γενικότερη αλλαγή στους συσχετισμούς δυνάμεων, υπό την επίδραση της καπιταλιστικής διεθνοποίησης. Στα πλαίσια αυτά, ο νεοφιλελευθερισμός επιβάλλεται ως το απόλυτο μοντέλο ανάπτυξης, ισχυροποιώντας την εξουσία της αστικής τάξης, εντείνοντας την διαπάλη ανάμεσα στις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις ως προς την ανακατανομή των αγορών, αλλά και οξύνοντας την εκμετάλλευση των λαών. Τα προαναφερθέντα αντικατοπτρίζονται στο δίκαιο, αλλά και προωθούνται μέσα από αυτό, συντελώντας στην τελμάτωση ή και καταστρατήγηση των κοινωνικών δικαιωμάτων προς όφελος της καθολικής εμπορευματοποίησης των κοινωνικών αναγκών (Καλτσώνης, 2014).

Υπό ένα ρεύμα σκέψης, όπως η διεθνοποίηση ανατάραξε τις ισορροπίες και τους συσχετισμούς δυνάμεων στην κοινωνία εν γένει, έτσι αναδιάρθρωσε και τις ισορροπίες στο φαινόμενο της εργασίας στο σεξ/πορνείας, προσδίδοντας νέες διαστάσεις (Λάζος, 2001). Την εποχή εκείνη στην Ελλάδα εντοπίζεται η μερική αποσύνδεση της παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών από το τοπικό επίπεδο στο διεθνές, με την εμφάνιση διεθνικών κυκλωμάτων σωματεμπορίας. Η πολυεθνικοποίηση της εργασίας στο σεξ/πορνείας, συνοδεύεται με το φαινόμενο της μετανάστευσης πληθυσμών, οξύνοντας φαινόμενα διακίνησης προσώπων με σκοπό της σεξουαλική και οικονομική τους εκμετάλλευση (ό.π.). Η διαμόρφωση ενός νέου «βιομηχανοποιημένου» τομέα του σεξ, λοιπόν, σε διεθνή κλίμακα, ανατροφοδοτείται από την καταδυνάστευση των φτωχότερων ανθρώπων στα πλαίσια του καπιταλισμού και παράγει υπερμεγέθη κέρδη στους ισχυρούς.

Βάσει του εν λόγω επιχειρήματος, η συνιστώσα της οικονομίας νοσηματοδοτεί το παρατηρούμενο φαινόμενο της κρατικής αδιαφορίας για την εφαρμογή του νόμου και την προστασία των εκδιδόμενων ατόμων. Το κράτος, ασπαζόμενο τη νεοφιλελεύθερη οπτική, θεωρεί την εργασία στο σεξ/πορνεία ως μια επωφελή κανονικοποιημένη επαγγελματική δραστηριότητα, και κατά συνέπεια αμβλύνει ή αποφεύγει την παρέισφρυσή του στο αντίστοιχο πεδίο ισχυρών οικονομικών συμφερόντων.

Σε τελείως διαφορετικό θεωρητικό πλαίσιο, ορισμένοι/ες μελετητές/τριες αποδίδουν την κατάσταση στην μειωμένη ισχύ του νόμου στο φαινόμενο, μη θεωρώντας το ρόλο του στη ρύθμιση και την κατασκευή των συνθηκών της σύγχρονης

εργασίας στο σεξ/πορνείας βαρυσήμαντο. Εν αντιθέσει, προάγεται το πρίσμα των πολιτισμικών σπουδών για την ανάδειξη των καθημερινών πρακτικών στην κοινωνία που διαχωρίζουν τις δραστηριότητες ενός ατόμου ως «κανονικές» και «ηθικά λάθος» από τη νόρμα (Agustín, 2007).

Η παρούσα εργασία δεν υιοθετεί την προαναφερθείσα θέση, θεωρώντας πως ο νόμος επιδρά στο φαινόμενο κομβικά, σε συνδυασμό με την επίδραση του νεοφιλελευθερισμού. Παρότι το θεωρητικό πλαίσιο της ανενέργειας κατάφερε να πλαισιώσει αρκετές πτυχές του φαινομένου, μια ενδελεχέστερη ερμηνεία της ιδιάζουσας κατάστασης ανάμεσα στην εργασία στο σεξ/πορνεία και στο νόμο εντοπίζεται στο πρίσμα που χρωματίζεται από τις θέσεις του Φουκώ γύρω από την τη διακυβέρνηση ή κυβερνησιμότητα (governmentality). Η προσέγγιση αυτή ξεκινά από την προπαραδοχή ότι ο νόμος εστιάζει και επιδρά άνισα σε ορισμένα άτομα που παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες, τα οποία κατά κύριο λόγο βρίσκονται στο δρόμο, και βασίζεται στην προσέγγιση της J. Scoular.

Αφετηριακά, για τη βέλτιστη κατανόηση των μηχανισμών της εξουσίας, προτρέπει να μην την εξετάσουμε στα πλαίσια μιας συγκεκριμένης χώρας και χρονικής περιόδου, αλλά να εστιάσουμε στην αναγνώριση των μεταβαλλόμενων τεχνικών και εξορθολογισμών του ελέγχου που ασκεί. Η εξέταση του νόμου μέσα από την οπτική της θεωρίας της διακυβέρνησης (governmentality) μας επιτρέπει να αναγνωρίσουμε ότι το δίκαιο έχει προσαρμοστεί από ένα νομικό κατασταλτικό μοντέλο προς πιο «παραγωγικές» μορφές. Ειδικότερα, κατά τον Φουκώ, ο νόμος μπορεί να μην παρέχει πλέον το μοντέλο για τις σχέσεις εξουσίας στην κοινωνία, παραμένει όμως μια ζωτική διαδικασία μέσω της οποίας λειτουργούν οι σύγχρονες σχέσεις εξουσίας. Με άλλα λόγια, συνιστά ένα ιδιάζον μέσο. Εγγενώς, το δίκαιο προσαρμόζεται στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο του νεοφιλελευθερισμού. Ενώ το κράτος μπορεί να συρρικνώνεται, η διακυβέρνηση, δηλαδή η εξουσία μέσω των κανονιστικών λόγων ανθίζει, παράγοντας υποκείμενα ως αποτέλεσμα της εξουσίας και δομώντας το πεδίο δράσης τους, με τρόπους που ευθυγραμμίζονται στις αποδεκτές κοινωνικές δομές (Scoular, 2010).

Εδώ εντοπίζεται η συνιστώσα των στρατηγικών υπευθυνοποίησης (responsibilization²⁰). Στο πλαίσιο ενός αποσαθρωμένου κοινωνικού κράτους, τα άτομα είναι ολοένα και πιο «υπεύθυνα» για τη δική τους ευημερία, η οποία είναι συνεχώς πιο ευθυγραμμισμένη με τους κανόνες της αγοράς. Τα σύγχρονα συστήματα διακυβέρνησης επιτρέπουν στο ποινικοκατασταλτικό σύστημα να λειτουργήσει με τρόπο που να εντοπίζει όσους/ες δεν μπορούν να «διορθώσουν» τον εαυτό του, εγκληματοποιώντας τους (Garland, 1997).

Τα παραπάνω αντανακλούν στις περιπτώσεις των νομοθετικών κατευθύνσεων που μελετήθηκαν. Στην έννομη απάντηση της Σουηδίας, υπό το πέπλο μιας ανανεωμένης κοινωνικής προσέγγισης, οι σύγχρονες μορφές νεοφιλελεύθερης διακυβέρνησης λειτουργούν μέσω των στρατηγικών/τεχνικών υπευθυνοποίησης στο πεδίο της εξόδου των γυναικών από την πορνεία. Σε αυτό το πλαίσιο, ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν αντιμετωπίζεται με δομικές αλλαγές, αλλά με τα συστήματα απαγόρευσης και κατάργησης του φαινομένου να προωθούν μορφές αυτό-διακυβέρνησης που απαιτούν από τους ενεργούς πολίτες να αυτορρυθμίζονται σύμφωνα με τους κανόνες της οικογένειας και της οικονομίας. Οι τελευταίοι εντοπίζονται στις αυξανόμενες προϋποθέσεις γύρω από την επανεκπαίδευση και στις προσπάθειες (επαν)εισόδου στη νόμιμη οικονομία. Για όσους και όσες ενεργούν «υπεύθυνα», υιοθετώντας τους τρόπους ζωής και σεξουαλικότητας που προκρίνονται ως κατάλληλοι, προσφέρεται η ένταξη. Όσες και όσοι δεν θέλουν ή δεν μπορούν να ακολουθήσουν τον προαναφερθέντα δρόμο, παραμένουν στην εργασία στο σεξ/πορνεία, η οποία διατηρεί την ποινική της ετικέτα, και συντελεί στον περαιτέρω αποκλεισμό τους. Την ίδια στιγμή, η εγκληματοποίηση των πελατών θεωρείται πως δημιουργεί μια ακόμα ομάδα με «αποκλίνουσα συμπεριφορά», ενέχοντας επίσης στιγματοποιητικά στοιχεία (O'Neill & Scoular, 2007).

Το κανονιστικό σύστημα ρύθμισης στην Ολλανδία ενθαρρύνει πανομοιότυπες μορφές αυτό-διακυβέρνησης και προάγει ανάλογους αποκλεισμούς. Όπως προελέχθη, τα συστήματα που καθιστούν επιτρεπτή και ρυθμιζόμενη την εργασία στο σεξ/πορνεία

²⁰ Η έννοια της υπευθυνοποίησης είναι γνώριμη στο πεδίο της Κριτικής Εγκληματολογίας, εντοπιζόμενη ήδη από τη δεκαετία του '90 γύρω από τον έλεγχο του εγκλήματος. Με την επίδραση του νεοφιλελευθερισμού, το κράτος εκκίνησε τις διαδικασίες μετακύλισης της ευθύνης της πρόληψης και ελέγχου του εγκλήματος στους πολίτες, προτρέποντας τους να αναλάβουν τις ευθύνες «που τους αναλογούν» καθώς δεν μπορούσε να είναι καθολικά και αποδοτικά υπεύθυνο για το φαινόμενο. Η κατεύθυνση αυτή συνοδεύτηκε από ιδιωτικοποιήσεις και διεταιρικές ιδιωτών-κράτους.

δημιουργούν μια βιομηχανία δύο ταχυτήτων, καθώς το κόστος και οι κανόνες «συμμόρφωσης» είναι επαχθή για τα περισσότερα άτομα που λειτουργούν ως μονάδες, ή για ιδιοκτήτες/τριες μικρών οίκων ανοχής. Ωστόσο, ο «υπεύθυνος πληθυσμός ατόμων στην εργασία στο σεξ/πορνεία», δεν σημειώνει υψηλά ποσοστά, καθότι λίγοι/ες μπορούν να συμμορφωθούν. Βλέπουμε, με άλλα λόγια, τον αποκλεισμό όσων ατόμων δεν έχουν ενσωματωθεί στο κανονιστικό πλαίσιο προστασίας, με ενδεικτικές κατηγορίες ατόμων τους/τις μετανάστες/τριες και τους/τις χρήστες/τριες ναρκωτικών (Scoular, 2010).

Έτσι, στη Σουηδία, η επιβολή έχει επικεντρωθεί σε μεγάλο βαθμό στις πιο εμφανείς μορφές παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών, οδηγώντας σε σχεδόν de facto ανοχή όσων δραστηριοτήτων πραγματοποιούνται σε ιδιωτικούς χώρους. Στην Ολλανδία, η προστασία που προσφέρεται μέσω της κανονιστικής ρύθμισης δεν επεκτείνεται στη σεξουαλική εργασία στο δρόμο, η οποία δεν μπορεί να ενσωματωθεί σε νόμιμους, ρυθμιζόμενους και ελεγχόμενους οικονομικούς χώρους. Η τελευταία κατάσταση εφάπτεται άμεσα στην Ελλάδα, καθιστώντας σχεδόν όλα τα άτομα ανήμπορα να συμβαδίσουν με το κανονιστικό πλαίσιο για τη ρύθμιση της επιτρεπτής εργασίας στο σεξ/πορνεία.

Αυτή η πιο περίπλοκη διαδικασία διακυβέρνησης αντικατοπτρίζει την εξουσία του νόμου επί των υποκειμένων. Κατά συνέπεια, στους δύο διαφορετικούς τρόπους έννομης απάντησης, «η ηθική μηχανική της νεοφιλελεύθερης διακυβέρνησης έχει συμπεριλάβει τις φεμινιστικές ανησυχίες σε τεχνικές διακυβέρνησης και ελέγχου» (ό.π., σ. 34). Εν κατακλείδι, είτε βασίζεται στην αποδοχή της αυτοδιάθεσης των ατόμων για παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών, είτε στην θυματοποίησή τους, ο κοινωνικός αποκλεισμός χρησιμοποιείται για την άσκηση αυξημένου ελέγχου και όχι για την απόδοση κοινωνικής δικαιοσύνης. Έτσι, οι νεοφιλελεύθερες τεχνικές ελέγχου που περιγράφονται παραπάνω λειτουργούν για να ενισχύσουν μια συνεχιζόμενη ηγεμονική ηθική και πολιτική ρύθμιση των εργαζομένων του σεξ/πορνείας, αφαιρώντας την προσοχή από την αδυναμία των κυβερνήσεων να αντιμετωπίσουν τις συνθήκες στις οποίες επωάζει η εξώθηση σε ορισμένες μορφές εργασίας στο σεξ/πορνείας, όπως η φτώχεια.

2. Κοινωνική δικαιοσύνη και εργασία στο σεξ/πορνεία

Η διατύπωση προτάσεων δεν δύναται να μην συνοδεύεται από μια ξεκάθαρη θέση της παρούσας μελέτης για το ζήτημα. Το παρόν πόνημα υιοθετεί τη θέση υπέρ της προστασίας της εργασίας στο σεξ, υποστηρίζοντας ότι η ελεύθερη και συνειδητή επιλογή ενός ενήλικά, συνιστά κατ' αρχήν έκφραση της προσωπικής ελευθερίας αυτού, πρέπει να γίνεται σεβαστή ως τέτοια, ανεξάρτητα από το εάν την επιδοκιμάζει κανείς ηθικά ή όχι. Παράλληλα, προκρίνεται η απόρριψη στιγματοποιητικής ορολογίας, όπως «πορνεία, πόρνη και πορνικός/η». Η θέση αυτή συνοδεύεται ταυτόχρονα από την αναγνώριση του ερεβώδους πεδίου γύρω από την εργασία στο σεξ, στο οποίο επωάζουν φαινόμενα βίας και εξαναγκασμού. Για αυτό και η απάντηση του παρόντος πονήματος δεν βρίσκεται στην αποβολή του νόμου από την εξίσωση για την εργασία στο σεξ/πορνεία, μέσω ενός *laissez-faire* πλαισίου πολιτικών, αλλά στην αναζήτηση πολυεπίπεδων λύσεων που εστιάζουν στη δομική βία που συνοδεύει εγγενώς τις ζωές των εργαζομένων στο σεξ (Hardy και Sanders 2013), από το πεδίο της Κοινωνικής Πολιτικής.

Η οικονομία και η δημόσια υγεία αποτελούν πυλώνες της θεώρησης αυτής. Αρχικά, η φτώχεια συνιστά κινητήριο δύναμη πίσω από την απόφαση πολλών ατόμων, κυρίως γυναικών και ΛΟΑΤΚΙΑ+ να ασχοληθούν με την εργασία στο σεξ, ιδίως όταν άλλες επιλογές δεν είναι διαθέσιμες (FitzGerald & Scoular, αναφερόμενες σε O'Neill 2001). Παρόλα αυτά, η απόδοση αυτού του φαινομένου ως η βασική αιτία του φαινομένου παραγκωνίζει τους ρόλους που διαδραματίζουν η κουλτούρα, η φυλή, η τάξη κτλ. (ό.π., σε Zatz 1997). Η εξάλειψη της εργασίας στο σεξ/πορνείας μέσω της εγκληματοποίησης της δεν επιλύει το πρόβλημα της φτώχειας, αλλά εντείνει την καταστολή και τον αποκλεισμό των ατόμων. Στο πλαίσιο αυτό, προκρίνεται η απάντηση μέσω της πολιτικής του Βασικού Εισοδήματος, το οποίο θα προσφέρει μια οικονομική και προσωπική σταθερότητα σε κάθε πολίτη, έτσι ώστε να συμμετέχει στην κοινωνική και πολιτική ζωή, και να διεκδικεί τα δικαιώματά του. Η πρόκριση του βασικού εισοδήματος δεν αφορά απλά την άμβλυνση της φτώχειας των γυναικών που εργάζονται στο σεξ. Θεωρείται πως το μέτρο αυτό θα στηρίξει όσα άτομα επιθυμούν να παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες, να αποχωρήσουν σε περίπτωση που το επιθυμούν, αλλά και να εργάζονται δίχως διαμεσολαβήσεις τρίτων, που μπορεί να οδηγήσουν σε εξαναγκαστικά μονοπάτια (FitzGerald & Scoular, 2021).

Ως προς το δεύτερο πυλώνα, η καταστολή, το στίγμα και οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες επιδρούν στην υγεία των ατόμων που εργάζονται στο σεξ, λαμβάνοντας υπόψη την ευαλωτότητα τους σε σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα (βλ. φαινόμενα *stealth*²¹), στη σεξουαλική βία και στην την έλλειψη πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη (Platt et al. 2018). Για μια αποτελεσματική παροχή υγειονομικών υπηρεσιών, κρίνεται ως σημαντική η επικοινωνία με την κοινότητα και η εγγύτητα με τους/τις εργαζόμενους/ες του σεξ, μέσω της δημιουργίας σχέσεων εμπιστοσύνης. Η υιοθέτηση, δηλαδή, μιας «εκ των έσω» προσέγγισης για την χάραξη πολιτικών, και τη λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων θεωρείται βαρύνουσας σημασίας. Το μοντέλο απεγκληματοποίησης και ενίσχυσης της δημόσιας υγείας στη Νέα Ζηλανδία και στη Νέα Νότια Ουαλία στην Αυστραλία καταγράφει θετικά δείγματα προς αυτή την κατεύθυνση (Armstrong, 2016). Συγκεκριμένα, η Νέα Ζηλανδία ανέπτυξε τις κατευθυντήριες γραμμές για την υγεία και την ασφάλεια των εργαζομένων στο σεξ σε συνεργασία με τη Συλλογικότητα Εκδιδόμενων Ατόμων Νέας Ζηλανδίας (New Zealand Prostitutes Collective - NZPC).

Εν κατακλείδι, ως πρώτο βήμα προκρίνεται η απεγκληματοποίηση του φαινομένου, η απομάκρυνση δηλαδή από μια τιμωρητική πολιτική σε άτομα που παρέχουν ή αγοράζουν σεξουαλικές υπηρεσίες. Η νέα έννομη απάντηση θα πρέπει να βασίζεται στην κοινωνική δικαιοσύνη, η οποία να επανορθώνει κοινωνικές παθογένειες μέσω των δικαιωμάτων, της αναγνώρισης και της εκπροσώπησης των ατόμων (FitzGerald & Scoular, 2021, αναφερόμενες σε Fraser 2010). Παράλληλα, αναγκαία καθίσταται η εκπόνηση εστιασμένων και πολυπρισματικών ερευνών και την κατανόηση των διαστάσεων της ψηφιακής εργασίας στο σεξ, διαμορφώνοντας πρωτόκολλα λειτουργίας και ασφάλειας των ατόμων που παρέχουν και αγοράζουν σεξουαλικές υπηρεσίες, τα οποία να διέπονται από τις παραπάνω κατευθύνσεις.

3. Αντί επιλόγου

Η παρούσα μελέτη γύρω από τη νομοθεσία για την εργασία στο σεξ επιχείρησε να προσφέρει στη συζήτηση γύρω από το πολυσχιδές θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο του φαινομένου. Τα συμπεράσματα της καταλήγουν στο ότι η εργασία στο σεξ είναι ένα

²¹ Ο όρος αναφέρεται στη μη συναινετική αφαίρεση προφυλακτικού, όταν ο σεξουαλικός παρτενέρ έχει συναινέσει μόνο σε σεξουαλική επαφή που προστατεύεται από προφυλακτικό. EIGE index: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1666>.

ζήτημα που βρίσκεται στον πυρήνα της Κοινωνικής Πολιτικής. Το ζήτημα της ευαλωτότητας και της προστασίας των ατόμων που εργάζονται στο σεξ έχει δεν χαίρει ιδιαίτερου ενδιαφέροντος από την ακαδημαϊκή κοινότητα στην Ελλάδα. Ιδιάζουσες οπτικές του ζητήματος, όπως ψηφιακή εργασία στο σεξ, οι τρανς σεξεργάτριες και άνδρες σεξεργάτες, αλλά οι κοινότητες των σεξεργαζόμενων ατόμων είναι πεδία που χρήζουν εμβάθυνσης, μελέτης και ανάλυσης. Ο εντοπισμός των νομοθετικών, θεσμικών και κοινωνικών τελμάτων πρέπει να αναγνωριστεί και να αποτελέσει εφαλτήριο για μια νέα νομική και κοινωνική προσέγγιση. Έχοντας αυτά υπόψη, διατυπώνεται η προσμονή για εκκίνηση εστιασμένου ερευνητικού έργου στην Ελλάδα ως προς το υπό μελέτη ζήτημα, ενισχύοντας τις φωνές που αιτούνται αλλαγή της ισχύουσας νομοθεσίας, και διάρθρωση ενός ισχυρού κοινωνικού δικτύου για τα εργαζόμενα άτομα στο σεξ.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αλιβιζάτος Ν. (2003). *Γνωμοδότηση για Ν. 2734/1999 για την πορνεία (2/6/2003)*.
- Βάντσος, Μ. (2019). *Η εμπορευματοποίηση του ανθρώπινου σώματος. Ηθική θεώρηση της δουλείας και της πορνείας*. Θεσσαλονίκη: Ostrakon Publishing.
- Βιδάλη, Σ. (2013). *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βουλή των Ελλήνων. (1999). *Συνεδριάσεις Ολομέλειας, Θ' ΠΕΡΙΟΔΟΣ (ΠΡΟΕΔΡΕΥΟΜΕΝΗΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ), Σύνοδος: (Θέρος '99), Συνεδρίαση: Γ' 13/07/1999. σ. 265-282.*
<https://www.hellenicparliament.gr/Praktika/Synedriaseis-Olomeleias?sessionRecord=c813d551-10bb-4622-8a60-3debd8624789>
- Γαλανού, Μ. (2022). *ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΕΞ*. Αθήνα: Πολύχρωμος Πλανήτης - Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών.
- Γενική Γραμματεία Ισότητας Φύλων (νυν Γ.Γ.Δ.Ο.Π.Ι.Φ.). (2018). *Πόρισμα Ομάδας Διοίκησης Έργου (ΟΔΕ) κατά της πορνείας*. <https://isotita.gr/wp-content/uploads/2018/02/Πόρισμα-ΟΔΕ-Γ.Γ.Ι.Φ.-Πορνεία.pdf>
- Γ.ΕΘ.ΕΙΣ, PRAKSIS, Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Α21, ΕΔΓΕ. (2015). *Κατάθεση Συστάσεων / Προτάσεων για το Σχεδιασμό Στοχευμένων Πολιτικών και την Εφαρμογή Δράσεων με Στόχο την Καταπολέμηση του Φαινομένου Trafficking*. <https://praksis.gr/assets/ΥΡΟΜΝΙΜΑ.pdf>
- Γραβάνη, Χ. (2009). *Sex and the city: τάσεις και πρακτικές στην Ευρωπαϊκή Ένωση και διεθνώς σχετικά με τη χωροθέτηση ζωνών - δραστηριοτήτων αγοραίου έρωτα. . Διπλωματική εργασία: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης*.
<https://ir.lib.uth.gr/xmlui/handle/11615/42136>
- Ελληνική Κυβέρνηση(2017). *Συγκρότηση Ομάδας Διοίκησης Έργου (ΟΔΕ) κατά της πορνείας. Δελτίο τύπου*. <https://government.gov.gr/συγκρότηση-ομάδας-διοίκησης-έργου-οδ/>
- Θετική Φωνή (2022). *Ημερίδα της Θετικής Φωνής για τη σεξεργασία. Εναρκτήρια εκδήλωση "DANA - Ενδυναμώνοντας τα άτομα που εργάζονται στο σεξ"*.
<https://positivevoice.gr/9765>
- Καλτσώνης, Δ. (2014). *Δίκαιο, Οικονομική Κρίση και Δημοκρατία: Δίκαιο και κοινωνία στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.
- Καλτσώνης, Δ. (1995). *Κράτος και ανενεργία του νόμου. Διδακτορική Διατριβή: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ). Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Νομικής*.
<https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/12614>

- Καραβοκύρης, Γ. (2019). *Επιτρέπεται το σεξ ως εργασία*; Ανάκτηση από Syntagma Watch: <https://www.syntagmawatch.gr/my-constitution/epitrepete-to-sex-os-ergasia/>
- Κουτί της Πανδώρας. (2022). Ποιος θυμάται την διαπόμπευση των οροθετικών γυναικών το 2012; <https://www.koutipandoras.gr/article/poios-thymatai-tin-diapompeysi-ton-orothetikon-gynaikon-2012/>
- Λάζος Γ. (2001). Πορνεία και Διεθνική Σωματεμπορία στη σύγχρονη Ελλάδα. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Μπελής, Α. (2018). Διπλωματική εργασία: Αστικός χώρος και «ετεροτοπίες». Σεξουαλικότητα και πορνεία στον αστικό ιστό. *Διπλωματική εργασία: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης.*
- Παπαχρίστου, Θ. Κ. (1999). *Κοινωνιολογία του Δικαίου*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Πετούση, Β. (2022.). *Κοινωνιολογία του Δικαίου ΔΙΚΚ219. Σημειώσεις Παραδόσεων, χειμερινό εξάμηνο 2022*. Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Κοινωνιολογίας.
- Πολυχρονίου, Α. (2019). The question of the prohibition of prostitution in Europe: A comparative overview of the Nordic and the German- Dutch model and the inconsistencies of the Greek Legislation. *Bioethica*(5(1)), σσ. 67–87. doi:<https://doi.org/10.12681/bioeth.20836>
- Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών (ΣΥΔ). (2019). *ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΣΤΟ ΠΟΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΣΕΞ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*. Ανάκτηση από: <https://transgendersupportassociation.wordpress.com/2018/03/29/απαντηση-οργανωσεων-τησ-κοινωνιασ-τω/>
- Συνήγορος του Πολίτη (2003). *Αδυναμία πλήρους εφαρμογής του ν. 2734/1999 περί εκδιδομένων με αμοιβή προσώπων*, Πόρισμα, 06.11.2003. https://old.synigoros.gr/?i=human-rights.el.adeies_askisis.66698
- Συνήγορος του Πολίτη. (2008). *Αδυναμία πλήρους εφαρμογής του ν. 2734/1999 περί εκδιδομένων με αμοιβή προσώπων*, Επιστολή στο, 21.10.2008. https://old.synigoros.gr/?i=human-rights.el.adeies_askisis.66698
- Τράπεζα Πληροφοριών Νομοθεσίας. *Ν. 2734/1999: Εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα και άλλες διατάξεις*. <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ethon/n-2734-1999.html>
- Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη. (2021). *Στρατηγική Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων*. <https://www.minocp.gov.gr/images/stories/2021/prokirikseis21/29072021strathgikhn.pdf>

CMT ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ & PRAKSIS. (2015). Μεταδελτίο Τύπου, «*Ημερίδα: Πορνεία και Trafficking στην Ελλάδα*». https://praksis.gr/assets/deltia-tyrou/porneia_trafficking_final.pdf

LIFO. (2016). *Αθωώθηκαν οι οροθετικές γυναίκες που είχαν διαπομπευθεί επί Λοβέρδου* <https://www.lifo.gr/now/greece/athothikan-oi-orothetikes-gynaikes-poy-eihan-diapompeythei-epi-loberdoy>

Vice. (2016). *Η Δικαίωση των Οροθετικών Άργησε Τέσσερα Χρόνια*. <https://www.vice.com/el/article/3dz5d8/orothetikes-gunaikes-2012-dikastirio>

Ξενόγλωσση

Alexander, P. (1987). Prostitution: A Difficult Issue for Feminists. Στο F. Delacoste, & P. Alexander, *SEX WORK: WRITINGS BY WOMEN IN THE SEX INDUSTRY*. Virago.

Akeret, R. (2002) Survey about male sex work on the internet. *International Conference on AIDS*. ThPeD7666.

Allison, C. (2015). Law in Books Versus Law in Action: A Review of the Socio-legal Literature. Imbeau, L., Jacob, S. (eds) *Behind a Veil of Ignorance?. Studies in Public Choice*(vol. 32). Ανάκτηση από https://doi.org/10.1007/978-3-319-14953-0_3

Armstrong, L. (2014). Screening clients in a street-based sex industry: Insights into the experiences of New Zealand sex workers. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 47, 2, σσ. 207-222.

Armstrong, L. (2016). From Law Enforcement to Protection? Interactions between Sex Workers and Police in a Decriminalized Street-Based Sex Industry, *British Journal of Criminology*. doi:10.1093/bjc/azw019

Agustín, L. M. (2007). *Sex at the Margins: Migration, Labour Markets and the Rescue Industry*. London: Zed Books

Bayne, B., & Reyes, C. (2022). *The labyrinth of sex work regulations: assessing policy approaches in Europe*. Ανάκτηση από Euroculturer: <https://euroculturer.eu/2022/04/26/the-labyrinth-of-sex-work-regulations-assessing-policy-approaches-in-europe/>

Becker, H. S. (1963/2000). *Outsiders*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Bell, S. (1994). *Reading, writing, and rewriting the prostitute*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Bryson, V. (1992). *Feminist Political Theory. An introduction*. Palgrave Macmillan.

Burke, R. H. (2009). *An Introduction to criminological theory*. Oregon: Willan Publishing.

- Cho, S.Y., Derher A., Neumayer E. (2013). Does Legalized prostitution increase human trafficking? *World Development*(41(1), σσ. 67–82.
- Colour Youth. *Σεξ εργασία*. Athens LGBTQ Youth Community. Ανάκτηση από <https://www.colouryouth.gr/sex-work/>
- Crossette, B. (2019). *UN Women Declares Its Neutrality in the Sex Trade Debate 2019*. Ανάκτηση από Passblue: <https://www.passblue.com/2019/11/11/un-women-declares-its-neutrality-in-the-sex-trade-debate/>
- Cunningham, S., & Kendall, T. D. (2011). Prostitution 2.0: The changing face of sex work. *Journal of Urban Economics*, 69(3), p. 273– 287.
doi:10.1016/j.jue.2010.12.001
- Cunningham, S., Sanders T., Scoular J., Rosie Campbell R., Pitcher J., Hill K, Valentine-Chase M. , Melissa C., Aydin Y., Hamer R. (2018) Behind the screen: Commercial sex, digital spaces and working online, *Technology in Society* <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2017.11.00>
- Demand for Sexual Exploitation in Europe (DESIRE). (2017). *Legal and regulatory approaches towards sex work in four EU-countries*. Deliverable No. 2.3. https://udruga-let.hr/wp-content/uploads/2019/11/DESIRE-Deliverable-2.3._final-public.pdf
- Di Nicola, A., & European Parliament. (2021). *The differing EU Member States' regulations on prostitution and their cross-border implications on women's rights*. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate-General for Internal Policies.
- Erricsson, L. (1980). Charges Against Prostitution: An Attempt at a Philosophical Assessment. *Ethics*(90, 3), σσ. 335-366.
- European Council. (2006). *2006/618/EC: Council Decision of 24 July 2006 on the conclusion, on behalf of the European Community, of the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:32006D0618>
- European Parliament. (2022). Combating violence against women and domestic violence 2022/0066(COD). *Legislative Observatory* .
<https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/summary.do?id=1696014&t=e&l=en>
- European Parliament, & Di Nicola, A. (2021). *The differing EU Member States' regulations on prostitution and their cross-border implications on women's rights*. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate-General for Internal Policies. Ανάκτηση από [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2021\)695394](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2021)695394)
- Federal Ministry for Family Affairs, S. C. (2017). *The new Prostitute Protection Act (Das neue Prostituiertenschutzgesetz)*. Bundesamt für Familie, Senioren,

- Frauen und Jugend. Ανάκτηση από <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/117624/ac88738f3>
- Feldman, V. (2014). 'Sex Work Politics and the Internet'. *Negotiating Sex Work: Unintended Consequences of Policy and Activism*, p. 243–266, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Garland, D. (1997). 'Governmentality' and the Problem of Crime: *Theoretical Criminology*, 1(2), 173–214. doi:10.1177/1362480697001002002
- Global Network of Sex Work Projects. (2021). *Global mapping of sex work laws*. Ανάκτηση από NSWP: <https://www.nswp.org/sex-work-laws-map>
- Haley N, Roy E, Leclerc P, Boudreau JF, Boivin JF. HIV risk profile of male street youth involved in survival sex. *Sex Transm Infect*. 2004 Dec;80(6):526-30. doi: 10.1136/sti.2004.010728.
- Honeyball, M. (2013). *Εκθεση σχετικά με τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την πορνεία καθώς και τον αντίκτυπό τους στην ισότητα των φύλων (2013/2103 (INI))*. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Επιτροπή Δικαιωμάτων των Γυναίκων και Ισότητας των Φύλων. Ανάκτηση από https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2014-0071_EL.html?redirect#_section2
- Jones, A. (2015). Sex Work in a Digital Era. *Sociology Compass*, 9(7), 558–570. doi:10.1111/soc4.12282
- Jeffreys, S. (2009). *The Industrial Vagina: The Political Economy of the Global Sex Trade*. Oxford & NY: Routledge.
- Karlsson, H. (2022). Sex Work Policy Worldwide: A Scoping Review. *Sexuality & Culture*. doi:<https://doi.org/10.1007/s12119-022-09983-5>
- Kessler, J. L. (2005). *The Voices of Sex Workers (prostitutes?) and the Dilemma of Feminist Discourse*. University of South Florida. Ανάκτηση από <https://scholarcommons.usf.edu/etd/722>
- Kilvington, J., Day, S., & Ward, H. (2001). Prostitution Policy in Europe: A Time of Change? *Feminist Review*, 67(1), 78–93. doi:10.1080/01417780150514510
- Marino, P. (2017). Sex work. *International Encyclopedia of Ethics*. doi:DOI: 10.1002/9781444367072.wbiee351
- Meadowcroft, J. (2008). Prostitution. Στο J. Meadowcroft, *Prohibitions*. London: The Institute of Economic Affairs.
- Mudgway, C. (2017). Sexual exploitation by UN peacekeepers: the “survival sex” gap in international human rights law. *The International Journal of Human Rights*, 21(9), p. 1453–1476. doi:10.1080/13642987.2017.1348720

- North, A. (2019). *The movement to decriminalize sex work, explained*. Ανάκτηση από Vox: <https://www.vox.com/2019/8/2/20692327/sex-work-decriminalization-prostitution-new-york-dc>
- Nordic Model Now!, *What is the Nordic Model?* Ανάκτηση από Nordic Model Now!: <https://nordicmodelnow.org/what-is-the-nordic-model/>
- NSWP. (2014). *Sex Work and the Law: Understanding Legal Frameworks and the Struggle for Sex Work Law Reforms*. Global Network of Sex Work Projects. Ανάκτηση από <https://www.nswp.org/sites/default/files/Sex%20Work%20%26%20The%20Law.pdf>
- NSWP. (2019). How sex work laws are implemented on the ground and their impact on sex workers. Case study: Greece. *Global Network of Sex Work Projects*. Ανάκτηση από <https://www.nswp.org/resource/nswp-briefing-papers/case-studies-how-sex-work-laws-are-implemented-the-ground-and-their>
- Open Society Foundations. (2015). *10 Reasons to Decriminalize Sex Work*. Ανάκτηση από <https://www.jstor.org/stable/resrep29283>
- Outshoorn, J. (2004). Pragmatism in the Polder: Changing Prostitution Policy in The Netherlands. *Journal of Contemporary European Studies*, 12(2), 165–176. doi:10.1080/1460846042000250873
- Overall, C. (1992). What's Wrong with Prostitution? Evaluating Sex Work. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*(17,3), σσ. 705-724.
- Papanicolaou, G. (2008). The sex industry, human trafficking and the global prohibition regime: A cautionary tale from Greece. *Trends in Organized Crime*. 11. 379-409. 10.1007/s12117-008-9048-7.
- Paul, B., Kastoryano, S., & Klaauw, B. v. (2017). Street Prostitution Zones and Crime. *American Economic Journal: Economic Policy*(9 (4)), σσ. 28-63.
- Peterson-Iyer, K. (1998). Prostitution: A Feminist Ethical Analysis. *Journal of Feminist Studies in Religion* *Journal of Feminist Studies in Religion*, Vol. 14, No. 2, pp. 19-44. Ανάκτηση από <http://www.jstor.org/stable/25002334>
- Emke-Poulopoulos, (2001) *Trafficking in women and children: Greece, a country of destination and transit*. Institute for the study of the Greek economy and Greek society of demographic studies, Athens. https://ketlib.lib.unipi.gr/xmlui/bitstream/handle/ket/1109/MMO_WP2rev.pdf?sequence=2
- Platt L., Grenfell, P., Meiksin, R., Elmes, J., Sherman, S.G., Sanders, T., Mwangi, P., Crago, A. (2018). Associations between sex work laws and sex workers' health: A systematic review and meta-analysis of quantitative and qualitative studies. *Plos Medicine*. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1002680>

- Plummer, K. (2007). Sexual Markets, Commodification and Consumption. Στο G. Ritzer, *The Blackwell Encyclopedia of Sociology* (σσ. 4250-4252). Οξφόρδη: Blackwell Publishing.
- The Guardian, (2022). *OnlyFans profits boom as users spent \$4.8bn on platform last year*. Ανάκτηση από: <https://www.theguardian.com/business/2022/sep/01/onlyfans-profits-boom-as-users-spent-48bn-on-platform-last-year>
- Rich, P. D. (2014). *Sex Radical: Victoria Woodhull and the Marriage Contract, 1870-1876 (Doctoral dissertation)*. Ανάκτηση από <https://scholarcommons.sc.edu/etd/2761>
- Sanders, T., & Hardy, K. (2013). Sex work: the ultimate precarious labour? *Criminal Justice Matters*, 93(1), 16–17. doi:10.1080/09627251.2013.833760
- Sanders, T, Scoular, J, Campbell, R, et al. (2018) *The Digital Sexual Commerce Landscape, in Internet Sex Work: Beyond the Gaze*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Scoular, J. (2015). *The Subject of Prostitution. Sex Work, Law and Social Theory*. New York: Routledge.
- Scoular, J., & O'Neill, M. (2007). Regulating prostitution: social inclusion, responsabilisation and the politics of prostitution reform. *British Journal of Criminology*, 47(5), 764-778. <https://doi.org/10.1093/bjc/azm014>
- Scoular, J. (2010). What's Law Got to Do with It? How and Why Law Matters in the Regulation of Sex Work. *Journal of Law and Society*, 37(1), 12–39. <http://www.jstor.org/stable/25622006>
- Shannon et al. (2014). Global epidemiology of HIV among female sex workers: influence of structural determinants. *The Lancet*(385(9962)), σσ. 55-71.
- Scoular, J., Fitz Gerald, S. (2021). Why Decriminalise Prostitution? Because Law and Justice Aren't Always the Same. *International Journal of Digital Crime and Forensics*. 10(4). DOI: 10.5204/ijcjsd.1996.
- Stroobants, J.-P. (2022). *Belgium decriminalizes sex work*. Ανάκτηση από Le monde: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/06/02/belgium-decriminalizes-sex-work_5985486_4.html
- SWAN. (2019). *Sex Work Legal Frameworks in Central-Eastern Europe and Central Asia (CEECA)*. Sex Workers' Rights Advocacy Network, Budapest. Ανάκτηση από https://www.swannet.org/files/swannet/SWLegalFrameENG_web_0.pdf
- van Rhaden, E. (2020). *Sexwork Info*. Vienna. Ανάκτηση από <https://www.wien.gv.at/verwaltung/prostitution/pdf/sex-work-englisch.pdf>
- Taylor, I., Walton, P., & Young, J. (1973). *The New Criminology: For a Social Theory of Deviance*. London & Boston: Routledge & Kegan Paul.

The small business blog. (2022). *OnlyFans Statistics 2023: How Many People Use OnlyFans*. <https://thesmallbusinessblog.net/onlyfans-statistics/>

UNAIDS. (2012). *Guidance note on HIV and sex work*. Geneva. Ανάκτηση από: http://www.unaids.org/en/media/unaids/contentassets/documents/unaidspublication/2009/JC2306_UNAIDSguidance-note-HIV-sex-work_en.pdf (accessed on 06 June 2012).

Wagenaar, H., Altink, S., & Platf, H. A. (2013). *Final Report of the International Comparative Study of Prostitution Policy: Austria and the Netherlands*. Platform31. Ανάκτηση από https://www.graz.at/cms/dokumente/10194973_7753526/7a91fb3d/P31_prostitution_policy_report.pdf

Walby, K. 2012. *Touching Encounters: Sex, Work, and Male-for-male Internet Escorting*, Chicago: University of Chicago Press.

Warf, C. W., Clark, L. F., Desai, M., Rabinovitz, S. J., Agahi, G., Calvo, R., & Hoffmann, J. (2013). Coming of age on the streets: Survival sex among homeless young women in Hollywood. *Journal of Adolescence*, 36(6), 1205–1213. doi:10.1016/j.adolescence.2013.08.01310.1016/j.adolescence.2013.08.013

Watson, J. (2011). Understanding survival sex: young women, homelessness and intimate relationships, *Journal of Youth Studies*, 14:6, 639-655, DOI: 10.1080/13676261.2011.588945

Weitzer, R. (2009). Sociology of Sex Work. *Annual Review of Sociology*, 35:213–34. doi:10.1146/annurev-soc-070308-120025

WHO (2012). *Prevention and Treatment of HIV and other Sexually Transmitted Infections for Sex Workers in Low- and Middle-income Countries Recommendations for a public health approach*. Ανάκτηση από https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77745/9789241504744_eng.pdf